บทที่ 4
วัฒนธรรม 8 ชาติพันธุ์จังหวัดราชบุรี

จังหวัดราชบุรีเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งในส่วนที่เข้ามาอยู่เพื่อการทำมาหากิน ทำการค้าขาย หรือการโยกย้ายถิ่นฐาน อันเป็นผลเนื่องมาจากความเป็นเมืองราชบุรีเป็นเมืองที่มีอาณาเขตติดกับแนวชายแดนหน้าด่านในอดีตที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชนชาติต่างๆ ที่ขอเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และเชลยศึกจากการทำสงคราม จังหวัดราชบุรีมีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ถึง 8 ชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวไทยพื้นถิ่น ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยเชื้อสายมอญ ชาวไทยเชื้อสายยวน ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง ชาวไทยเชื้อสายเขมร ชาวไทยเชื้อสายลาวเวียง และชาวไทยเชื้อสายลาวโซ่ง การนำเสนอเนื้อหารายงานในส่วนนี้ ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของจังหวัดราชบุรีที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ ต่างๆ ของจังหวัดราชบุรี ทั้งจากเอกสารภายในชุมชนที่ชาวบ้านนำมามอบให้ และจากเอกสารของหน่วยงานราชการ เช่น หนังสือจากสำนักวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี เป็นต้น นำข้อมูลมาเรียบเรียงแบบบรรยายเพื่อให้เห็นภาพรวมของวัฒนธรรม 8 ชาติพันธุ์ที่เป็นข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา การแต่งกาย บ้านเรือนที่อยู่อาศัย อาหาร ความเชื่อ การละเล่น และงานประเพณีต่างๆ

ข้อมูลจากสำนักวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (2550, หน้า 10–11) กล่าวถึงความเป็นเมืองที่มีความหลากหลายของคนต่างวัฒนธรรมเนื่องจากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ราชบุรีเป็นเมืองที่มีระยะไม่ห่างไปจากเมืองหลวง คือ ทั้งกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระมหากษัตริย์ออกรบทำศึก และได้ชาวเมืองต่างวัฒนธรรมมาเป็นพลเมืองของราชบุรีจึงมักได้รับพิจารณาเป็นพื้นที่ให้นำชาวเมืองที่ได้จากการศึกษานั้นมาอยู่อาศัย หักร้างถางพงเพื่อปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร เผื่อไว้เป็นเสบียงในคราวศึกครั้งหน้า และเมื่อว่างเว้นจากการสงครามบรรดาพลเมืองต่างวัฒนธรรมก็อยู่อย่างสงบร่มเย็นเนื่องจากเป็นถิ่นทำเลที่อุดมสมบูรณ์ ไม่เพียงแต่ผู้คนที่อยู่ในราชบุรีเพราะเหตุจากการศึกษาเท่านั้น ยังมีชาวด่านเมืองใกล้เคียงได้ผันขยายย้ายถิ่นฐานเข้ามาพำนักและทำมาหากินในดินแดนเมืองราชบุรี ร่วมกับชาวไทยพื้นถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดราชบุรีประกอบไปด้วย 8 ชาติพันธุ์ดังนี้

1. ชาวไทยพื้นถิ่น เป็นกลุ่มคนท้องถิ่นของจังหวัดราชบุรีที่พูดภาษาไทย มีบรรพบุรุษพูดภาษาไทย และไม่มีประวัติการอพยพโยกย้ายจากสังคมวัฒนธรรมอื่นๆ สำหรับจังหวัดราชบุรีชาวไทยพื้นถิ่นที่ยังคงหลงเหลือวัฒนธรรมอย่างเด่นชัดที่ชุมชนบ้านโพหัก ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ชาวไทยพื้นถิ่นที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ชุมชนบ้านโพหัก มีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากชุมชนโคกพลับอพยพมาจากบริเวณป่าหลวงหรือป่าน้อยเช่นเดียวกับ สุพรรณบุรี

อู่ทอง นครปฐม ดอนนายหอมหรือบางแพที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ทั้งนี้เนื่องจากคนในชุมชนดั้งกล่าวข้างต้น มีภาษาขบธรรมเนียมประเพณีและรูปร่างหน้าตาคล้ายคลึงกันมา โดยเฉพาะภาษาและสำเนียงของคนโพหักจะใกล้เคียงกับชุมชนเมืองอู่ทอง (เทศบาลตำบลโพหัก, 2544, หน้า 22) ประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดี ที่มีการสำรวจพบซากศิลาแลงเป็นจำนวนมากบริเวณโคกยายชี ซึ่งแสดงว่าบริเวณดังกล่าวจะต้องเคยเป็นวัดหรือศาสนาสถานที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน เพราะสภาพของที่ดินที่เป็นที่สูงมากและเป็นดินมีสภาพคล้ายกับดินในเมืองเก่าทั่วๆ ไปและมีร่องลางที่เรียกว่า “รางลำมะนาหรือรางบังกะนา” ไหลผ่าน จากแผนที่ทางอากาศพบว่าลำรางนี้จะต้องมีขนาดใหญ่มากเท่ากับแม่น้ำสายหนึ่งและเชื่อมโยงกับลำรางอื่นๆ โดยทางเหนือขึ้นไปถึงเมืองอู่ทอง ทางทิศใต้ลงสู่แม่น้ำท่าจีน ลำรางนี้มีผู้อธิบายว่า (เทศบาลตำบลโพหัก, 2544, หน้า 22) น่าจะมาจากคำว่า รามมะนา หรือรามมะนนท์ ซึ่งแปลว่า ทางพราหมณ์ เส้นทางสายนี้น่าจะเป็นทางลัดของพวกพ่อค้าหรือสมณะชีพราหมณ์ ชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาค้าขายหรือแสวงบุญในประเทศไทยผ่านบริเวณโคกพลับซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ เพราะมีการขนศิลาแลงมาทำการก่อสร้างศาสนาสถาน ต่อมาน้ำในลำรางรำมะนา เปลี่ยนทิศทาง เป็นสาเหตุให้ชุมชนโคกพลับร้างลง คนในชุมชนมีการอพยพย้ายถิ่นเนื่องจากการขาดแคลนน้ำ บางส่วนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณที่ราบลุ่มโพหัก บริเวณที่ราบลุ่มนี้เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง เป็นเส้นทางเศรษฐกิจที่สามารถเดินทางติดต่อกับเมืองอื่น เช่น เมืองนครชัยศรี เมืองอู่ทอง และชุมชนในภาคอื่นๆ โดยการสัญจรทางน้ำและทางบกตามเส้นทางถนนท้าวอู่ทอง ผ่านโคกพลับ คูบัว เพชรบุรี ชะอำและเลยไปฝั่งพม่าและเลยไปฝั่งพม่าหรือคาบสมุทรตอนใต้ ชุมชนโพหักได้มีการพัฒนาขึ้นตามลำดับมาจนถึงปัจจุบัน กลุ่มคนพื้นถิ่นที่ตั้งหลักปักฐานอยู่ในบริเวณนี้มีการดำเนินชีวิต รังสรรค์เอกลักษณ์และวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ดังนี้ (เทศบาลตำบลโพหัก, 2544, หน้า 57)

1.1 ภาษาพูด คนโพหักเป็นคนไทยแท้ พูดภาษาไทย และเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนมีการใช้คำคล้องจอง มีลักษณะการใช้ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ปัจจุบันคนสูงอายุยังคงนิยมใช้คำศัพท์เหล่านั้นอยู่ ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านั้นได้กล่าวว่า คำศัพท์เหล่านั้นเป็นคำไทยแท้ ที่พูดกันมาแต่ดั้งเดิม เช่น คำว่า “เมื่อก่อน สมัยก่อน” จะพูดว่า “กะแรก หรือ ตะก่อน” คำว่า “เวลา” จะพูดว่า “เพลา” คำว่า “บางที” จะพูดว่า “ลางที” ซึ่งคำพวกนี้จะไม่มีการใช้ในคนสมัยปัจจุบัน แต่มักปรากฏในคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง สำเนียงและภาษาของคนโพหักนั้นจะห้วน สั้น แต่หนักแน่น สาเหตุมาจากสภาพแวดล้อมเป็นที่ราบลุ่ม ประกอบด้วย บึง หนอง และทุ่งนา ทำให้บรรพชนของชาวโพหักจะต้องพูดให้เร็วสั้นและดัง ให้รู้เรื่องในเวลารวดเร็วเพื่อสะดวกในการติดต่อ สื่อความหมาย ซึ่งห่างกันคนละริมทุ่งหรือคนละฟากบึง ในชุมชนโพหักยังมีภาษาไทยแท้ที่เป็นสำเนียงและสำนวนโพหัก เช่น การเรียกชื่อสุภาพสตรีใช้แทนคำนำหน้าว่า “ออ” เช่น ออมา ออมี ออสี เป็นต้น ซึ่งเป็นการเรียกของผู้ที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป ในปี พ.ศ.2460 จะใช้คำนำหน้าสตรีว่า อำแดง เป็นต้น ในสมัยรัชกาลที่ 6

ทรงออกพระราชบัญญัตินามสกุลเพื่อบังคับใช้กับประชาชนในประเทศ เมื่อมีนามสกุลใช้แล้ว คำนำหน้าสตรีก็ยังใช้อำแดงอยู่ พระองค์จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการวางระเบียบคำนำหน้าสตรีและเด็กขึ้นเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ.2460 โดยกำหนดให้ผู้ที่เป็นโสดอยู่ใช้คำนำหน้าตนเองว่า “นางสาว” ส่วนผู้ที่มีสามีแล้วให้ใช้คำนำหน้าว่า “นาง” ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับผู้ชายซึ่งใช้ว่า “นาย” อยู่แล้ว ดังนั้นผู้ที่เคยเรียกคำนำหน้าสตรีว่า “อำแดง” จะต้องหันมาเรียก “นางสาว หรือ “นาง” ยังไม่สนิทจึงเรียกคำนำหน้าว่า “ออ” มาจนถึงปัจจุบัน และคนรุ่นหลังที่ได้ยินจงเรียกตามไป เช่น ออดี ออมุก และออจันทร์เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคำเรียกที่แตกต่างไปจากชุมชนอื่น เช่น ตา เรียกว่า พ่อแก่ ยาย เรียกว่าแม่คุณ เป็นต้น

1.2 การแต่งกาย (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, หน้า 118–122) การแต่งกายของชาวโพหักแต่เดิมในเวลาปกติชายไทยพื้นถิ่นบ้านโพหักนิยมสวมเสื้อกุยเฮงสีต่าง นุ่งนุงกระเบน ต่อมาเมื่อมีงานบุญจึงนำผ้าม่วงออกมาใช้พร้อมด้วยผ้าขาวม้าพาดบ่า ไว้ผมทรงกันจอน และเจาะหูใส่ตุ้มหูข้างเดียว สำหรับผู้หญิงมักสวมเสื้อคอกระเช้า นุ่งโจงกระเบน ยามมีงานบุญจึงนำผ้าสีขาวออกมาห่มสไบเฉียง ไว้ผมทรงดอกกระทุ่มและทรงยี่เกิ้น เจาะหูใส่ตุ้มหูระย้าทั้งสองข้าง ปัจจุบันชาวบ้านที่นี้แต่งกายตามสมัยนิยมคือ ผู้ชายนุ่งกางเกง ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง ไม่นิยมนุ่งโจงกระเบนเหมือนเมือก่อนทั้งเวลาปกติและเวลามีงานบุญ

1.3 อาหาร อาหารการกินของชาวโพหักมีวิธีการปรุงแต่งและความเชื่อในการบริโภคมีทั้งแบบอย่างง่าย และแบบพิเศษในงานประเพณีต่างๆ ดังนี้ (เทศบาลตำบลโพหัก, 2544, หน้า 82-85)

1.3.1 อาหารพื้นบ้าน ชุมโพหักเป็นชุมชนที่มีความอุดมบูรณ์ในเรื่องพืชพันธุ์อาหาร อาหารการกินจึงมักนำเครื่องปรุงที่หาได้ง่ายจากท้องถิ่นมาประกอบอาหาร อาหารคาวที่เป็นอาหารพื้นบ้านได้แก่อาหารจำพวกแกงคั่ว แก่งเผ็ดใส่กะทิ แกงคั่วส้ม แกงหัวตาล แกงขี้เหล็ก แกงป่า แกงส้มแกงอ่อมและแกงจืด โดยเฉพาะแกงส้มเป็นอาหารที่นิยมทำกันกินทุกบ้าน มีทั้งแกงส้มผักบุ้ง ผักกระเฉด และผักที่หาได้ตามฤดูกาล ในฤดูหนาวชาวโพหักนิยมแกงส้มดอกแค เพื่อกินแก้ไข้หัวลม และนิยมนำปลามาแกงส้ม อาหารจำพวกต้ม ได้แก่ ต้มยำ ต้มส้ม ต้มหวาน ต้มกรอ ต้มกะทิ ต้มโคล้ง ต้มจืด (แกงจืด) เป็นต้น จำพวกอาหารว่าง ได้แก่ ห่อหมก ทอดมัน ไอ้เห็ด หรือ ปลาเห็ด คือการนำปลาเล็กๆ หรือกุ้งฝอยมาผสมกับแป้งข้าวเจ้า พริกแกง และมะพร้าวขูดผสมให้เข้ากัน แล้วนำไปทอดเป็นแผ่น กินกับน้ำจิ้มชาวบ้านเรียกว่าไอ้เห็ด ยำหัวปลี ยำหอยกาบ ยำมะม่วง ขนมจีน และหมี่ผัด อาหารจำพวกผัดได้แก่ ผัดเผ็ด ผัดหวาน ผัดขี้เมา และผัดกระเพรา เป็นต้น ส่วนอาหารหวานหรือขนมซึ่งมักจะทำกินกันเองในครอบครัว ตามฤดูกาล และตามเทศกาลงานบุญต่างๆ ได้แก่ ขนมกล้วย ขนมตาล ขนมเผือก ขนมมันสำปะหลัง ขนมดอกดอกโสน บัวลอย บ้าบิ่น ข้าวหลาม แป้งหมัก ขนมแปร (ข้าวเหนียวแดง) ขนมเปียก กะละแม เป็นต้น

1.3.2 อาหารในงานพิธีต่างๆ เป็นอาหารพิเศษที่ทำเฉพาะในงานบุญหรืองานพิธีนั้นหรืออาหารตามเทศกาล ชาวโพหักมีอาหารในงานพิธีต่างๆ ดังนี้

1) ขนมและอาหารในเดือนต่างๆ เดือนอ้าย เดือนยี่ ฤดูเกี่ยวข้าว ผิงขนมหม้อแกง (หม้อแกงข้าว) และขนมบ้าบิ่น เดือนสามเป็นฤดูข้าวใหม่จะทำขนมแป้งหมก (ขนมแข้งควาย) โดยการใช้ข้าวเหนียวตำผสมเกลือเล็กน้อยมะพร้าว ห่อด้วยกาบไผ่ หมกในไฟเถ้าและเผาข้าวหลามเพื่อนำไปทำบุญให้เกิดสิริมงคลในการประกอบอาชีพ เดือนสี่ เดือนห้า ลูกตาลอ่อนเชื่อมน้ำตาล ในเทศกาลสงกรานต์เดือนห้า กวนกะละแม ข้าวเหนียวแดง และขนมหักหลัง (ข้าวเหนียวดำเป็นท่อนๆ แล้วกวนเหมือนกะละแม) เดือนหก เดือนเจ็ด และเดือนแปด ทำขนมตาล เพราะมีลูกตาลสุกชุกมาก เดือนเก้า เดือนสิบ ทำขนมขี้หนูดอกโสน เพราะมีดอกโสนมาก เดือนสิบเทศกาลสารทไทย กวนกระยาสารทไปทำบุญและไปสาดนา เดือนสิบเอ็ดเทศกาลออกพรรษา ทำข้าวต้มมัด ข้าวต้มลูกโยน และหมี่ผัด ไปทำบุญและตักบาตรเทโว เดือนสิบสองข้าวเริ่มสุกจะไปแรกข้าว แล้วนำไปทำข้าวเม่าคลุกเพื่อนำไปทำบุญที่วัด

2) ขนมที่ใช้ทำขวัญ และเลี้ยงพระในงานมงคล ขนมที่ใช้ทำขวัญต่างๆ ได้แก่ ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ขนมเป็ด ขนมนิ้วนาง ส่วนขนมเลี้ยงพระและเลี้ยงแขกในงานมงคลได้แก่ ขนมถ้วยฟู ขนมสาลี่ ขนมชั้น ขนมเม็ดขนุน ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง สังขยา ฟักแช่อิ่ม วุ้นต่างๆ และขนมสี่ถ้วย (ไข่กบ นกปล่อย นางลอย อ้ายตื้อ)

3) อาหารประจำเทศกาลและงานต่างๆ ชาวโพหักมีประเพณีนิยมในเรื่องของการทำอาหารในเทศกาลต่างๆ ได้แก่ เทศกาลสงกรานต์ ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวไทยและชาวโพหักจะจัดทำอาหารเพื่อไปทำบุญที่วัดและไปเยี่ยมคารวะญาติผู้ใหญ่ หรือนำไปให้พี่น้องเพื่อนฝูง อาหารที่ทำจะเป็นอาหารทั่วไปแต่ที่นิยมทำกันมาก ได้แก่ ขนมจีน น้ำพริก น้ำยา ส่วนขนมนิยมทำขนมเปียก ข้าวเหนียวแดง และ ขนมหักหลัง ในเทศกาลเข้าพรรษา การทำอาหารจะไม่เน้นว่าเป็นอาหารชนิดใดแล้วแต่จะหาวัสดุมาได้แต่จะต้องทำให้มีจำนวนเพียงพอในการนำไปทำบุญและแจกจ่ายแก่ญาติพี่น้อง เทศกาลสารทไทย เทศกาลนี้จะทำการกวนกระยาสารทไปทำบุญที่วัดและนำไปสาดนา (เพื่อให้ต้นข้าวเจริญงอกงาม ไม่มีโรค ได้ผลผลิตดี) และแจกจ่ายญาติพี่น้องเพื่อนฝูง เทศกาลออกพรรษาและบุญกฐิน อาหารในเทศกาลนี้ไม่เน้นว่าเป็นอาหารชนิดใดแต่ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารแห้งที่ห่อด้วยใบตองหรือนำไปทำบุญและนำไปใส่ในเรือองค์กฐิน (เรือองค์) สำหรับนำไปแจกจ่ายพวกฝีพายที่มาแข่งเรือ ส่วนขนมจะเป็นข้าวต้มมัด ข้าวต้มลูกโยน และหมี่ผัด ในงานแต่งงานอาหารที่ขาดไม่ได้คือขนมจีน และข้าวต้มมัด โดยเฉพาะขนมจีนจะต้องทำด้วยข้าวสารหมักเป็นแป้งหมักอย่างดีจนได้ที่แล้วจึงยีหรือนวดแล้วโรยให้เป็นเส้นยาวที่สุด พร้อมจับเป็นหัวขนาดพอเหมาะ เส้นขนมจีนเปรียบเสมือนความรักความผูกพันของทั้งสองฝ่ายให้อยู่กับยาวนานและเป็นสายใยแห่งความปรารถนาที่ดีตลอดไปส่วนข้าวต้มมัดเป็นสื่อความหมายว่าจะรักกันผูกมัดตลอดกันไป ส่วนในงานศพ

นั้นชาวโพหักถือว่าเป็นงานบุญที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ชาวโพหักจะต้องไปช่วยเหลือร่วมฟังพระอภิธรรม และไปร่วมงานฌาปนกิจศพเมื่อทราบว่ามีสมาชิกของครอบครัวใดถึงแก่กรรม ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ผู้ที่รู้จักคุ้นเคยหรือไม่รู้จักก็ตามจะพากันไปเยี่ยมและช่วยงานศพโดยนำสิ่งของต่างๆ ไปช่วยงาน เช่น ข้าวสาร ผัก ปลา และเส้นหมี่ เป็นต้น ในงานศพชาวโพหักมีเชื่อว่าห้ามทำแกงร้อน หรือขนมจีน เป็นอันขาด ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าขนมจีนและแกงร้อน (วุ้นเส้น) มีความยาวคนตายจะมีเกี่ยวข้องผูกพันกับคนเป็น

1.4 ที่อยู่อาศัย บ้านเรือนที่เป็นที่อยู่อาศัยของคนไทยภาคกลางพื้นถิ่นเป็นบ้านไม้แบบที่เรียกที่ว่ารียกว่าบ้านทรงไทย (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, หน้า 120) ด้วยทำเลที่ตั้งของชุมชนชาวไทยพื้นถิ่นโพหักอยู่ในลุ่มน้ำที่น้ำท่วมถึงทุกปี ประกอบกับอาชีพดั้งเดิมคือการทำนา การปลูกเรือนจึงมักปลูกยกพื้นสูง ทำให้มีพื้นที่ว่างใต้ถุน สามารถเก็บข้าวของเครื่องใช้ในการทำนา รวมถึงเครื่องมือในการทำมาหากิน รูปทรงของตัวเรือนนิยมปลูกสร้างอย่างที่เรียกว่าเรือนไทยกล่าว คือ เป็นเรือนที่หลังคามีจั่ว มีความลาดชันสูงเนื่องจากแต่เดิมต้องมุงหลังคาด้วยหญ้าแฝกเพื่อไล่น้ำฝนหรือน้ำค้างไม่ให้เกาะหลังคาอยู่นาน หากไม่เช่นนั้น จะส่งผลให้หลังคาผุพังได้ง่าย ครั้นเมื่อพัฒนาการของวัสดุมุงหลังคามาเป็นกระเบื้องดินเผา สังกะสีหรือกระเบื้องโรงงาน แต่ความนิยมรูปทรงหลังคาลาดชันสูงก็ยังอยู่จนกลายเป็นแบบแผนการสร้างเรือนมาจนถึงปัจจุบัน ความจริงเรือนไทยมิใช่วัฒนธรรมเฉพาะของชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรีแต่เป็นพัฒนาการร่วมกันของภาคกลางหลายจังหวัดในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำแม่กลอง ในช่วงประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา ชาวไทยพื้นถิ่นย่านโพหักหลายครอบครัวได้เปลี่ยนอาชีพจากเดิมที่เคยทำนามาเป็นการเลี้ยงกุ้ง ส่งผลให้เศรษฐกิจภายในครอบครัวและชุมชนดีขึ้นกว่าเก่า หลายครอบครัวจึงมีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะสร้างบ้านใหม่และมีขนาดใหญ่ อีกทั้งรูปลักษณ์ของบ้านแบบเรือนคหบดีไม่เหมือนเรือนชาวบ้านแต่ก่อนเก่า (คนราชบุรี, 2550, หน้า 94)

1.5 การละเล่น เมื่อก่อนชาวโพหักมีการเล่นเพลงพื้นบ้านที่ใช้ร้องในยามนวดข้าว เช่น เพลงสงคอลำพวน เพลงชักกระดาน เพลงโอก เพลงพานฟาง เป็นต้น เพลงต่างๆ เหล่านี้ปัจจุบันกลายเป็นตำนานที่คนรุ่นใหม่ได้เพียงแค่บันทึกจากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ แต่ยังพอมีการละเล่นที่พอมีเห็นเป็นงานประเพณีของชาวโพหัก ได้แก่

1.5.1 การวิ่งวัวลาน (เทศบาลตำบลโพหัก, 2544, หน้า 95) การวิ่งวัวลานนี้มีพัฒนาการมาจากการใช้วัวนวดข้าวบนลานนวดข้าว การนำวัวมานวดข้าวนั้นต้องใช้สถานที่ที่เป็นลานกว้าง 10 วาขึ้นไป มีเสาใหญ่ต้นหนึ่งปักลางลานเรียกว่า “เสาเกียด” เสานี้มีห่วงหวายถักเป็นวงกลมใส่ไว้หลวมๆ มีเชือกเส้นใหญ่อีกข้างหนึ่งผูกทับห่วงนั้นอย่างแน่นหนาเมื่อจับปลายเชือกอีกข้างหนึ่งแล้ววนไปรอบๆ เสานั้น เชื่อจะไม่พักกับเสา เพราะห่วงนั้นหมุนได้ เชือกเส้นใหญ่ที่ผูกติดกับเสานี้เรียกว่า “เชือกพวง” หรือ “เชือกนวม” เวลานวดข้าวก็นำรวงข้าวมาวางไว้บนลานรอบๆ เสาเกียด และนำวัวที่จะนวดตามจำนวนที่มีอยู่มาผูกเชือกเรียงกันเป็นราว ตั้งแต่เสาเกียดจนถึงปลายเชือกพวง

จากนั้นขับวัวทั้งหมดให้ย่ำไปบนรวงข้าวที่วางไว้ เป็นการนวดข้าว วัวที่อยู่วงในจะเดินน้อยกว่าวัวที่อยู่ปลายเชือกพวง ดังนั้นวัวที่อยู่นอกสุดจึงต้องใช้ตัวที่แข็งแรงที่สุด การแข่งขันวัวลานหรือการวิ่งวัวลานได้นำวิธีการนวดข้าวข้างต้นมาดัดแปลงกลายเป็นกิจกรรมที่ทำขึ้นยามว่าง จากงานไร่นา การแข่งขันเริ่มจากนำวัวสองฝ่ายมาแข่งขันความเร็วกันในวงลานดินเรียบกว้างโดยผูกวัวราว 20 ตัวกว่าตัวเป็นแถวหน้ากระดานเรียงหนึ่ง จำนวนวัวในแถวไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับการตกลงกันของแต่ละสนาม แถววัวที่เรียกว่า “คาน” หรือ “พวง” ผูกกับเสาเกียดกติกาการแข่งขันอาจแตกต่างกันไปบ้างแต่ละพื้นที่ สำหรับวัวลานที่เล่นกันนี้มีกติกาหลัก คือ เป็นการแข่งขันระหว่างวัวสองตัวสุดท้ายของแถวตัวนอกสุดเรียนกว่า “วัวติด” ตัวถัดเข้ามาเรียกว่า “วัวยืน” ทั้งคู่จะผลัดกันวิ่งลู่นอก ลู่ในตัวละสามรอย ตัวไหนวิ่งเข้าเส้นชัยก่อนเป็นอันชนะ หรือตัวใดตัวหนึ่งกระซากจนอีกตัวถูลู่ถูกังไปตามลานได้ก็คือว่าชนะเช่นกัน สำหรับกติกาหลักๆ มีดังนี้

1) วัวยืน วัวติดต้องมัดจำทางสนาม 50 บาท เสร็จการแข่งขันแต่ละรอบให้ผ้าขาวม้า 1 ผืนรวมทั้งวัวสามด้วย (คือวัวงานมี 23 ตัว วัวยืนคือตัวที่ 24 วัวติดคือตัวที่ 25 วัวสามคือก็คือตัวที่ 23 และวัวสี่คือตัวที่ 22) การให้ผ้าวัวสามด้วย เพราะวัวสามเป็นตัวที่จะพาวัวยืน วัวติดวิ่งจึงเป็นวัวสำคัญและต้องแข็งแรง

2) วัวยืน วัวติดมีกรรมการหรือ เชนซึ่งเป็นหนุ่มใจกล้าและและชำนาญในการจับวัวเวลามันตื่นคอยดูแล

3) วัวยืน วัวติดห้ามแทง แต่จะมีเชนอีกชุดหนึ่งคอยใช้ไม้ยาวประมาณ 3-4 เมตร คอยทิ่มวัวงานเพื่อให้มันวิ่งรอบลานและพาวัวแข่งวิ่งด้วย วัวยืนกับวัวติดจะผลัดกันวิ่ง (ลู่) นอกและ (ลู่) ในตัวละ 3 รอบ

4) วัวสาม สี่ แทงได้ทั้งคู่ เมื่อกรรมการสั่ง มีกรรมการไล่วัว 2 คน ผู้อื่นและเจ้าของห้ามแทง

5) วัว ยืน วัวติด ผูกกันแล้ววัวสามสี่ไปไม่ไหวจะเป็นรอบใดก็ตามต้องเปลี่ยนวัวสาม สี่ใหม่ วัวยืนวัวติดต้องผูกตามเดิม

6) วัวยืน วัวติดประกบคู่ปล่อยไปแล้ว ได้ระยะตัวใดหลุดลงมาให้จับเปลี่ยนตัวกันได้ ถ้าหลุดวัวสามครั้ง 2 ครั้งให้จับเปลี่ยนตัวกันได้เมื่อปล่อยใหม่ไปกันได้ให้ตัวที่เกาะวัวสามได้มากกว่าเป็นฝ่ายชนะ วัวยืน วัวติดผูกกันแล้วปล่อยถ้าตัวใดเกิดอุบัติเหตุใดๆ ไม่มีทางสู้ถือว่าแพ้น็อก

7) ห้ามโยนฟาง หรือยกไม้ ยกมือ ทำท่าทางต่างๆ ให้วัวกลัว

8) วัวยืน วัวติดได้คู่แล้ว หนีไม่ยอมให้ผูกถือว่าไม่ปฏิบัติตามคณะกรรมการให้ปรับเงินค่าน้ำ

9) การตัดสินทุกรอบทำต่อหน้ากรรมการ และถือว่าเป็นเด็ดขาด กรรมการเห็นว่าตัวใดไม่มีทางสู้ให้จับแพ้ได้

10) หากไม่ถือตามกติกานี้ห้ามเข้าแข่งขัน

1.5.2 การแข่งเรือของชาวโพหัก จากสภาพพื้นที่ของชุมชนโพหักเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ในเทศกาลออกพรรษาเป็นช่วงที่มีน้ำเต็มหนองคลองบึง และเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการประกอบอาชีพ เทศกาลกฐินเป็นห้วงเวลาแห่งความสนุกสนานของชาวโพหักทั้งในอดีตและปัจจุบัน หนุ่มสาวชาวโพหักใช้ช่วงเวลาที่รอคอยการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากการทำนาในการฝึกซ้อมการพายเรือเพื่อเข้าแข่งขันในงานทอดกฐินของวัดใหญ่โพหักซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของชุมชน ที่ถือปฏิบัติสืบมาตรงกับวันแรม 7 ค่ำ เดือน 11 ทุกปี (ปัจจุบันเลื่อนไปตรงกับวันเสาร์ อาทิตย์) มีการแต่งเพลงเรือตลอดจนเตรียมอุปกรณ์เช่น ฉิ่ง ฉาบ และกลอง เป็นต้น ในตอนเช้าของวันทอดกฐินเรือทุกลำที่เข้าแข่งขันทำพิธีบวงสรวงแม่ย่านางเรือ โดยการตบแต่งเรือให้สวยงาม ผูกผ้าแพรเยื่อไม้หลากสีมีการจัดบายศรีปากชาม ข้าวปากหม้อ ไข่ขวัญ กล้วยน้ำว้าสุกมะพร้าวอ่อน ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ดอกไม้ธูปเทียน แป้งหอม และประทัดเป็นต้น จากนั้นหนุ่มๆ จะช่วยกันตบแต่งเรือให้สวยงาม สำหรับให้สาวๆ ใช้พายในการซักเรือพระและเรือองค์กฐิน สถานที่ในการแข่งเรือจะใช้บริเวณคลองโพหักโดยเริ่มต้นจากหมู่ที่ 2 ตำบลโพหักไปสิ้นสุดที่หน้าโรงเรียนชุมชนวัดใหญ่โพหัก นอกจากมีการแข่งเรือแล้วในงานนี้ยังมีการประกวดตบแต่งเรือประเภทต่างๆ และแข่งขันกีฬาทางน้ำอีกมากมายเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน

1.6 คติความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม คนไทยแท้แต่โบราณนับถือพุทธศาสนาโดยมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางหมู่บ้านมีความเชื่อในเรืองบุญบาปและการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่บ้านโพหักเองมีวัดใหญ่โพหักเป็นศูนย์กลางทางศาสนา นอกจากนี้คนในบ้านโพหักยังมีความเชื่ออื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นคือความความเชื่อเกี่ยวกับศาลตาปู ดังนี้ (เทศบาลตำบลโพหัก, 2544, หน้า 122)

1.7 ศาลตาปู่ตั้งอยู่อยู่บริเวณหมู่ที่ 6 (ข้างวัดใหญ่โพหัก) ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เป็นสถานที่เคารพนับถือของประชาชนโพหักตลอดมา ศาลตาปู่มีมาตั้งแต่สมัยใดไม่มีใครทราบเมื่อเกิดมาก็พบว่า ปู ย่า ตา ทวด มีตาปู่เป็นที่สักการะกันอยู่ก่อนแล้ว มีการเล่าประวัติท่าน (เวลาประทับทรง) ว่าตาปู่เป็นบรรพชนของชาวโพหักเมื่อยังมีชีวิตอยู่เคยไปรบทัพจับศึก แต่เสียทีข้าศึกจนขาพิการไปข้างหนึ่ง เวลาประทับทรงอาการขาเสียจะเห็นได้ชัด เมื่อท่านเสียชีวิตลงจิตวิญญาณของท่านได้เวียนว่ายอยู่ช่วยเหลือลูกหลานชาวโพหัก เมื่อลูกหลานของตาปู่ประสบปัญหาความขาดแคลนหรือมีภยันตรายต่างๆ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด ตาปู่จะประทับทรงเตือนให้ลุกหลานทราบล่วงหน้า ร่างทรงของตาปู่จะเป็นผู้หญิงวัยกลางคน เป็นคนดีมีศีลธรรม ประกอบสัมมาอาชีพ แต่เมื่อเวลาประทับทรงร่างทรงจะเปลี่ยนไปจะดื่มสุราได้เป็นไหๆ สูบบุหรี่มวนโตๆ ติดต่อกันตลอดเวลา บุคลิกจะเป็นปู่ ย่า ตา ยาย ใจดี ชาวโพหักเมื่อมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง

การประกอบอาชีพ หรือโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ จะไปบนบานขอให้ตาปู่ช่วยเหลือ และเมื่อประสบผลสำเร็จก็จะแก้บนด้วยสิ่งของต่างๆ ที่นิยมคือหัวหมู บายศรี เป็ด ไก่ เหล้าโรง และหนังตะลุง และเชื่อกันว่า ตาปู่ชอบหนังตะลุงมาก จนเกิดมีคณะหนังตะลุงเพื่อเล่นแก้บนในชุมชนโพหักและยังอยู่จนถึงปัจจุบัน คณะหนังตะลุงในชุมชนโพหักคือ หนังตาสุข (นายสุข ตุ้มม่วง)

1.8 ขนบธรรมเนียมและประเพณี คนไทยโพหักมีประเพณีอย่างหนึ่งที่ทำสืบทอดกันมาแต่โบราณและไม่พบว่ามีการปฏิบัติในท้องถิ่นอื่นทั้งในจังหวัดราชบุรีและจังหวัดอื่นๆ แม้ปัจจุบันจะเลือนหายไปบ้างแต่ก็ยังพอหาดูได้ไม่ยากได้แก่ ประเพณีทำของอาสา ประเพณีทำของอาสาเป็นขั้นตอนหนึ่งของประเพณีการแต่งงาน เมื่อชายหญิงคู่หนึ่งตกลงปลงใจว่าจะใช้ชีวิตร่วมกันฝ่ายชายจะส่งเถ้าแก่ไปสูขอ และเมื่อฝ่ายหญิงตอบรับการหมั้นหมายจึงเกิดขึ้น ก่อนที่จะถึงการแต่งงานเป็นช่วงเวลาของการอาสา คำว่า “อาสา” เป็นคำที่เรียกชื่อสิ่งของที่ฝ่ายชายนำไปให้หรือไปช่วยเหลือฝ่ายหญิงหลังจากที่ฝ่ายชายไปสู่ขอฝ่ายหญิง และตกลงกันเรียบร้อยแล้ว จากการบอกเล่าของผู้สูงอายุในชุมชนพอจะสรุปได้ว่าวัตถุประสงค์ของอาสาเป็นไปเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าสาว เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกหลานของตนเองว่าได้แต่งงานถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน และเพื่อให้บ่าวสาวได้มีสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนของตนเอง หากจะมองว่าของอาสาของชาวโพหักมีจิตวิญญาณอยู่ก็คงไม่ผิดเพราะของอาสานั้นไม่เพียงแต่เป็นเครื่องจักรสานเท่านั้นแต่ยังเป็นสิ่งที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าทางด้านจิตใจที่แฝงเร้นไว้ในชิ้นงานเหล่านั้น

2. ชาวไทยจีน ชาวจีนมีนิสัยรักในการทำการค้าขาย ดังนั้นจึงกระจายกันไปทำมากินในทำเลที่เหมาะสมตามเมืองต่างๆ จังหวัดราชบุรีเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีชาวจีนกลุ่มต่างๆ เข้ามาอาศัยอยู่ จากหลักฐานทางโบราณคดีสันนิษฐานว่าชาวจีนกลุ่มแรกๆที่เข้ามาในจังหวัดราชบุรีนั้นเข้ามาในจังหวัดราชบุรีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19–20 (พิพิธภัณฑสถานราชบุรี, หน้า 62) มีการค้นพบร่องรอยหลักฐานเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์สุ้งใต้ (พ.ศ.1670-1822) สมัยราชวงศ์หยวน และเครื่องถ้วยชามสังคโลกจำนวนมากใต้ลำนำแม่กลองช่วงที่ไหลผ่านตัวเมืองจังหวัดราชบุรี ช่วงเวลาดังกล่าวมีการประดิษฐ์เตาเผาเครื่องสังคโลกทีเมืองสุโขทัย และเมืองศรีสัชนาลัย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนทั้งสิ้น เหล่านี้เป็นหลักฐานพิสูจน์ให้เห็นว่าจีนเป็นอีกหนึ่งชนชาติที่สำคัญที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับชุมชนราชบุรีโบราณ ศิริศักดิ์ คุ้มรักษา จากหนังสือสารคดีเพื่อความเข้าใจในแผ่นดินราชบุรี (2541, หน้า 258) กล่าวว่าชาวจีนโพ้นทะเลเข้ามาในแผ่นดินไทยระลอกใหญ่ เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 ในช่วงนี้ชาวจีนในราชบุรีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว ชาวจีนเหล่านี้มักกระจายอยู่ทุกชุมชนในฐานะพ่อค้าเมื่อการค้าขายขยายตัวมากขึ้นก็กระจุกตัวอยู่ในบริเวณที่เป็นย่านการค้าแลกเปลี่ยนเปลี่ยนสินค้าที่ค่อยพัฒนาเป็น “ตลาด” ขึ้นมา เช่น ในเขตอำเภอบ้านโป่ง บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลองบริเวณบ้านเบิกไพรและตลาดคุ้งพะยอม นอกจากทำการค้าแล้วชาวจีนมักทำสวน ทำไร่ เลี้ยงหมูไว้แลกเปลี่ยนกับข้าว และมักเดินทางไปค้าขายกับตลาดนครปฐมบ้าง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงทำสนธิสัญญาเบาริ่ง มีผลต่อการยกเลิกระบบการผูกขาดการค้า “ข้าว” กลายเป็นสินค้าสำคัญมากขึ้น ชาวจีนที่ทำการค้าจึงมักล่องแม่น้ำแม่กลองมากขึ้น เพื่อนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนและขนข้าวไปขายกรุงเทพฯ หลายแห่งจึงกลายเป็นชุมทางแลกเปลี่ยนสินค้าทางน้ำและพัฒนาเป็นย่านการค้าและ “ตลาด” ในที่สุด

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้ขุดคลองดำเนิน-สะดวกในปี พ.ศ.2409 เพื่อเชื่อมการติดต่อระหว่างเมืองสมุทรสาคร สมุทรสงคราม และราชบุรี เริ่มจากปากคลองบางยาง แม่น้ำท่าจีน ในเขตจังหวัดสมุทรสาคร (ชาวบ้านเรียกว่ามหาชัย) เชื่อมต่อกับคลองบางนกแขวก แม่น้ำแม่กลอง ซึ่งติดต่อกับเขตเมืองราชบุรีด้วย ขุดเสร็จในปี พ.ศ. 2411 โดยมีสมเด็จพระยาบรมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุญนาค) ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระประสาทสิทธิ์ที่พระสมุหกลาโหมเป็นผู้อำนวยการขุด แรงงานหลักในการขุดคลองครั้งนั้นเป็นแรงงานจากชาวจีน หลังจากที่ขุดคลองเสร็จชาวจีนเหล่านั้นก็พากันตั้งรกรากอยู่ที่อำเภอดำเนินสะดวกและยังมีอีกพวกที่อพยพเข้ามาหลังจากที่คลองขุดเสร็จแล้ว ชาวจีนเหล่านี้ในระยะแรกยึดอาชีพทำสวนผัก ระยะหลังทำสวนผลไม้

ในปลายรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าให้สร้างเส้นทางรถไฟสายใต้จากกรุงเทพผ่านนครปฐม ราชบุรีถึงเพชรบุรีทำให้ชุมชนที่รถไฟผ่านสะดวกต่อการคมนาคมและการค้ายิ่งขึ้นในจังหวัดราชบุรี สถานีที่สำคัญที่พัฒนาเป็นตลาดขึ้นมา คือ สถานีอำเภอเมืองราชบุรี พัฒนาขึ้นมาเป็นตลาดเมืองราชบุรี สถานีโพธารามเป็นตลาดโพธาราม และตลาดบ้านโป่งเป็นตลาดบ้านโป่ง เมื่อทั้งสามตลาดพัฒนาจากแหล่งชุมชนทางการค้าชาวจีนซึ่งเดิมมีอยู่แล้วยิ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้น ชาวจีนที่อพยพเข้ามาได้ใช้ความชำนาญพิเศษบางอย่างก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชนชั้นนำของไทย เช่น การแพทย์ เทคนิควิทยาการทำเหมือง ทำให้เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวเติบโตโดยเฉพาะเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการค้าขายโอ่งมังกร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดราชบุรีถือกำเนิดมาจากชาวไทยจีน (ศรีสุวรรณ ทรงสุบรรณ) ในปี พ.ศ.2476 ได้เกิดโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาจำพวกโอ่ง ไห ขายที่เมืองราชบุรี คนจีนนำโดยนายจือเหม็ง แซ่อึ้ง ได้ใช้เนื้อดินดีผลิตโอ่งลวดลายมังกรดั้นเมฆคาบลูกแก้ว ซึ่งเป็นสัตว์ในเทพนิยายของจีน โดยนำลงเรือไปขายทั่วแม่น้ำลำคลอง เมื่อการคมนาคมสะดวกมากขึ้นมีการขนโอ่งขึ้นรถบรรทุกสิบล้อ หกล้อไปขายทั่วประเทศจากเหนือ จรดใต้ จนเป็นที่รู้จักว่าราชบุรีคือเมืองโอ่งมังกร ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยนั้นไม่ได้อพยพมาแต่เพียงร่างกายเท่านั้น แต่ยังได้นำเอาความเป็นลักษณ์เฉพาะตัวมาด้วยทั้งเรื่องของภาษาและวัฒนธรรมความเป็นอยู่

2.1 ภาษาจีน ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในปลายคริสต์วรรษที่ 18 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งตรงกับปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวจีนที่อพยพมาจากทางใต้ของจีนมณฑลฟูเกี้ยนและกวางตุ้งมากที่สุด แบ่งตามภาษาพูดได้เป็น 5 กลุ่มคือ (Skinner; อ้างถึงในชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2529, หน้า 36-41)

2.1.1 จีนกวางตุ้ง ประเทศไทยมีชาวกวางตุ้งเรียกตัวเองว่า กว่าฝู่เหยิน หมายถึงคนที่มาจากจังหวัดกว่างโจวและกว่างตุงเหยินซึ่งหมายถึงคนที่มาจากจังหวัดกวางตุ้ง

2.1.2 จีนฮกเกี้ยน อาศัยอยู่ในบริเวณมณฑลฟูเกี้ยนทางตอนใต้ของถิ่นที่พูดหมินสำเนียงภาคเหนือและทางภาคตะวันออกของถิ่นที่พูดภาษาแคะ คำว่า ฮกเกี้ยนเป็นเพียงชื่อเรียกภาษาท้องถิ่นตามชื่อของมณฑล กลุ่มภาษาพูดอื่นๆ เรียกชาวฮกเกี้ยนว่า ฝู่เจี้ยนเหยิน

2.1.3 จีนไหหลำ อาศัยอยู่บริเวณที่ราบและบริเวณชายฝั่งทะเลของเกาะไหหลำ ผู้อพยพชาวจีนเริ่มเข้ามาอยู่บนเกาะนี้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น ชาวพื้นเมืองเดิมเผ่าต่างถูกขับไล่ให้เข้าไปอยู่ในบริเวณเทือกเขาตอนกลาง ดังนั้นจีนไหหลำจึงไม่ใช่คนพื้นเมืองเดิม กลุ่มผู้ที่พุดภาษาไหหลำต้องเกิดจากลูกหลานของชุมชนที่พูดภาษาฮกเกี้ยนบนแผ่นดินใหญ่นั้นหมายความว่าผู้อพยพรุ่นแรกสุดต้องมาจากมณฑลฟูเกี้ยนตอนใต้ จีนไหหลำมีชื่อเรียกว่า “ไห่หนานเหยิน”

2.1.4 จีนแคะ จีนแคะแยกกันอยู่เป็นกลุ่มๆ คำว่า แคะ ในภาษากวางตุ้ง แปลว่าตระกูลอันตุกะ ส่วนแต้จิ๋ว ฮกเกี้ยนและไหหลำเรียกพวกจีนแคะว่า “เค่อ” ซึ่งแปลว่าอาคันตุกะ ฉะนั้นจึงดูเหมือนว่าจีนแคะมีชื่อเรียกเช่นนี้เพราะเป็นกลุ่มล่าสุดที่อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณตอนใต้ของจีน และไม่มีเมืองที่เป็นถิ่นเดิมอย่างเช่นจีนพวกอื่นๆ

2.1.5 จีนแต้จิ๋ว จีนกลุ่มนี้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ตามเมืองต่างๆ ของซัวเถาและรอบๆ บริเวณปากแม่น้ำฮั่นทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางตุ้ง คำว่า “แต้จิ๋ว” ออกเสียงในภาษาท้องถิ่นตามชื่อเรียกอำเภอ ถิ่นที่จีนแต้จิ๋วส่วนมากอาศัยอยู่ คือ เฉาโจว คนจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยและตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยจนถึงปัจจุบันนี้เป็นพวกจีนแต้จิ๋วมากที่สุด เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่มาจากมณฑลทางภาคใต้ โดยเฉพาะมณฑลฟูเกี้ยนและกวางตุ้งมากที่สุด ซึ่งมีถึงร้อยละ 95 ของชาวจีนที่ทั้งหมดในประเทศไทย

ในปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดราชบุรีที่ยังคงใช้ภาษาของตนเองในการสื่อสาร มีเพียงผู้สูงอายุเท่านั้น สำหรับชนรุ่นหลังมีน้อยมากที่พูดอ่านภาษาจีนได้ บางคนพูดและฟังได้เล็กน้อย บางคนฟังได้อย่างเดียว หลายคนไม่ได้ทั้งฟังและพูด

2.3 การแต่งกายของชาวไทยเชื้อสายจีน ในอดีตผู้ชายจะนุ่งกางแกงจีน เรียกว่า “กางเกงขาถ๊วย” สวมเสื้อคอกลมผ่าอกตลอดติดกระดุมที่เรียกว่า “เสื้อกุยเฮง” ส่วนผู้หญิงนุ่งกางเกงขายาวสวมเสื้อคอตั้ง เรียกว่า “คอจีน” ชาวไทยจีนทั้งหญิงและชายในอดีตนิยมสวมกางเกงขายาวที่ขากว้างเพราะสวมใส่สบาย เสื้อก็มีรูปทรงหลวมๆ สีของเสื้อและกางเกงนิยมใช้ผ้าฝ้ายสีทึบ สวมใส่แล้วไม่ร้อนสามารถปกปิดคลาบสกปรกได้เป็นอย่างดี ถ้ามีฐานะดีเวลาไปออกงานมงคลต่างๆ นิยมใช้ผ้าแพรหรือที่นิยมเรียกกันว่า “ปั่งลิ้น” เสื้อจะตัดแบบคอตั้งแขนยาวประมาณ 3 ส่วน ผ่าด้านหน้าตลอด กระดุมนิยมใช้เชือกถัก สีของเสื้อผ้านิยมสีแดงซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นสิริมงคล บางท่านก็นิยม

สีน้ำเงิน สีเทา และ สีขาว ในปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนหันมาแต่งกายตามสากลนิยมนานๆ สักครั้งจึงจะเห็นคนไทยจีนนำผ้าแพรหรือผ้าฝ้ายมาสวมใส่ (ศรีวิชัย ทรงสุวรรณ, 2546, หน้า 41)

2.3 อาหาร ชาวไทยเชื้อสายจีนสั่งสมวัฒนธรรมการกินเอาไว้มากมาย นิยมกินอาหารที่ปรุงให้สุกด้วยความร้อน ไม่นิยมกินอาหารที่สุกๆ ดิบๆ อาหารที่เป็นพิษของชาวไทยเชื้อสายจีนจึงพบได้น้อยมาก อุปกรณ์การปรุงอาหารของจีนที่ขาดไม่ได้เลยก็ คือ กระทะ ตะหลิว เตาอั้งโล่ หม้อชนิดต่างๆ และซึ้งสำหรับนึ่งอาหาร อดีตชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่จะกินอาหารที่มีรสเค็ม อาหารส่วนใหญ่จะเป็นข้าว นิยมกินข้าวสวยในมื้อเช้าและมื้อเย็น ส่วนมื้อกลางวันจะกินข้าวต้ม กับข้าวนิยมกินไข่เค็ม เกี่ยมฉ่าย (ผักกาดดอง) ไฉ่โป๊ว (หัวผักกาดดอง) ปลาเค็ม ถั่วคั่ว เต้าหู้ ถั่วงอก ซี่อิ้ว ด้านอาหารหวานคนไทยเชื้อสายจีนนิยมกินอาหารหวานตามเทศกาล เช่น เดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์อยู่ในช่วงเทศกาลตรุษจีนจะกินขนมเข่ง ขนมเทียน และผลไม้ เดือนเมษายน เทศกาลเช็งเม้งจะกินขนมปุยฝ้าย ถ้วยฟู สาลี่ ซาลาเปา เดือนมิถุนายน เทศกาลขนมจ้าง จะกินขนมจ้างชนิดหวาน และบ๊ะจ่าง ขนมจ้างชนิดเค็มเดือนสิงหาคม เทศกาลสารทจีน จะกินขนมเข่ง ขนมเทียน และผลไม้ เดือนกันยายน เทศกาลไหว้พระจันทร์ จะกินขนมโก๋ ขนมเปี๊ยะ เดือนตุลาคม เทศกาลกินเจ ในเทศกาลนี้คนไทยจีนจะกินอาหารมังสะวิรัตไม่กินเนื้อสัตว์ กินขนมประเภทถั่วต้มน้ำตาล มันเทศต้มน้ำตาล และผลไม้ เดือนธันวาคม เทศกาลขนมอี้ (บัวลอย) เทศกาลขนมก๊วยท้อ เหล่านี้คือการกินขนมหวานตามเทศกาล แต่นอกเทศกาลคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดราชบุรี จะกินขนมและผลไม้ที่มีจำหน่ายตามความพึงพอใจที่น่าสังเกตก็คือชาวไทยจีนจะยึดประเพณีการจัดขนมงานแต่งงานไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ขนมแต่งงานจะประกอบไปด้วยขนมจันอัดซึ่งประกอบไปด้วยขนมขี้แมว แฟงเชื่อม ถั่วตัด งาตัด ขนมเปี๊ยะ เป็นต้น (ศรีวิชัย ทรงสุวรรณ, 2546, หน้า 44-45) คนจีนยังมีตำรับอาหารสุขภาพหลายอย่างที่คนไทยรู้จักดี เช่น เต้าหู้ เต้าหู้ยี้ ฟองเต้าหู้ซึ่งคือว่าให้คุณค่าทางโภชนาการสูง ในครอบครัวของคนจีนยุคเก่าให้ความสำคัญกับการกินข้าวพร้อมหน้าพร้อมตากันทุกคน หากสังเกตร้านค้าคนจีนจะเห็นโต๊ะกลมอยู่หลังร้านเป็นโต๊ะขนาดใหญ่ เพราะสมาชิกมีจำนวนมาก โต๊ะกินข้าวในครอบครัวของคนจีนเป็นที่รวมของสมาชิกในครอบครัวที่จะพูดคุยเรื่องต่างๆในระหว่างกินข้าว อีกประการหนึ่งครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีนหากต้องทำงานดึกก็มักจะมีข้าวต้มรอบดึกเลี้ยงอีกมื้อหนึ่ง (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550, หน้า 171-172)

2.4 ที่อยู่อาศัย คนไทยคนจีนนิยมอยู่บ้านต่างลักษณะกัน คนไทยอยู่บ้านหลังเดี่ยวมีบริเวณปลูกต้นไม้ อาจมีพื้นที่ทำการเกษตรที่เป็นเรือกสวนไร่นาห่างออกไป แต่คนจีนชอบการค้าขายหรือมีอาชีพให้บริการต่างๆ จึงต้องอยู่ในย่านตลาด ย่านชุมชนที่ผู้คนสัญจรกันพลุกพล่าน บ้านของคนจีนจึงมักเป็นห้องแถวริมถนนหรือทางสัญจร ตามตลาดสดที่พบทั่วไปในสังคมไทยยังพบว่ามีห้องแถวที่ปลุกใกล้ตลาดหรือล้อมรอบตัวตลาดด้วย สภาพของห้องแถวเป็นสิ่งที่ควรรู้จักโดยเฉพาะลักษณะการสร้างประตู ซึ่งจะมีความหลากหลายมากบ้างน้อยบ้างประตูคือช่องลมที่ทำให้บรรยากาศ

ในแต่ละห้องเกิดการหมุนเวียนถ่ายเทอากาศ (หลักการ ฮวงจุ้ย) หากไม่มีประตูปิดกั้นหน้าหลังก็เท่ากับเป็นช่องลมช่องหนึ่งเท่านั้นเอง แต่เมื่อต้องทำเป็นที่อยู่อาศัยและค้าขายด้วย จึงต้องสร้างประตูเพื่อความปลอดภัยขอทรัพย์สิน ประตูสร้างจึงต้องคำนึงถึงช่องลมให้ดี ห้องแถวรุ่นแรกๆ น่าจะมีลักษณะเป็นประตูลูกรงคล้ายๆ กรงขัง คือ โปร่งโล่ง ซึ่งดูจะเสี่ยงภัยต่อมาจึงพัฒนาโดยการนำแผ่นไม้กระดานมาวางเรียงในแนวตั้งต่อๆ กันไปทำให้เกิดฝาหน้าถังขึ้น เพราะพื้นไม้แต่ละแผ่นจะต้องเรียบสนิทดูมิดชิดดีกว่าลูกรงแบบแรก และเพื่อให้มีการระบายอากาศจึงจำเป็นต้องการเจาะช่องลมไว้เหนือฝาหน้าถัง การเสียบไม้กระดาษเรียงไปแต่ละแผ่นเพื่อให้เกิดฝาหน้าถังนี้ทำให้เกิดประโยชน์จากไม้แต่ละแผ่นในอีกลักษณะหนึ่งด้วยกล่าวคือเมื่อเปิดร้าน ก็นำไม้ไปวางเป็นชั้นสำหรับตั้งวางสินค้าในร้านต่อเมื่อเก็บสินค้าจะปิดร้านก็นำไม้กระดานนี้มาเสียบเป็นหน้าถังตามเดิมนับเป็นการใช้วัสดุอย่างเดียวกันในภาวะต่างกันอย่างได้ประโยชน์ ฝาหน้าถังแบบเสียบกระดานทีละแผ่นนี้ต่อมาได้พัฒนารูปแบบเป็นฝาเฟี้ยม คือแทนที่จะเสียบไม้ทีละแผ่นก็นำแต่ละแผ่นมายึดติดกันด้วยบานพับ ให้สามารถหักทบไปทบมาได้ ทำให้เกิดความสะดวกในการปิดเปิด เมื่อต้องการเปิดร้านก็สามารถเลื่อนพับไปเก็บที่มุมใดมุมหนึ่งของหน้าบ้านได้ทันที ฝาแบบพับไปมาอย่างหีบเพลงนี้เรียนกว่า “ฝาเฟี้ยม” นอกจากนี้บ้านคนจีนไม่นิยมยกใต้ถุนสูงแบบบ้านคนไทย พื้นบ้านห้องแถวหรือเรือนโรงของคนจีนจะเป็นดินอัดทุบจนแน่นเรียบ (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550, หน้า 177-178)

บ้านเรือนของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ชุมชนหลักหกอำเภอดำเนินสะดวกนั้นเป็นเรือนไม้เรียงขนานกับคลองดำเนินสะดวกทั้งสองฝั่ง เดิมเป็นบ้านของของคนไทยที่ให้ชาวไทยเชื้อสายจีนเช่าอยู่อาศัย ต่อมาชาวไทยเชื้อสายจีน ผู้อยู่อาศัยก็ขอซื้อต่อมาเป็นของตนเอง บ้านเรือนเหล่านี้แต่เดิมมุงหลังคาด้วยจากแล้วเปลี่ยนเป็นสังกะสี ปัจจุบันเป็นหลังคามุงกระเบื้องบ้านลางหลังมีเหล็กดัดติดหน้าบ้านก่อนถึงประตูไม้ ซึ่งเป็นบานเฟี้ยมหน้าบ้านมีเครื่องรางต่างๆ ติดอยู่เพื่อป้องกันสิ่งอัปมงคลตามตำราฮวงจุ้ย เช่น สิงห์คาบดาบ โป๊ยข่วงหรือยันต์แปดทิศ เป็นต้น หน้าบ้านทุกหลังมีทางเดินเชื่อมต่อกันตลอดสองฝั่งคลองทางเดินนี้มีทั้งที่เป็นสะพานไม้ของเดิมและสะพานปูนที่บางบ้านเปลี่ยนใหม่ ทางเดินนี้แต่ละบ้านรู้กันเองว่าต้องทำความสะอาดหน้าบ้านของตน เมื่อก่อนยังมีการใช้เรือในการคมนาคมก็จะจอดเรือไว้ที่ท่าน้ำหน้าบ้านของตน บางบ้านสร้างศาลาท่าน้ำไว้นั่งเล่นด้วย (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, หน้า 135)

2.5 การละเล่น เป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงของคนจีนที่สำคัญ ได้แก่ การแสดงอุปรากรจีน หรือ “งิ้ว” (Chinese opera) ซึ่งมีทั้งบทร้อง บทพูด ดนตรี ลีลาท่าทาง การแต่งกาย การแต่งหน้างิ้ว และฉาก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการละเล่นหุ่นจีน หุ่นจีนฮกเกี้ยน คือ หุ่นที่เรียวกว่าหุ่นถุงมือคือใช้มือคนสอดเข้าไปในตัวหุ่นและใช้นิ้วคนเชิดทำท่าเคลื่อนไหวต่างๆ

2.6 คติความเชื่อ และพิธีกรรม ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดราชบุรีนับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ชาวไทยเชื้อสายจีนที่นับถือคริสต์ส่วนใหญ่มาจากบางนกแขวก ย่านคนจีนบ้านโป่งและอำเภอวัดเพลงบริเวณรอยต่อกับบางนกแขวก ชาวไทยเชื้อสายจีนมีความเชื่อในเรื่องเทพเจ้ามาก ที่มาของเทพเจ้าชาวไทยเชื้อสายจีนมีทั้งจากความไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ศาสนาทั้งศาสนาพุทธและเต๋า และคำสอนของขงจื้อ ชาวไทยเชื้อสายจีนและแต่ละกลุ่มภาษาต่างมีเทพเจ้าประจำท้องถิ่นที่เคารพนับถือ ชาวไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋วมักนิยมเคารพกราบไหว้บูชาเทพเจ้าเสวียนเทียนสั้งตี้ หรือที่ชาวไทยเรียกว่าเจ้าพ่อเสือ และเทียนโหว่เซิ่งมู่ ชาวไทยเชื้อสายจีนแคะมักจะนับถือจั่นอ๋วงกง (ส่อนหล่อง) หรือเทพธิดาซักใน (เทพธิดา 3 องค์มีแซ่เฉิน แซ่หลิน แซ่หลี่) ชาวจีนไหลหลำนิยมกราบไหว้เทพธิดาจุยโปยเนี้ยว หรือเจ้าแม่ทับทิม เป็นต้น เทพกวนอูก็เป็นที่ศรัทธาของชาวไทยเชื้อสายจีนและมีเชื่อว่าเทพองค์นี้สามารถขจัดคนชั่วคนเลวออกไปจากวิถีชีวิตของตนได้ คนจีนที่ทำมาค้าขายก็จะต้องรูปเคารพของเทพไฉเสิน เพื่อให้ตนทำมาค้าขายร่ำรวยยิ่งขึ้น เป็นต้น เมื่อคนจีนมีเทพเจ้ามากมายหลายองค์ที่นับถือ จึงมีการสร้างศาสนาสถานเพื่อเป็นที่สถิตสำหรับเทพเจ้าและเป็นที่สำหรับทำพิธีเช่นสรวงบูชา ศาสนาสถานดังกล่าวเรียกว่า “ศาลเจ้า” ในจังหวัดราชบุรี มีสานเจ้าหลายแห่งที่สำคัญ ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อกวนอู อำเภอเมืองราชบุรี อยู่ใกล้กับพิพิธภัณฑสถานราชบุรี สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2442 โดยสมเด็จพระเจ้าพระยาพบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) มอบที่ดินจำนวน 2 ไร่ 77 ตารางวา ชาวเมืองราชบุรีนำโดยนางฮวงฮะ แซ่อึ้ง นายเซียมง้วน แซ่เตียว ร่วมกันสละทรัพย์ตามกำลังศรัทธา และศาลเจ้าแม่เบิกไพร อำเภอบ้านโป่ง ดังภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 แสดงพื้นที่บริเวณศาลเจ้าแม่เบิกไพ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี
ที่มา : ภาพถ่ายโดยสัจจา ไกรศรรัตน์, มกราคม, 2554

2.7 ขนบธรรมเนียมประเพณี รองศาสตราจารย์ยนต์ ชุ่มจิต (2547, หน้า 124-125) กล่าวถึงประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีน จากหนังสือประวัติศาสตร์เมืองราชบุรี ความว่า ชาวไทยจีนในจังหวัดราชบุรีและจังหวัดอื่นๆ ในประเทศไทยยังยึดถือปฏิบัติตามประเพณีจีนในเทศกาลต่างๆ อย่างต่อเนื่องและเคร่งครัด ดังนี้

2.7.1 เทศกาลตรุษจีน วันขึ้นปีใหม่ของจีน โดยนับตามปฏิทินจันทรคติของจีน คือ วันที่ 1 เดือน 1 เป็นวันแรกของฤดูใบไมผลิ หรือประมาณปลายเดือนมกราคมถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ หรือประมาณเดือนสามทางจันทรคติของไทยกิจกรรมสำคัญวันตรุษจีนโดยย่อคือวันจ่าย (ซื้อของเตรียมไหว้) วันไหว้ และวันชิวอิด หรือวันเริ่มปีใหม่คือวันตรุษจีน ซึ่งชาวไทยเชื้อสายจีนจะนิยมใส่ชุดใหม่ พูดจาด้วยถ้อยคำมงคล ห้ามด่าทอทะเลาะวิวาท ผู้ใหญ่จะให้เงินแต๊ะเอีย บรรจุในซองสีแดง (อังเปา) แก่ลูกหลาน

2.7.2 เทศกาลเช็งเม้ง เป็นเทศกาลไหว้บรรพบุรุษที่ฮวงซุ้ยหรือสุสานฝังศพในช่วงเดือน 3 ตามปฏิทินจีน หรือช่วงต้นเมษายน หรือตามสะดวก

2.7.3 เทศกาลขนมบะจ่าง กำหนดในวันที่ 5 เดือน 5 ของปฏิทินจีน โดยตำนานขนมบะจ่าง นั้นเกี่ยวข้องกับขุนนางจีนที่ชื่อสัตย์คนหนึ่งชื่อคุกง้วนข้าราชการในกษัตริย์ก๊กฉู่ (ประมาณ 278 ปีก่อนคริสต์ศักราช) คุกง้วนเป็นที่รักใคร่ของประชาชนเป็นอย่างมาก ครั้งนั้นมีก๊กอีกก๊กหนึ่งชื่อก๊กจิ๋น ได้พยายามรวบรวมก๊กอื่นๆ เข้าไว้ในอำนาจด้วยอุบายต่างๆ แต่ไม่สามารถรวมก๊กฉู่ได้ เพราะคุกง้วนรู้ทันเล่ห์เพทุบายของก๊กจิ๋นทุกอย่างก๊กจิ๋นจึงติดสินบนขุนนางผู้โลภมากของก๊กฉู่ ขุนนางกังฉินจึงเพ็ดทูลใส่ร้ายป้ายสีคุกง้วนก๊กฉู่หูเบา จึงเนรเทศคุกง้วนไปอยู่เมืองเล็กๆ ระหว่างเดินทางคุกง้วนเกิดน้อยใจขึ้นมาจึงกระโดดน้ำตายที่คลองเปาะล่อคั่ง (บางเล่มว่าเป็นแม่น้ำใหม่โหลย) ชาวบ้านทั้งหลายเมื่อรู้ข่าวต่างเศร้าโศกเสียใจ เมื่อถึงวันครบรอบวันตายของคุกง้วนซึ่งตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 ก็พากันนำข้าวปลาอาหารไปโปรยลงในน้ำเป็นการเซ่นไหว้ ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นห่อข้าวและกับด้วนใบจ้างแล้วจึงโยนห่อข้าวนั้นลงน้ำ ในการทำพิธีไหว้ขนมจ้างของชาวไทยเชื้อสายจีนจะเป็นการไหว้เจ้าและไหว้บรรพบุรุษในช่วงเช้าตามปกติ เพียงแต่เพิ่มขนมบะจ่างเป็นของไหว้พิเศษ

2.7.4 เทศกาลสารทจีน เป็นเทศกาลไหว้เจ้าครั้งที่ 5 ของปีตรงกับวันที่ 15 เดือน 7 เรียกเทศกาลนี้ว่า “ตงล้วนโจ่ย” การไหว้ครั้งนี้นอกจากจะเป็นการไหว้เจ้าที่และบรรพบุรุษแล้วยังไหว้ต้นตระกูลจีนคือคนจีนที่เข้ามาเมืองไทยรุ่นแรกแล้วเสียชีวิตโดยไม่มีลูกหลานไว้สืบสกุลจึงไม่มีคนไหว้ให้เรียกว่า “ไป๊ฮ้อเฮียตี๋” ดังนั้นของไหว้ในวันนี้จึงมี 3 ชุด สำหรับไหว้เจ้าที่ไหว้บรรพบุรุษ และไหว้ต้นตระกูลจีนเทศกาลสารทจีนนี้จัดขึ้นประมาณเดือนสิงหาคม หรือเดือนเก้าของไทย

2.7.5 เทศกาลทิ้งกระจาด จัดขึ้นในช่วงเดือน 7 ของจีน คนจีนถือว่าเป็นเดือนผีเรียกว่า “กุ้ยโจ่ย” ในช่วงนี้นรกภูมิจะเปิดและปิดประตูผีเป็นเวลา 1 เดือน เพื่อให้ดวงวิญญาณมารับส่วนบุญในโลกมนุษย์ เทศกาลนี้จะอยู่ในประมาณเดือนสิงหาคมหรือเดือนเก้าของไทย

2.7.6 เทศกาลไหว้พระจันทร์ จัดให้มีขึ้นในวันที่ 15 เดือน 8 ของจีน หรือประมาณเดือนกันยายนหรือเดือนสิบของไทยเทศกาลนี้เป็นการไหว้เจ้าแม่กวนอิม ดั้งนั้นของไหว้จึงต้องเป็นอาหารเจและของใช้สำหรับผู้หญิง

2.7.7 เทศกาลกินเจ เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 เดือน 9 ของจีนหรือหลักจากวันไหว้พระจันทร์ประมาณ 15 วัน ประมาณปลายกันยายนหรือต้นตุลาคม เทศกาลนี้เรียกว่า “เก้าโหว่ยเจ” แปลว่ากินเจเดือน 9 กำหนดระยะเวลา ประมาณ 9-10 วัน ที่มาของเทศกาลกินเจนี้มีหลายตำนานและหลายเหตุผลด้วยกัน เช่น บางตำราก็ว่ากินเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง เป็นการชำระร่างกายให้สะอาดจากการกินเนื้อสัตว์มาตลอดเป็นเวลาหนึ่งปี บางตำราว่า กินเพื่อระลึกถึงพวก “หงี่หั่วท้อง” ซึ่งเป็นนักรบพวกหนึ่ง ที่ช่วยออกไปต่อต้านพวกแมนจูที่มาบุกรุกแผ่นดินจีนในสมัยโบราณ อีกตำนานหนึ่งกล่าวว่าการกินเจเดือน 9 นี้เป็นเพราะชาวไทยเชื้อสายจีนเชื่อว่าช่วง 10 วันตอนต้นเดือน 9 นี้เป็นช่วงที่ “ฮุดโจ้วเฮี้ยง” ที่สุด แปลว่าพระพุทธเจ้าศักดิ์สิทธิ์ที่สุด และองค์ที่ศักดิ์สิทธิ์ก็คือ “เก้าอ๊วงฮุดโจ้ว” หรือพระพุทธเจ้าทั้ง 9 องค์ (ประกอบด้วย พระพุทธเจ้า 7 องค์ พระโพธิสัตว์อีก 2 องค์ รวมเป็น 7

องค์) เสด็จจากสวรรค์มาโปรดสัตว์ในเมืองมนุษย์ เชื่อกันว่าช่วงนี้ใครตั้งจิตอธิษฐานขออะไรก็มักสมปรารถนาแต่ต้องตั้งจิตให้บริสุทธิ์ และถือศีลกินเจ เจ เป็นคำจีน แปลว่า อุโบสถ การกินเจที่ถูกต้องและครบถ้วนนอกจากจะต้องงดเว้นการกินเนื้อสัตว์แล้ว จะต้องถือศีล ประพฤติตนให้สะอาดทั้งกาย วาจา ใจ ในช่วงเทศกาลกินเจตามร้านที่ขายอาหารเจ จะมีธงเหลือง ตรงกลางมีคำ “เจ” เขียนด้วยหมึกแดง เจคำนี้แปลว่าไม่มีคาว สีแดงเป็นสีสิริมงคล ส่วนสีเหลืองเป็นสีของผู้ทรงศีล การกินเจมีหลักธรรม 2 ประการ คือ กินอย่างไม่เบียดเบียนผู้อื่น และกินอย่างไม่เบียดเบียนตนเอง หลักธรรมประการหลักคือการกินอาหารที่ไม่ทำลายสุขภาพของตนเอง คนจีนโบราณเชื่อว่าเลือดและเนื้อของสัตว์ที่ถูกฆ่าตายมีพิษร้ายแฝงอยู่มากมาย ดังนั้นการกินเจถือเป็นการชำระล้างร่างกายให้สะอาดปราศจากพิษร้ายที่กินมาตลอดระยะเวลาหนึ่ง

2.7.8 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนตั้งแต่เกิดกระทั่งตายกล่าวพอสังเขปได้ดังนี้ในประเพณีการเกิดตามธรรมเนียมของจีนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนเมื่อเด็กมีอายุครบเดือนจะมีพิธีโกนผมไฟ ผู้เป็นแม่จะนำชาแซ ถ่อก๊วย (ขนมสีแดงรูปลูกท้อมีไส้เป็นข้าวหรือกุยช่าย) ไข่ต้มย้อมสีแดง และขนมอี๋มาไหว้ที่ศาลเจ้าประจำบ้าน ส่วนของที่จะไหว้นั้นถ้าเด็กเป็นผู้ชายญาติทางฝ่ายแม่จะเป็นผู้เตรียมข้าวของ แต่ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงญาติฝ่ายพ่อจะเป็นผู้เตรียม ในวันนี้ญาติผู้ใหญ่จะเตรียมสร้อยคอ เงิน มามอบเป็นของรับขวัญแก่เด็กด้วย สำหรับพิธีแต่งงาน ชาวไทยเชื้อสายจีนให้ความสำคัญกับการยกน้ำชา วันออกเรือนของเจ้าสาวมักจะเป็นฤกษ์กลางคืนเจ้าสาวจะแต่งตัวใส่ชุดแต่งงานแต่งหน้าหลังจากนั้นเจ้าสาวที่จะพิธีไหว้เทพยดาฟ้าดินไหว้เจ้าที่ ไหว้บรรพบุรุษ เสร็จแล้วเจ้าสาวจะนั่งกินกับข้าว 10 อย่างที่พ่อคีบให้ พร้อมเอ่ยคำมงคลของอาหารแต่ละชนิด เช่น ผักกุยช่าย กุยแปลว่านาน จึงเป็นมลคลให้อยู่กันนานๆ เป็นต้น เมื่อฝ่ายชายมาถึงฝ่ายหญิงจะต้อนรับด้วยน้ำชา และขนมอี๋ แล้วจึงมาทำพิธีต่อที่บ้านฝ่ายชาย ไหว้ฟ้าดินไหว้บรรพบุรุษ ไหว้พ่อแม่ ยกน้ำชาให้พ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย เมื่อสร้างครอบครัวฐานะเป็นปึกแผ่นมั่นคงอายุยืนยาวมาถึง 60 ปี หรือห้ารอบนักษัตร คนจีนมีธรรมเนียมจัดงานแซยิดเพื่อฉลองกันในครอบครัว พิธีกรรมในวงจรชีวิตพิธีสุดท้าย คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย หรือพิธีกงเต๊ก เริ่มจากพิธีตั้งศพ สะใภ้เป็นผู้จุดธูปเพื่อบอกกล่าวเทพยดาฟ้าดินขอให้มารับดวงวิญญาณผู้ตาย จากนั้นลูกหลานทุกคนจุดธูป 3 ดอกไหว้ผู้ตาย โดยเรียงลำดับความสำคัญของลูกหลาน คือ ลูกชายคนโตตามด้วยลูกชายคนต่อมา ลูกสะใภ้ ลูกสาว ลูกเขย ต่อด้วยรุ่นหลานซึ่งต้องเริ่มจากหลานในคือลูกของลูกแล้วจึงปิดท้ายด้วยหลานนอก คือ ลูกของหลาน ในพิธีสวดกงเต๊กลูกหลานต้องใส่ชุดกระสอบทับชุดผ้าดิบ ตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนว่าการใส่ชุดกระสอบถือเป็นการเศร้าโศกอาลัยอย่างที่สุด เพราะผ้ากระสอบเป็นผ้าที่ไม่มีราคา และไม่มีสีสัน เป็นความหมายว่าเศร้าโศกจนไม่มีแก่ใจจะสวยงามต่อจากนั้นเป็นพิธีสวดศพ แล้วแต่ว่าจะตั้งสวดกี่วัน ส่วนใหญ่มักสวด 7 วัน เมื่อตั้งศพสวดครบ 7 วัน วันที่ 8 เป็นวันทำพิธีกงเต๊ก งานกงเต๊กเป็นการสวด “สงเก็ง” คือการสวดเปิดทางสวรรค์

ให้แก่ผู้ตาย ถ้าเป็นพิธีเล็กจะมีพระสวดรูปเดียว เรียกว่า “คุยหมั่งโหล่ว” ถ้าเป็นพิธีใหญ่มีพระสวดตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไป เรียกว่า “จับอ๊วง” พิธีสุดท้ายคือการบรรจุศพที่สุสาน ชาวไทยเชื้อสายจีนไม่นิยมเผาศพจะนำศพไปไว้ที่สุสานหรือฮวงซุ้ย ในปัจจุบันคนจีนราชบุรีมักจัดงานศพตามธรรมเนียมประเพณีไทย เนื่องจากความใกล้ชิดกับคนไทย จึงมีการรับวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามาถือปฏิบัติ ประกอบกับการจัดงานตามประเพณีจีนต้องอาศัยผู้สูงอายุที่รู้จักระเบียบพิธีดั้งเดิม ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนน้อย พิธีของคนจีนที่ยังคงเหลืออยู่ได้แก่การจัดพิธีกงเต๊กซึ่งจะจัดเฉพาะครอบครัวคนจีนที่มีฐานะดีเท่านั้น (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, หน้า 146)

3. ชาวไทยเชื้อสายมอญ ชาวมอญเป็นชนเผ่ามองโกลอยด์ เดิมมีดินแดนอยู่ในบริเวณที่เป็นพม่าตอนล่าง เรียกชื่อตัวเองว่า “รามญญเทส” หรือรามัญประเทศ ชนชาวมอญมีชื่อเรียกว่า ชาวรามัญ ชาวมอญ และตะเลง ภายหลังพม่าแผ่ขยายอิทธิพล รามัญประเทศได้ตกเป็นประเทศราชของประเทศพม่าส่งผลให้กลายเป็นชนชาติที่ไม่มีประเทศของตนเอง ซึ่งเคยเป็นชนชาติที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดชาติหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้การอพยพของชาวมอญเข้ามาสู่ประเทศไทย ปรากฏหลักฐานครั้งแรกในปี พ.ศ. 2127 และมีการอพยพต่อมาอีกหลายครั้งหลายคราว จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2367 ซึ่งเป็นปีที่อังกฤษเริ่มทำสงครามกับพม่า การอพยพครั้งสำคัญๆ มีด้วยกัน 4 ครั้ง คือ ครั้งแรกในสมัยพระนเรศวร ครั้งที่สองในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ครั้งที่สามในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และครั้งที่สี่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ดังนี้ (สุภรณ์ โอเจริญ, 2541, หน้า 55 -74)

3.1 การอพยพในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การอพยพครั้งนี้เป็นครั้งสำคัญครั้งหนึ่งซึ่งเกิดขึ้น 2 คราวติดกัน สาเหตุของการอพยพสืบเนื่องมาจากสภาพความเดือดร้อนที่ชาวมอญได้รับจากภาวะสงคราม จากความพยายามของพม่าที่จะเอาชนะไทยหลังจากที่ไทยประกาศอิสรภาพใน พ.ศ.2127 พม่าได้ส่งกองทัพมาตีไทยถึง 5 ครั้ง แต่พ่ายแพ้กลับไปทุกครั้ง โดยเฉพาะครั้งสุดท้ายใน พ.ศ.2135 นั้น พม่าก็ต้องสูญเสียพระมหาอุปราชาในการทำสงครามยุทธหัตถีกับสมเด็จพระนเรศวร ความปราชัยของพม่าติดกันถึง 5 ครั้ง ก่อให้เกิดผลเสียแก่พม่าอย่างมาก ผู้คนบาดเจ็บล้มตายพร้อมกับเสบียงอาหารก็หมดไปในระหว่างสงคราม ในเมืองพม่ายังขาดแคลนพืชผลทางการเกษตร เนื่องจากพลเมืองถูกเกณฑ์ไปทำสงครามเป็นเหตุให้ที่นาบริเวณพม่าตอนล่างที่เคยอุดมสมบูรณ์กับแห้งแล้ง เพราะถูกทอดทิ้ง ไม่มีการเพาะปลูกเหมือนเช่นเคย ทำให้เกิดภาวะข้าวยากหมากแพง ผู้คนอดอยากและเดือนร้อนไปทั่ว และโดยเฉพาะชาวมอญซึ่งเป็นพวกที่เดือดร้อนมาก เพราะถูกเกณฑ์เข้ากองทัพทุกครั้งที่พม่าทำสงคราม แม้จะหลีกเลี่ยงโดยการหนีไปบวชก็ยังถูกพม่าจับสึก และมีหลายคนที่ถูกประหารชีวิต พระเจ้าหงสาวดีเองก็ทรงขัดเคืองพวกมอญโดยหาว่ามอญเอาใจมาเผื่อแพร่ไทยจึงรบไม่เต็มที่ถึงกับสั่งประหารชาวมอญจำนวนมาก มอญจึงทำการกระด้างกระเดื่องและก่อการกบฏขึ้นในปี พ.ศ. 2136 เมื่อพระเจ้าหงสาวดียกกองทัพมาปราบได้จับมอญกบฏหรือสงสัยว่ามีส่วนในการกบฏมาประหารชีวิต พวกมอญจึงพากันอพยพครอบครัวหนีเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวน

หลายพันคน นอกจากนี้เจ้าเมืองเมาะลำเลิงก็ยังร่วมเป็นกบฏด้วยในเวลาต่อมาได้รวบรวมกำลังตั้งตัวแข็งเมืองขึ้น และขอกำลังจากไทยไปช่วยรักษาเมือง สมเด็จพระนเรศวรโปรดให้พระยาศรไศลคุมกองทัพจำนวนพล 3,000 คน ยกไปยังเมาะลำเลิงปรากฏว่ามอญตามหัวเมืองมาเข้ากับไทยจำนวนมากจนพม่าที่อยู่รักษาเมืองเมาะตะมะต้องทิ้งเมืองหนีไป และแม้ว่าพระเจ้าหงสาวดีจะส่งกองทัพลงมาปราบแต่ก็ถูกกองทัพไทย-มอญตีแตกกลับไป ผลจากการรบครั้งนั้น ทำให้ไทยได้หัวเมืองมอญฝ่ายใต้ตั้งแต่เมืองเมาะตะมะลงมาจนต่อแดนไทยเป็นเมืองขึ้น การที่ไทยได้หัวเมืองมอญฝ่ายใต้มาไว้ในอำนาจเช่นนี้ทำให้สมเด็จพระนเรศวรทรงเห็นเป็นโอกาสที่จะยกทัพไปตีหงสาวดีเป็นการแก้แค้นพม่าบ้าง จึงเสด็จยกกองทัพจากอยุธยาเมืองเดือนอ้าย ขึ้น 3 ค่ำปีมะแม พ.ศ. 2138 ไปยังเมาะตะมะและทรงรวบรวมกองทัพมอญที่เข้ามาสมทบ ยกทัพต่อไปยังหงสาวดี หลังจากที่ล้อมอยู่ 3 เดือนได้ข่าวว่าพระเจ้าแปร พระเจ้าอังวะ และพระเจ้าตองอู ยกกองทัพมาช่วยหงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรเห็นกำลังของข้าศึกมีมากเกินกว่าที่จะเอาชนะได้จึงมีรับสั่งให้ยกเลิกทัพกลับ และได้กวาดต้อนครอบครัวมอญในหัวเมืองมณฑลหงสาวดีมาเป็นเชลยจำนวนมาก เพื่อเป็นการตัดทอนกำลังของข้าศึก ขณะเดียวกันก็เป็นการเพิ่มกำลังในกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากเป็นระยะที่ไทยเพิ่งฟื้นตัวจากความหายนะเมื่อคราวเสียกรุง พ.ศ. 2112 ซึ่งพม่าได้กวาดต้อนผู้คนไปเกือบหมดทำให้ขาดกำลังคนที่จะใช้ในการป้องกันประเทศ

3.2 การอพยพสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2199–2231) การอพยพในครั้งนี้นับว่าเป็นครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งที่มีผู้อพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก สาเหตุของการอพยพในครั้งนี้สืบเนื่องจากกองทัพจีนยกเข้ามาประชิดเมืองอังวะ พระเจ้าอังวะจึงสั่งให้มังนันทมิตรผู้เป็นอาและเป็นอุปราชครองเมืองเมาะตะมะบังคับบัญชาหัวเมืองมอญฝ่ายใต้ให้เกณฑ์มอญขึ้นไปรักษาเมืองอังวะ แต่พวกมอญไม่เต็มใจช่วยพม่ารบพากันรบหนีในระหว่างทางที่ยกทัพขึ้นไป ครั้นเสร็จศึกแล้วมังนันทมิตรจึงได้กลับมาเมืองเมาะตะมะแล้วให้จับกุมมอญที่หลบหนีมาลงโทษ ชาวมอญจึงพร้อมใจกันเป็นกบฏเข้าปล้นเมืองเมาะตะมะขับไล่พวกพม่าออกไป และจับมังนันทมิตรไปขังไว้ ครั้นได้ข่าวว่าอุปราชที่รักษาเมืองหงสาวดีเกณฑ์กองทัพจะยกลงมาปราบ มอญเห็นว่าจะต่อสู้พม่าไม่ได้จึงพากันอพยพครอบครัวจำนวนหลายพันคนออกจากเมืองเมาะตะมะมาทางเมืองสมิงถึงด่านเจดีย์สามองค์เพื่อมาของพึ่งพระบารมีพระเจ้าแผ่นดินไทย โดยมีสมิงนายอำเภอ 11 นาย เป็นหัวหน้านำเข้ามา สมเด็จพระนารายณ์เมื่อทราบข่าวทรงโปรดให้ขุนนางมอญเก่าคุมกองทัพพวกมอญที่เข้ามาอยู่ก่อนออกไปรับครัวมอญที่อพยพเข้ามาใหม่มายังกรุงศรีอยุธยา และแต่งตั้งมอญที่เป็นหัวหน้าทั้ง 11 คนให้มียศศักดิ์ดูแลพรรคพวกที่เข้ามาด้วยกัน โดยให้ครัวมอญที่อพยพเข้ามาครั้งนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสามโคก ปลายเขตกรุงศรีอยุธยาต่อกับเมืองนนทบุรีและที่วัดตองปุ และคลองคูจามในชานพระนคร ส่วนพม่าที่ยกทัพมาปราบมอญที่เมาตะมะ ครั้นได้ทราบว่ามอญกบฏจับมังนันทมิตรพาเข้ามาประเทศไทยจึงมี

หนังสือให้ไทยส่งมังทมิตรกับมอญกบฏทั้งนายและไพร่คืนมิฉะนั้นจะส่งกองทัพมาชิงกลับไปปรากฏว่าในครั้งนั้นพม่าได้ยกเข้ามาถึงเมืองไทรโยครบพุ่งกับไทยเป็นเวลา 3 วัน ก็ถูกไทยตีพ่ายกลับไป

การอพยพในสมัยอยุธยานอกจากครั้งสำคัญดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีการอพยพย่อยๆ กระเส็นกระสายเข้ามาอยู่เรื่อยๆ โดยไม่ได้มีการบันทึกเนื่องจากพม่ามีนโยบายในการปกครองมอญอย่างกดขี่ทั้งยังมีการเกณฑ์แรงงานอยู่ตลอดเวลา เมื่อใดที่มอญไม่สามารถทนการบีบคั้นได้ก็จะพากันอพยพเข้ามา

3. หลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกู้อิสรภาพได้สำเร็จแล้ว ทรงตั้งราชธานีที่กรุงธนบุรี เมื่อพม่าเห็นไทยเข้มแข็งขึ้นก็พยายามจะปราบไทย แต่เนื่องจากกำลังมีศึกติดพันกับจีนจึงชะงักอยู่จนกระทั้งเสร็จศึกแล้วพระเจ้ามังระ จึงคิดการที่จะยกทัพมาตีกรุงธนบุรี การตระเตรียมเพื่อการสงครามครั้งนี้เป็นสาเหตุที่นำไปสู่การอพยพครั้งใหญ่ของมอญในสมัยกรุงธนบุรี (2310–2325) พระเจ้ามังระตั้งใจที่จะตีกรุงธนบุรีให้ยับเยินเช่นเดียวกับตีกรุงศรีอยุธยา คือ ให้ยกกองทัพเข้ามา 2 ทาง ทางเมืองเชียงใหม่ทางหนึ่งและทางด่านเจดีย์สามองค์อีกทางหนึ่ง แล้วให้ลงมาทบตีกรุงธนบุรีพร้อมกัน พระเจ้ามังระสั่งให้โปสุพลาเป็นแม่ทัพไปตั้งที่เชียงใหม่ส่วนทัพที่จะยกเข้าทางด้านเจดีย์สามองค์นั้น พระเจ้ามังระให้ประกันหวุ่นเจ้าเมืองพุกามซึ่งได้เลื่อนเป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะเป็นแม่ทัพไปเตรียมการ ปะกันหวุ่นได้เกณฑ์มอญตามหัวเมืองที่ติดต่อชายแดนไทย 3000 คน ให้แพกิจจากับทหารพม่า 500 คนคุมมาทำทางที่จะยกกองทัพเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์และตั้งยุ้งฉางวางเสบียง ไว้ตามระยะทาง มอญที่ถูกเกณฑ์มาทำงานคราวนั้นมาด้วยความจำใจโดยมีพระยามอญเป็นหัวหน้า 4 คน คือ พระเจ่ง เจ้าเมืองเตรินหรืออัตรัน หัวหน้าใหญ่ พระยาอู่ตละเสี้ยงและตละเกล็บ ในขณะที่พวกมอญกลุ่มหนึ่งทำงานอยู่ในป่านั้น ภายในเมืองเมาะตะมะปะกันหวุ่นก็เกณฑ์มอญเข้ากองทัพอีกพวกหนึ่ง มอญที่ไม่พอใจจึงพากันหลบหนีพม่าจึงตามจับคนในครอบครัวมาเป็นตัวจำนำ แต่ไปจับถูกลูกหลานญาติพี่น้องของพวกมอญทำทางด้วย และได้นำตัวไปขังรอการลงโทษ ครั้นพวกมอญทำทางทราบข่าวก็พากันโกรธแค้น จึงพร้อมใจกันจับแพกิจจากับทหารพม่าฆ่าเสียทั้งหมดที่ท่าดินแดงแล้วยกกองทัพกลับไป มีมอญตามหัวเมืองที่รู้ข่าวพากันเข้าเป็นพวกด้วยมากพระยาเจ่งจึงมีกำลังมากพอยกไปตีเมืองเมาะตะมะในเวลากลางคืน พวกพม่าไม่ทันรู้ตัวคิดว่ากองทัพไทยยกไปตีก็พากันหนีทิ้งเมืองไปร่างกุ้ง หลังจากได้เมืองเมาะตะมะแล้ว พระยาเจ่งได้รวบรวมพลเป็นกองทัพใหญ่ไปตีเมืองสะโตงและหงสาวดี แล้วจึงยกไปตีเมืองร่างกุ้ง แต่ปรากฏว่าพระเจ้ามังระให้อะแซหวุ่นกี้แม่ทัพใหญ่ของพม่ามาปราบพวกมอญสู้ไม่ได้แตกหนีลงมา พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงรับครอบครัวมอญอพยพและโปรดให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ปากเกร็ด แขวงเมืองธนบุรีและสามโคกเมืองปทุมธานีทรงตั้งพระยาบำเรอภักดิ์ ครั้งกรุงเก่าซึ่งเป็นเชื้อสายมอญให้เป็นพระยารามัญวงศ์มียศเสมอจตุสดมภ์ มอญที่อพยพมาครั้งนี้มีทั้งหมดประมาณ 3,000 เศษ ส่วนกองทัพที่อะแซหวุ่นกี้ส่งเข้ามาตามจับพวกมอญที่หนีเข้ามาประเทศไทยทางด้านเจดีย์สามองค์ก็ถูกกองทัพตีแตกกลับไปและจับไว้เป็นเชลยจำนวนมาก

3.4 การอพยพสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีมอญอพยพเข้ามาครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นจำนวนมากถึง 40,000 คนเศษ สาเหตุที่ทำให้มอญพากันอพยพเข้ามาอย่างมากมายในครั้งนี้เพราะไม่สามารถทนการกดขี่เบียดเบียนจากพม่า กล่าวคือพระเจ้าปดุงได้จัดสร้างพระมหาธาตุขึ้นที่เมืองเมงกุนองค์กหนึ่งให้เป็นเจดีย์สถานที่มีขนาดใหญ่โปรดให้เกณฑ์พลเมืองจากหัวเมืองทั้งพม่าและรามัญตลอดจนเมืองประเทศราชต่างๆ มาสับเปลี่ยนเวรในการสร้างพระมหาธาตุโดยให้มีคนทำงานประจำครบ 10,000 คน เสมือนเป็นเหตุให้ไพร่พลได้รับความเดือดร้อนไม่มีเวลาทำมาหากิน กอรปกับเจ้าเมืองที่พระเจ้าปดุงได้ตั้งให้เป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะได้ขูดรีดเบียดเบียนชาวเมืองและกอบโกยผลประโยชน์ใส่ตนและพวกพ้อง ถึงแม้นว่าจะโดนกดขี่มากเพียงใดแต่มอญก็ไม่มีกำลังมากพอที่จะต่อสู้ขับไล่พม่าออกไปได้ มอญที่เป็นเจ้าเมืองขึ้นเมาะตะมะมีสมิงสอดเบาเป็นหัวหน้าจึงปรึกษากันที่จะอพยพครอบครัวมาสมัครพึ่งพระบารมีเจ้ากรุงสยาม สมิงสอดเบาได้มีหนังสือลับมาแจ้งแก่พระยากาญจนบุรี พ.ศ.2357 จึงทรงโปรดให้พระยากาญจนบุรีมีหนังสือตอบกลับไปว่าหากมอญเดือดร้อนก็ให้อพยพเข้ามาจะทรงรับเป็นที่พึ่งให้พวกมอญได้อยู่อย่างผาสุกดังนั้นใน พ.ศ.2358 มอญเมืองเมาะตะมะจึงทำการกบฏจับเจ้าเมืองกรมการพม่าฆ่าเสีย แล้วพากันอพยพเข้ามายังประเทศไทย

บริเวณหัวเมืองชายแดนตะวันตกของประเทศซึ่งติดต่อกับประเทศพม่าโดยเฉพาะเมืองกาญจนบุรีและเมืองราชบุรีนั้น เป็นบริเวณที่พวกมอญมักจะอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในยามที่ได้รับความเดือดร้อนจากพม่าอยู่เนืองๆ ทางราชการได้จัดให้คนพวกนี้อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่าตามเมืองหน้าด่านที่เป็นเมืองหน้าศึกกับพม่า เรียกรวมกันว่า รามัญ 7 เมืองขึ้นต่อกาญจนบุรี ได้แก่ เมืองสิงห์ (หรือสมิงขะบุรี) เมืองลุ่มสุ่ม เมืองไทรโยค เมืองทองผาภูมิ เมืองท่าตะกั่ว เมืองท่าขนุนและเมืองท่ากระดาน เมืองเหล่านี้ตั้งอยู่ในแควลำน้ำน้อย มีกรมการรักษาเมือง มีหัวหน้าเป็นชาวมอญปกครอง พลเมืองมอญมีฐานะเป็นไพร่หลวงมีหน้าที่ต้องส่งส่วยทองแก่รัฐบาลทุกปี หน้าที่ที่สำคัญอีกหน้าที่หนึ่งคือต้องลาดตระเวนรักษาด่าน โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้พม่าเล็ดลอดเข้ามาสืบข่าวคราวความเคลื่อนไหวของฝ่ายไทย ขณะเดียวกันก็ต้องคอยสืบข่าวราชการฝ่ายพม่าด้วยและในบางครั้งเมื่อมีคนในพระราชอาณาจักรหลบหนีออกนอกพระราชอาณาเขต บรรดาเจ้าเมืองรามัญทั้ง 7 จะได้รับคำสั่งให้นายด่านทุกแห่งให้กวดขันบริเวณปลายด่านเป็นพิเศษ และออกสกัดจับผู้ที่หลบหนีเพื่อส่งกลับไปกรุงเทพฯ และยังมีงานจรแล้วแต่จะได้รับคำสั่งมาเป็นคราวไป

อย่างไรก็ตามหัวเมืองรามัญทั้ง 7 เมืองนั้นก็ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ไม่มากนัก ด้วยลักษณะภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวย เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูงและป่าทึบไม่สามารถทำไร่นาให้ได้ผลเพียงพอสำหรับผู้คนจำนวนมากได้ ชาวมอญจึงพากันย้ายถิ่นฐานโดยล่องตามแม่น้ำแม่กลองมาถึงแขวงเมืองราชบุรี แล้วตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นครชุมน์ บ้านบางเลา บ้านโพธาราม ชาวมอญเหล่านี้

ทยอยกันเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่กลองในแขวงเมืองราชบุรีมาก่อนหน้านี้แล้ว กระทั่งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้เริ่มขยายตัวขึ้นเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ดังปรากฏในเอกสารของชาวตะวันตกที่เข้ามาในสมัยต้นรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่ามีมอญถึง 3,000 คน อยู่ในหมู่บ้านระหว่างปากแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำเจ้าพระยา ทางตอนเหนือของแม่น้ำแม่กลองเหนือเมืองราชบุรีก็มีหมู่บ้านมอญตั้งอยู่เป็นหย่อม ๆ

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2438 ได้มีการจัดระเบียบการปกครองท้องที่ขึ้นใหม่ และได้มีการยกเลิกรามัญ 7 เมือง โดยยุบไปสังกัดขึ้นแก่เมืองกาญจนบุรีฐานะของเมืองและบทบาทของบรรดาเจ้าเมืองเหล่านี้จึงเปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันยังคงปรากฏผู้สืบเชื้อสายของเจ้าเมืองมอญทั้ง 7 ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนทั้งสองฝั่งของแม่น้ำแม่กลองในเขตตำบลต่าง ๆ ของอำเภอโพธาราม โดยเฉพาะที่ตำบลคลองตาคต นอกจากนี้ยังมีกระจายอยู่ในเขตอำเภอบ้านโป่ง และบริเวณตอนล่างของอำเภอท่ามะกาในจังหวัดกาญจนบุรี (หน้า 45-47)

ความเบื่อหน่ายและความเดือดร้อนจากภาวะที่ถูกเกณฑ์แรงงานอยู่เสมอ ทั้งในยามศึกและยามสงบ เนื่องจากในการทำสงครามของพม่าแต่ละครั้งไม่ว่าจะเป็นการทำสงครามกับไทยหรือประเทศอื่นเช่นจีน มอญมักถูกเกณฑ์ไปร่วมกองทัพร่วมทำสงครามด้วยเสมอ ภาวะดังกล่าวนอกจากจะก่อให้เกิดความเดือดร้อน พลัดพรากจากครอบครัวแล้ว บางครั้งยังต้องสูญเสียชีวิตอีกด้วย นอกจากนี้การที่หัวเมืองมอญตั้งอยู่ระหว่างไทยกับพม่าซึ่งเป็นศัตรูกันทำให้หัวเมืองมอญกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญระหว่างประเทศทั้งสอง ชาวมอญจึงรู้สึกไม่สงบและไม่ปลอดภัยที่จะอยู่ประเทศของตนเอง แม้นในยามสงบชาวมอญก็ยังถูกเกณฑ์แรงงานในกิจการต่างๆ เช่น ถูกเกณฑ์แรงงานไปทำนาในที่นาของพระมหาอุปราช ถูกเกณฑ์ไปสร้างพระมหาธาตุที่เมืองเมงกุน เป็นต้น ความเดือนร้อนนี้ทำให้ชาวมอญพากันอพยพไปหาที่ตั้งหลักแหล่งใหม่ และเลือกที่จะอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมอญเป็นไปด้วยดีเมื่อเทียบกับพม่า มอญรู้สึกเป็นมิตรกับไทยมากกว่าพม่า เพราะโดยทั่วไปแล้วไทยไม่มีนโยบายต่อต้านชาวมอญ ไม่ว่าจะเป็นมอญที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย หรือเมื่อไทยเข้าไปมีอำนาจปกครองหัวเมืองมอญ ไทยมักใช้นโยบายประนีประนอมและไม่ได้เข้าไปปกครองโดยตรง แต่มักจะแต่งตั้งเจ้าเมืองมอญเป็นผู้ดูแลว่ากล่าวหัวเมืองมอญด้วยกัน ยิ่งไปกว่านั้นพระมหากษัตริย์ไทยยังเต็มพระทัยให้การต้อนรับและทรงเป็นที่พึ่งแก่ชาวมอญทุกครั้งที่มอญเดือดร้อน กิตติศัพท์ดังกล่าวเป็นที่ทราบกันดีในหมู่ชาวมอญ

การที่หัวเมืองมอญมีพรมแดนต่อเนื่องกับไทย และมีเส้นทางที่เข้าสู่ประเทศไทยที่สำคัญอยู่ในหัวเมืองมอญทั้ง 2 ทาง คือ ทางด่านแม่ละเมา และทางด่านเจดีย์สามองค์ ทำให้การอพยพเป็นไปโดยสะดวกและง่ายดาย เป็นเหตุให้มอญเลือกที่จะอพยพเข้าสู่ประเทศไทยมากกว่าจะอยู่เผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้น

เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมของไทยคล้ายคลึงกับมอญ คือ มีลักษณะภูมิประเทศและอากาศแบบเดียวกัน ประชากรมีอาชีพทางการเกษตรกรรม มีความเป็นอยู่และอาหารการกินคล้ายคลึงกัน และที่สำคัญคือนับถือศาสนาเดียวกันคือศาสนาพุทธทำให้มอญเลือกที่จะอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยเมื่อต้องการหาที่ตั้งหลักแหล่งใหม่ เพราะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยได้ง่าย

3.5 ภาษาพูด สังคมมอญในระยะแรกเป็นสังคมระดับหมู่บ้านของมอญจะอยู่เป็นกลุ่มหนาแน่นกว่าหมู่บ้านไทยภายในหมู่บ้านจะมีวัดประจำหมู่บ้านของตนเองซึ่งใช้เป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาและให้การศึกษาแก่บุตร ภาษาที่ใช้กันในหมู่บ้านตลอดจนในวัดทั้งบทสวดและบทเทศน์จะเป็นภาษามอญ เด็กเล็กๆ ในหมู่บ้านจะพูดแต่ภาษามอญจนกระทั่งเข้าโรงเรียนจึงเริ่มพูดภาษาไทยบ้างเพราะต้องใช้หนังสือไทย ในปัจจุบันชาวชาวไทยเชื้อสายมอญจังหวัดราชบุรียังคงการใช้ภาษามอญหรือภาษารามัญในการสื่อสารเฉพาะกับชาวมอญด้วยกันแต่เมื่อสื่อสารกับคนภายนอกก็จะใช้ภาษาไทยมาตรฐานในชุมชนมอญบ้านม่วง จังหวัดราชบุรี มีการสืบทอดภาษามอญทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนภาษามอญนี้ถูกจารอยู่ในคัมภีร์ใบลาน สมุดข่อยซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับคติการดำเนินชีวิตและเรื่องราวในพระพุทธศาสนา

3.6 การแต่งกาย โดยทั่วไปการแต่งกายของชาวมอญจะมีลักษณะคล้ายกับพม่าคือชอบนุ่งผ้าที่เป็นลายหมากรุก ผ้านุ่งของผู้ชายในภาษมอญเรียนกว่า “สะล่ง” หรือ “สล่วง” (Suluing) คล้ายกับที่ไทยเรียก โสร่ง ส่วนผู้หญิงนั้นนิยมนุ่งผ้า “กานิน” (Ganin) ซึ่งคล้ายกับ “สะล่ง” ของชายแต่เล็กกว่า และมักเป็นสีพื้นหรือตาเล็กๆ ผ้านุ่งแบบนี้บางที่เรียกว่า “ผ้าตาโถง” และนิยมนุ่งกรอมส้น โดยทั่วไปการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายมอญมีลักษณะ ดังนี้

3.6.1 ผู้ชาย จะไว้ผมทรงเดียวกับชายไทยทั่วไป สวมเสื้อตามสมัยนิยม เช่น เสื้อยืดหรือเสื้อเชิ้ต ส่วนผ้านุ่งนั้นบางคนก็นุ่งโสร่ง บางคนก็นุ่งกางเกงขาก๊วยขึ้นอยู่กับความนิยม และความสะดวกของแต่ละคน แต่ส่วนใหญ่แล้วคนแก่มักนุ่งโสร่ง ส่วนคนหนุ่มกับเด็กมักนุ่งกางเกง หากมีงานประเพณีหรืองานเทศกาลต่างๆ ผู้ชายชาวมอญนิยมนุ่งโสร่งลายตาหมากรุกหลากสีหรือเป็นสีพื้นก็ได้ โสร่งนี้เดิมผู้หญิงจะเป็นผู้ทอเอง และมีลายพิเศษซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของชาวมอญโบราณ คือ ลายตาสี่เหลี่ยม การนุ่งโสร่งมักให้ชายโสร่งยาวถึงข้อเท้า แล้วใช้ผ้าขาวม้าคาดเอวถ้าเป็นกางเกงขาก๊วยจะมีทั้งชนิดขาสั้นสามส่วน และขายาว สีที่นิยมคือสีน้ำตาล สีดำหรือสีน้ำเงิน และสวมเสือคอพวงมาลัยสีพื้นเรียบๆ หรือเป็นลายดอก นอกจากนี้ยังใช้ผ้าซึ่งเรียกว่า“หยาดอะบัว” ส่วนใหญ่ใช้ผ้าขาวม้า พาดไหล่ข้างใดข้างหนึ่ง หรือพาดคล้องไหล่ทั้งสองข้าง โดยปล่อยให้ชายผ้าทั้งสองข้างทิ้งไปด้านหลัง อีกแบบหนึ่งเป็นการพาดพันตัวแบบสไบเฉียง ผ้าที่ใช้ในงานเช่นนี้เรียกว่าผ้า “หะเหริ่มโต๊ะ”

ซึ่งทุกคนจะต้องแต่งกายให้ถูกต้องเมื่อเวลาเข้าวัด เป็นการแสดงความสุภาพและเคารพต่อพระภิกษุ ทั้งยังใช้เป็นผ้าปูรองกราบอีกด้วย

3.6.2 ผู้หญิง ปัจจุบันนี้สาวมอญนิยมไว้ทรงผมตามแบบสมัยนิยม แต่ก็มีบางส่วนที่ยังคงพยายามรักษาเอกลักษณ์ไว้ คือ การเกล้าผมมวย โดยเฉพาะผู้สูงอายุยังคงไว้ผมยาว และเกล้ามวยกันทุกคน ที่มวยผมประดับด้วยเครื่องประดับ 2 ชนิด คือ ชิ้นหนึ่งมีลักษณะคล้ายเกือกม้า เรียกว่า “อะนดซก” ใช้เสียบในแนวตั้ง อีกชิ้นหนึ่งลักษณะคล้ายไม้ไผ่ เรียกว่า “หะเลียงซก” ใช้เสียบแนวนอน เวลาที่ไปงานบุญหรือไปงานต่างๆ สาวมอญจะประดับมวยผมด้วยดอกไม้หรือลูกปัดที่มีพู่ห้อยหลากสีสวยงาม เรียกว่า “แหมะแกว ปาวซก” ผู้หญิงชาวมอญจะสวมเสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อสีพื้นคอปกนุ่งผ้าถุงกรอมเท้าปล่อยชาย (ยกเว้นผู้สูงอายุมักจะใส่เสื้อชั้นในคอกระเช้าแบบหลวมๆ) และแบบรัดทรงมีกระดุมด้านหน้าหากเป็นงานพิธีในวัด มักจะใส่เสื้อคอปกซึ่งส่วนมากจะเป็นสีขาว ถ้าจะไปถือศีลที่วัดจะต้องแต่งกายสีขาวทั้งชุด หากเป็นงานศพจะนุ่งผ้าถุงสีดำใส่เสื้อสีขาว และพาดผ้าสไบสีขาวไว้ที่ไหล่ซ้ายเหมือนการพาดของผู้ชาย ดังภาพที่ 4.2

ภาพที่ 4.2 แสดงการแต่งกายของชาวไทยเชื้อสายมอญจังหวัดราชบุรี
ที่มา : ภาพถ่ายจากงานนิทรรศการถนนสายวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี, 2554

3.7 อาหาร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี (2544, หน้า 158-160) ได้กล่าวถึงอาหารของชาวไทยเชื้อสายมอญว่า อาหารการกินของคนมอญจัดเป็นอาหารที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ และยังสืบทอดทำกินกันอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ทั้งยังนิยมใช้ผักพื้นบ้านมาปรุงแต่งเป็นอาหารผักที่ชอบกินกันมักเป็นผักที่มีเมือกลื่นและออกรสเปรี้ยว เช่น ผักปลัง ที่คนมอญเรียกอะเนิงลาน ลูกสั้นหรือลูกอะล้อด เป็นไม้ใหญ่ที่มีผลคล้ายมะเขือพวง ออกลูกราวปลายเดือนห้าต้นเดือนหก ลูกมะตาดหรือฮะเปร๊า เป็นไม้ใหญ่ที่มีลูกเป็นกลีบคล้ายผลต้นรำเพยผสมกับผลฟักทอง สีเขียวอ่อน ๆ ขนาดผลเท่ากำปั้นเด็ก เมื่อผ่าข้างในเป็นเส้นคล้ายเกสรดอกไม้ ออกลูกราวเดือนเก้าถึงเดือนสิบ กระเจี๊ยบเขียวหรือบอกะต๊าด ใบกระเจี๊ยบแดงหรือฮะเจ๊บ เป็นต้น พืชผักเหล่านี้หาเก็บจากบริเวณบ้านโดยรอบ เพราะคนมอญนิยมปลูกไว้หลังบ้านหรือหน้าบ้านริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง

อาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ได้แก่บรรดาสัตว์น้ำต่าง ๆ ที่หาจับได้ในแม่น้ำปรุงประกอบกับพืชผักที่หาเก็บได้จากบริเวณบ้าน สัตว์น้ำต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแม่น้ำแม่กลองไม่ว่าจะเป็น กุ้ง หอย ปู ปลา โดยเฉพาะปลามีบริบูรณ์ ทั้งนำมาปรุงแบบสด ๆ หรือถนอมด้วยวิธการต่าง ๆ เก็บไว้กินนาน ๆ เช่น ย่างรมควันให้แห้ง เก็บใส่ปี๊บวางไว้บนแคร่เหนือเตาไฟ หรือหมักใส่เกลือ เช่น ปลาข้าวสุก ที่คนมอญเรียก กะดะจอม ปลาข้าวคั่วหรือกะฮะร้อก และปลาร้าหรือปลาแดก (ผู้รู้บอกว่ากินกันเฉพาะคนมอญในเขตอำเภอบ้านโป่งแถบบ้านม่วง บ้านนครชุมน์ บ้านตาล โดยนิยมนำมาใส่แกงและอาหารต่าง ๆ ผิดจากคนมอญในเขตอำเภอโพธารามที่ไม่ใช้ปลาร้าปรุงแต่งอาหารเลย) นอกจากนี้คนมอญก็ยังทำน้ำปลากินเองโดยใช้ปลาเล็กปลาน้อยที่ติดขังอยู่ในไร่นาเมื่อน้ำลงหลังฤดูน้ำหลากอาหารมอญจานพิเศษที่ทำจากน้ำปลาคือ น้ำปลายำหรือน้ำปลาทรงเครื่อง เป็นอาหารที่เหมือนน้ำพริกจิ้มกินกับผักต่าง ๆ น้ำปลาที่ใช้ต้องเป็นน้ำปลาหัว คือน้ำปลาที่ได้จากการหมักปลาครั้งแรก เพราะมีกลิ่นหอมชวนรับประทาน วิธีทำเริ่มจากตักน้ำปลาหัวใส่ถ้วยนำมะขามเปียกลงไปแช่แล้วขยำให้เนื้อมะขามคลุกเคล้ากับน้ำปลาช้อนกากทิ้งไป คั่วพริกขี้หนูแห้งให้กรอบ พอเย็นจึงนำมาบุบหรือใช้มือบี้ให้แหลก ซอยตะไคร้หัวหอม กระเทียม ใบมะกรูด พริกขี้หนูสด และมะเขือขื่นที่เอาเมล็ดออก ทั้งหมดเตรียมไว้ นำน้ำตาลปี๊บมาขยำในถ้วยน้ำปลาที่ผสมน้ำส้มมะขามขยำจนเป็นเนื้อเดียวกัน ชิมรสให้ออกเปรี้ยวเค็มและหวานนิด ๆ นำเครื่องปรุงที่หั่นซอยเตรียมไว้ทั้งหมดใส่ลงไป เหยาะน้ำมะนาวหรือน้ำมะกรูดให้มีรสอร่อยขึ้น สุดท้ายโรยด้วยพริกคั่วที่บุบไว้เป็นอันเสร็จ ได้น้ำปลายำที่มีกลิ่นหอมชวนกิน แกล้มกับขนุนอ่อนต้ม มะเดื่ออ่อนต้ม ถั่วฝักยาวต้ม มะละกอดิบต้ม รากกระชาย ขมิ้นขาว ฯลฯ แต่ปัจจุบันคนมอญไม่ได้ทำน้ำปลาไว้กินเองเหมือนเมื่อก่อนแล้ว น้ำปลายำหรือน้ำปลาทรงเครื่องจึงไม่ค่อยทำกินกันหากจะทำก็ใช้น้ำปลาปรุงรสอย่างดีที่มีขายทั่วไปตามท้องตลาดแต่ก็ไม่หอมอร่อยเท่ากับหัวน้ำปลาของเดิม

อาหารประจำสำรับกับข้าวของคนมอญได้แก่ ผักน้ำพริก น้ำพริกที่นิยมทำกินได้แต่ น้ำพริกแดง น้ำพริกปลาย่าง น้ำพริกกะปิ บางครั้งก็อาจมีน้ำปลายำหรือน้ำพริกกุ้งแห้ง ผักที่ใช้จิ้มมีทั้งผักสด ผักต้ม ผักดอง อย่างน้ำพริกตาแดงต้องกินกับผักสด เช่น แต่งไทยอ่อน แตงกวา ขมิ้นขาว กระถิน ฯลฯ บางครั้งอาจมีกับข้างเคียง เช่น ไข่ต้ม ปลาสลิด ปลาช่อนเคล้าเกลือ เนื้อเค็ม หรือถั่วลิสงคั่วโรยเกลือ ผักจิ้มน้ำพริกปลาย่างหรือน้ำพริกกุ้งแห้งเป็นผักต้ม บางครั้งอาจราดกะทิด้วย ส่วนน้ำพริกกะปินิยมกินกับผักดอง โดยเฉพาะผักดองที่เรียกว่า ยำแม่ม่าย ประกอบด้วยถั่วงอก มะเขือเปราะ มะเฟือง ขยำกับน้ำมะนาวหรือน้ำส้มมะขามกินแนมกับปลาทูทอด

นอกจากน้ำพริกที่กินกับข้าวแล้วก็ยังมีแกง ทั้งแกงกะทิ ได้แก่ แกงคั่ว และไม่ใส่กะทิ ได้แก่ แกงส้ม สำหรับแกงส้มทำคล้ายกับแกงส้มของคนไทย ประกอบด้วยเครื่องแกง ผักและปลา เหมือนกัน ต่างกันที่แกงส้มปลาสดของคนมอญใส่ปลามาก จึงต้องหนักเครื่องแกงเพื่อดับกลิ่นคาว เพิ่มกระชายและผิวมะกรูดใส่ข้าวเบือ คือ ข้าวสารแช่น้ำแล้วโขลกพร้อมน้ำพริกเพื่อให้น้ำแกงข้น แต่ถ้าใส่ปลาย่างก็ลดผิวมะกรูดลง แกงส้มมอญปรุงรสด้วยน้ำปลาและน้ำส้มมะขาม ไม่ใช้น้ำตาล จึงออกรสเปรี้ยวและเค็มเท่านั้น แกงส้มที่ทำประจำ คือ แกงส้มผักรวม แต่หากฤดูกาลใดมีลูกไม้ดอกไม้ที่นิยมกินก็จะเก็บมาแกง เช่น เดือนห้าต่อเดือนหกแกงส้มลูกสั้นหรือแกงส้มสันตะวา เดือนแปดถึงเดือนเก้ากินแกงส้มมะตาด เดือนสิบสองกินแกงส้มมะรุม นอกจากแกงส้มยังมีแกงเลียง ปลาต้มเค็ม ต้มเค็มใบส้มป่อย แกงบอน ฯลฯ

แกงบอนเป็นแกงที่คนมอญนิยมทำในงานบุญ เช่น งานบวช เพราะมีกระบวนการทำหลายขั้นตอน ต้องอาศัยเวลาและความพิถีพิถัน จึงไม่นิยมทำกินกันในเวลาปกติ ความอร่อยของแกงอยู่ที่เครื่องแกง ต้องมีรสจัดและหอม ประกอบด้วยพริกแห้ง ข่า ตะไคร้ ผิวมะกรูด หัวและรากกระชาย พริกไทยดำ กระเทียม หัวหอมกะปิเล็กน้อย โขลกให้เข้ากัน เลือกก้านบอนหรือหางบอนอ่อนมาลอกเปลือกทิ้ง หากใช้บอนแก่จะคัน เสร็จแล้วหั่นเป็นท่อน ขณะปอกหรือหั่นบอนมีเคล็ดว่าห้ามพูดหรือทักว่าคัน ไม่เช่นนั้นทั้งคนปอก คนหั่น และคนกินจะมีอาการคัน จากนั้นนำบอนไปต้มในน้ำเดือดจนสุกเปื่อยยุบตัวลง ถ้าเป็นบอนขาวไม่ต้องรินน้ำทิ้ง แต่ถ้าเป็นบอนเขียวให้ตักบอนขึ้นจากหม้อแล้วเทน้ำในหม้อทิ้ง เพราะน้ำบอนเขียวคัน แล้วจึงตั้งน้ำใหม่จนเดือด ใส่เครื่องแกงลงละลายพร้อมปลาย่างหรือปลาสด ใส่บอนที่ขยำเอาน้ำออกแล้วปรุงรสด้วยน้ำตาลปี๊บ น้ำปลา น้ำส้มมะขามชิมรสให้ออกเปรี้ยวเค็ม หวาน ความหวานจะช่วยให้บอนดุหรือคันน้อยลง เมื่อต้มจนเดือดฉีกใบมะกรูดชิ้นใหญ่ ๆ ลงไปเพื่อเพิ่มความหอมให้กับแกงคนให้เข้ากันแล้วยกลง

แกงกะทิหรือแกงคั่วของคนมอญ มีวิธีการทำและเครื่องแกงคล้ายกันกับแกงคั่วที่กินกันทั่วไปต่างกันที่รสชาติและวัสดุที่นำมาปรุง ขึ้นอยู่กับรสนิยม แกงคั่วมักแกงกับปลาเป็นส่วนใหญ่ไม่ค่อยนิยมหมูหรือเนื้อมากนัก แกงคั่วยอดนิยมของมอญได้แก่ แกงขี้เหล็ก ที่รสเข้มข้นและหนัก

กระชาย นอกนั้นก็มีแกงคั่วลูกตาลกับถั่วเขียว แกงถั่วเขียวกับยอดมะรุ่มหรือยอดมะยม แกงปลาปั้นหรือแกงลูกชิ้น ชนิดหลังนี้มีกรรมวิธีการทำยุ่งยาก คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยทำกันแล้ว

แต่เดิมสำรับกับข้าวของคนมอญเป็นกระบะไม้สี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 50 x 50 เซนติเมตร คนมอญเรียกว่า “อะบ๊ะ” จัดวางถ้วยได้ประมาณ 5 ใบ การจัดวางมักวางถ้วยน้ำพริกตรงกลางล้อมรอบด้วยถ้วยแกงส้ม แกงคั่ว ผักกินกับน้ำพริก และเครื่องเคียง เช่น ปลาย่าง ไข่ต้ม หรืออาหารประเภทยำที่มีรสเปรี้ยวนำแบบที่คนมอญชอบ เช่น ยำหัวปลี ยำส้มโอ เป็นต้น ปัจจุบันกระบะไม้ไม่มีใช้กันแล้ว หันมาใช้ถาดสังกะสีแทน ทั้งกับข้าวก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีอาหารประเภทผัดน้ำมันและต้มจืดเข้ามาประกอบเพิ่มเติมมากขึ้น

สำหรับขนมหวาน คนมอญบอกว่าสมัยก่อนไม่ค่อยมีกิน ส่วนใหญ่เก็บลูกไม้ต่าง ๆ ได้แก่ อ้อย กล้วย ลูกข่อย ลูกหว้า หรืออาจมีขนมกล้วย ขนมหวานจะได้กินก็แต่ในงานบุญประเพณีเท่านั้น เช่น ขนมปลาหางดอก ทำจากแป้งข้าวเหนียวนวดกับหัวกะทิทอดแล้วโรยด้วยน้ำตาลทราย ลอดช่องน้ำกะทิในงานบวชหรืองานกฐิน เม็ดแมงลักน้ำกะทิในงานศพ กระยาสารทในวันตรุษ วันสารท ข้าวต้มลูกโยนในวันออกพรรษา ขนมบัวลอย ขนมทอดที่ทำจากแป้งข้าวเหนียวผสมน้ำตาลและน้ำอุ่นนวดให้เหนียวแล้วทอดในพิธีเลี้ยงผี ข้าวเหนียวแดง กะละแม ในเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น

ในงานบุญสงกรานต์ อาหารที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญที่ต้องตระเตรียมทั้งทำบุญและทำกินกันคือ ข้าวแช่ ซึ่งใช้ข้าวหุงแบบเช็ดน้ำ เติมน้ำสุก ลอยด้วยดอกมะลิ ส่วนกับข้าวที่กินกับข้าวแช่ของชาวมอญมี 5 อย่างได้แก่ ผัดหัวผักกาดเค็มใส่ไข่ ปลาช่อนป่น ก๋วยเตี๋ยวเส้นเล็กผัด ยำมะม่วง และยำขนุนอ่อน

สมัยก่อนการตักกับข้าวจะต้องตักให้บิดามารดา หรือปู่ย่าตายายก่อนเป็นอันดับแรก ข้าวที่ตักก่อนนี้เรียกว่า หัวข้าว ถ้าบิดามารดาปู่ย่าตายายไม่อยู่บ้าน ถ้าลูกหลานจะกินข้าวก่อนก็ต้องตักหัวข้าวและแบ่งกับข้าวไว้ก่อนจึงจะกินได้ หรือหากมีข้าวเย็นที่เหลือจากมื้อก่อนจะนำลงอุ่นในหม้อข้าวที่หุงใหม่ก็ต้องตักหัวข้าวไว้ก่อนเสมอ เวลาทำบุญที่วัดก็ต้องตักหัวข้าวและกับข้าวถวายพระสงฆ์ก่อนจึงตักแบ่งให้ผู้อื่น บางบ้านที่เคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีจะตักหัวข้าวสำหรับพระสงฆ์และสำหรับบิดามารดาปู่ย่าตายายแยกไว้ก่อนจะกินเสมอ

3.8 ที่อยู่อาศัย การตั้งบ้านเรือนชาวมอญที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย มักจะรวมกันเป็นกลุ่มในที่ซึ่งทางราชการจัดให้ บ้านของชาวมอญมีลักษณะแตกต่างไปจากบ้านคนไทยเล็กน้อยในด้านการก่อสร้างและมักปลูกริมน้ำในลักษณะขวางแม่น้ำหรือลำคลอง จากการศึกษาของศาสตราจารย์เกียรติคุณอรศิริ ปาณินท์ (2542 หน้า 100) พบว่าเรือนไทย - มอญ โดยภาพรวมมีความคล้ายคลึงเรือนไทยภาคกลาง คือ เป็นเรือนไม้จริง ใต้ถุนสูง ใช้พื้นที่ใต้ถุนแบบโล่งเอนกประสงค์ รูปทรงของเรือนเป็นแบบเรือนขยายซึ่งมีเค้าโครงของเรือนเริ่มแรกในกลุ่มเป็นเรือนไทยหลังคาจั่วแหลม แต่มีการต่อเติมขยายออกไปตามปริมาณการขยายตัวของสมาชิกในครอบครัว ภายในบ้านของชาวมอญ

เสาเอกของเรือนมอญคือเสาต้นแรกทางด้านตะวันออก ถือเป็นเสาผีบรรพบุรุษ และใช้เป็นห้องนอนเฉพาะของเจ้าของบ้าน ถือว่าเป็นอาณาเขตที่ผีตาผียายซึ่งปกป้องคุ้มครองลูกหลานสิงสถิตอยู่ สัญลักษณ์แทนผีบรรพบุรุษหรือผีประจำตระกูลมักเป็นผ้า แหวนหรือดาบตามความสำคัญของตระกูล เฉพาะตระกูลขุนนางจะมีสัญลักษณ์ดาบ ในสังคมเกษตรกรรมพบว่ามีแต่สัญลักษณ์ผ้าเท่านั้น สัญลักษณ์ผีบรรพบุรุษนี้จะเก็บไว้ในภาชนะปิดมิดชิดเช่น หีบ กระบุง ตะกร้า และแขวนหรือวางไว้ที่สูงตรงเสาผีของบ้าน ผ้าผีนี้เป็นผ้าสีแดง ยาว เก็บไว้อย่างดีในหีบหรือตะกร้า พร้อมกับแหวนผีประจำตระกูล (แหวนที่มีหัวพลอยสีแดง) ทั้งผ้าและแหวนผีที่เก็บไว้ต้องดูแลรักษาอย่างดีไม่ให้เกิดการชำรุดเสียหาย หากผ้าชำรุดต้องเปลี่ยนและทำพิธีขอขมา ผีประจำตระกูลหรือที่เรียกว่าผีตาผียายนี้ต้องมีการเซ่นเลี้ยงผีทุกปี ปีละ 1 ครั้ง และเมื่อมีพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตของคนในบ้าน เช่น เกิด โกนผมไฟ บวช แต่งงาน หรือตาย ต้องมีพิธีเซ่นเลี้ยงผีบรรพบุรุษทุกครั้งไปห้องผีบรรพบุรุษถือเป็นที่ส่วนตัวอย่างเคร่งครัด ผู้ที่ไม่ได้อยู่บ้านหรือผีต่างตระกูลกันจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าห้องนี้ ดังนั้น ห้องผีจึงเป็นห้องที่เฉพาะเจ้าของบ้านเท่านั้นปกติใช้เป็นห้องนอนเจ้าของบ้าน แต่ปัจจุบันในหมู่บ้านเจดีย์ทองนั้นพบว่าห้องผียังคงใช้เป็นห้องนอนซึ่งความเชื่อของห้องผีได้สูญหายไปเกือบหมดแล้ว (อรศิริ ปาณินท์, 2543, หน้า 157)

3.9 การละเล่น การละเล่นที่สำคัญของชาวมอญได้แก่ การเล่นสะบ้าซึ่งเป็นกีฬาพื้นบ้านอย่างหนึ่งมีการเล่นทะแยมอญ เป็นการละเล่นที่ใช้เป็นมหรสพได้ทั้งในงานมงคล และงานอวมงคล ลักษณะคล้ายลำตัดของไทย เนื้อหาของคำร้องจะแตกต่างกันไปตามลักษณะงาน เช่น งานศพจะร้องพรรณนาประวัติและคุณงามความดีของผู้ตาย งานแต่งงานก็จะร้องพรรณนาประวัติเจ้าบ่าวและเจ้าสาว อวยพรคู่บ่าวสาว มีการแสดงปี่พาทย์มอญ ซึ่งเดิมใช้แสดงได้ทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล แต่ภายหลังงานมงคลน้อยลงจึงใช้แสดงนานศพบ่อยขึ้น คนจึงเข้าใจว่าปีพาทย์มอญใช้บรรเลงแต่ในงานศพเท่านั้น ปีพาทย์มอญแบ่งออกเป็น 3 แบบคือ ปี่พาทย์มอญเครื่องห้า ปี่พาทย์มอญเครื่องคู่ และปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่ (สุจริตลักษณ์ ดีผดุง, 2542, หน้า 28) การรำมอญส่วนใหญ่จะใช้รำถวายผู้ที่เคารพบูชาโดยเฉพาะในโอกาสอันเป็นมงคลของผู้ที่เคารพนับถือ เช่น วันรดน้ำผู้ใหญ่วันสงกรานต์ หรือเมื่อญาติที่เคารพนับถือหรือครูบาอาจารย์ตายลง หรืองานศพของพระ ในปัจจุบันงานมงคลต่างๆให้ความสำคัญกับรำมอญน้อยลง มีการรำเฉพาะในงานศพพระ ศพผู้สูงศักดิ์ หรือศพสำคัญๆ เท่านั้น

3.10 คติความเชื่อและพิธีกรรม ชาวมอญจังหวัดราชบุรียังคงความเชื่อแบบมอญที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์อยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ การเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนากับการเชื่อถือผีโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเหล่านี้เห็นได้จากระเบียบข้อห้าม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตของชาวมอญ ซึ่งในบางพิธีกรรมจะเห็นว่าชาวบ้านให้ความสำคัญเกี่ยวข้องทั้ง 2 ความเชื่อด้วยกันความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวมอญที่มีมาแต่โบราณจะเห็นได้ว่าทุกชุมชนที่มี

ชาวมอญเข้าไปอาศัยอยู่จะมีวัดมอญประจำหมู่บ้าน ในจังหวัดราชบุรีมีวัดมอญอยู่หลายแห่งตั้งเรียงรายอยู่ตามลุ่มน้ำแม่กลอง อาทิ วัดบ้านโป่ง วัดตาผา วัดใหญ่นครชุมน์ วัดคงคาราม วัดไทรอารีรักษ์ วัดดอนกระเบื้อง วัดม่วง วัดเกาะ วัดหนองกลางดง และวัดเขาช่องพราน เป็นต้น ในส่วนของการนับถือผีของชาวมอญนั้น แบ่งออกเป็น 4 ผีดีและผีร้ายเช่นเดียวกับผีของคนไทย คือ ผีดี เป็นผีในฝ่ายที่ให้การช่วยเหลือเมื่อเกิดเรื่องเดือดร้อนต่างๆให้การคุ้มครองรักษา และในขณะเดียวกันก็ให้โทษได้ถ้าหากได้รับการกระทำที่ไม่พอใจ อันแสดงถึงการไม่เคารพลบหลู่ดูหมิ่น ชาวบ้านจึงต้องมีการจัดการเซ่นไหว้ หรือทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อแสดงความเคารพบูชา หรือขอขมาลาโทษ ในระดับเครือญาติก็มีการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งมีบทบาทอยู่ในกลุ่มเครือญาติของแต่ละตระกูล คอยดูแลคุ้มครอง ลูกหลาน ในขณะเดียวกันถ้าลูกหลานคนใดในตระกูลประพฤติผิดข้อห้าม ถือเป็นการล่วงละเมิดผี ผีอาจจะลงโทษให้สมาชิกคนใดคนหนึ่งให้เจ็บป่วยได้ ส่วนความเชื่อในเรื่องผีร้าย คือ ผีที่ให้โทษ ทำร้ายผู้คนเป็นพวกที่น่ากลัว ได้แก่ผีปอบ ผีกระสือ ซึ่งปัจจุบันไม่ค่อยได้พบเห็นกันแล้ว เนื่องจากสภาพการสาธารณสุขที่เจริญขึ้นเมื่อมีคนเจ็บป่วยนิยมไปหาแพทย์แผนปัจจุบันมากกว่าไปหาหมอผี

3.11 ขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณีของชาวไทยเชื้อสายมอญ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ประเพณีในรอบปี และ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตดังนี้

3.11.1 ประเพณีในรอบปี ชาวไทยเชื้อสายมอญมีความเคารพต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นวัดจึงเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบกิจกรรมประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ชาวบ้านจึงให้การดูแลบำรุงรักษาเป็นกรณีพิเศษประเพณีของชาวไทยเชื้อสายมอญในรอบปี ดังภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.3 แสดงภาพประเพณี 16 เดือนของชาวไทยเชื้อสายมอญ

ที่มา : จวน เครือวิชฌยาจารย์, 2537, หน้า 22

ประเพณีพิธีกรรมในรอบปีทั้ง 12 เดือน ของชาวรามัญ ได้แก่ เดือน 5 ประเพณีสงกรานต์ข้าวแช่ แห่ปลา คำโพธิ์ โรยทราย ชักบังสุกุล และสรงน้ำพระสงฆ์ เดือน 6 พิธีแรกนาขวัญ ไถ ปักดำนาตามประเพณี เดือน 7 ทำบุญถวายทานผ้าอาบน้ำฝนแด่พระสงฆ์ เดือน 8 หล่อเทียนจำนำพรรษา ถวายเทียนจำนำพรรษาและพานพุ่มแด่พระสงฆ์ เดือน 9 ฤดูการทำนาหว่านข้าวกล้าปักดำนา เดือน 10 ดำข้าวเหนียวทำขนมตักบาตร ตักบาตรน้ำผึ้ง เดือน 11 กวนขนมกระยาสารท ตักบาตรออกพรรษา เดือน 12 ตั้งศาลพระแม่โพสพที่ทุ่งนา เพื่อเซ่นไหว้ประจำปี เดือน 1 (อ้าย) ตำข้าวเม่าข้าวใหม่เซ่นไหว้ผีบ้านและถวายพระสงฆ์ที่วัด เดือน 2 (ยี่) ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว และลงแขกนวดข้าว เดือน 3 สารทข้าวหลาม ทำบุญฟืนก่อไฟถวายพระสงฆ์และทำบุญวันมาฆบูชา เดือน 4 สิ้นฤดูทำนา ชายเข้าป่าตัดไม้ล่องแพ จักสาน หญิงเข้าหูกทอผ้านุ่งผ้าห่มของครอบครัว

3.11.2 ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต นอกจากประเพณีในรอบปีดังกล่าวข้างต้นแล้ว ชาวไทยเชื้อสายมอญยังมีประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ดังนี้ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2544, หน้า 163-164)

1) ประเพณีการโกนผมไฟ ทารกเมื่ออายุประมาณ 1-2 เดือน บิดามารดาและญาติผู้ใหญ่จะจัดพิธีโกนผมไฟให้ ประเพณีนอกจากจะเป็นการสู่ขวัญเด็กยังเป็นการสู่ขวัญบิดามารดา ญาติมิตรให้เกิดความสบายใจด้วยความเชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีจะก่อให้เกิดความเป็นมงคลต่อเด็กให้มีอายุรอดปลอดภัย ในงานนี้เด็กจะเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคนพิธีจะสามารถบ่งบอกกล่าวให้ญาติมิตรมารับทราบและรับรองถึงการมีสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในครอบครัวและสังคม

2) ประเพณีการบวช การบวชถือเป็นประเพณีที่ชาวมอญผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทุกคนยึดมั่นปฏิบัติมาแต่โบราณ เมื่อชายหนุ่มมีอายุครบ 20 ปี จะบวช โดยเชื่อว่าบิดามารดาจะได้บุญเมื่อสึกแล้วจึงจะแต่งงานได้ หากแต่งงานก่อนบวชบิดามารดาจะได้บุญครึ่งเดียวอีกครึ่งหนึ่ง รูปแบบของการบวชแบ่งออกเป็น 2 วันคือวันสุกดิบใหญ่ และวันอุปสมบท ในวันสุกดิบใหญ่ นาคจะแต่งกายงดงามโดยมีหญิงสูงอายุผู้เชี่ยวชาญจัดการตกแต่งให้อย่างพิเศษ นาคจะนุ่งผ้าม่วงปล่อยชายแบบจีบหน้านาง คาดเข็มขัด ห่มผ้าสไบเฉียงสีสด ใส่กำไลมือ กำไลเท้า สร้อยคอ ยังไม่โกนผมและคิ้ว นาคจะต้องนำพานดอกไม้ธูปเทียนไปขอขมาลาโทษอุปัชฌาย์อาจารย์ที่วัด โดยมีการจัดริ้วขบวนแห่ นาคจะต้องขี่ม้าไปในขบวนซึ่งเนื่องมาแต่พระพุทธประวัติตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ เมื่อเข้าเขตวัดที่จะขอขมาลาโทษ นาคต้องลงจากหลังม้าและเดินเข้าไป ส่วนใหญ่เพื่อนนาคมักจะให้นาคขี่คอ ตกเย็นจึงนิมนต์พระมาสวดและทำขวัญนาคที่บ้าน ส่วนวันอุปสมบทเป็นวันรุ่งขึ้นต่อจากวันสุกดิบใหญ่ ญาติมิตรที่มาร่วมงานทำพิธีแห่นาคชมทุ่งอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นก็ทำพิธีโกนผมนาค และทำพิธีตกเบ็ดเพื่อให้นาคพ้นมลทินรู้ถึงคุณบิดามารดา โดยในพิธีนาคจะถือไม้ที่ปลายผูกสายสิญจน์ และแหวนเพชรหรือแหวนพลอยแดง นำไปตกที่ถาดอาหารคาวหวานแล้วจุ่ม

น้ำมนต์นำมาวางไว้ที่มือ เป็นอันเสร็จพิธีแล้วจึงนำนาคเข้าวัด ภาพแสดงพิธีการบวชของชาวไทยเชื้อสายมอญ ดังภาพที่ 4.4

ภาพที่ 4.4 แสดงการแห่นาคมอญ
ที่มา : ภาพถ่ายจากงานนิทรรศการถนนสายวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี, 2554

3) ประเพณีการตาย การตายของชาวมอญโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ตายดีและตายไม่ดี ลักษณะที่เรียกว่าตายดีนั้นผู้ตายเป็นผู้สูงอายุ ตายด้วยโรคชราหรือเจ็บป่วยเล็กน้อย หากตายในบ้านจะต้องมีการตั้งศพไว้ที่บ้าน มีการทำแคร่วางศพมีลักษณะคล้ายเตียงแต่ตกแต่งสวยงาม โดยสิ่งที่ตกแต่งจะแฝงคติธรรมตาหากตายนอกบ้านจะไม่นำศพเข้าบ้าน ส่วนการตายไม่ดี เช่น อุบัติเหตุ เป็นลมตาย ถูกฆ่าตายศพก็จะเข้าบ้านไม่ได้เช่นกัน และจะไม่มีการสวดพระอภิธรรม และห้ามเก็บศพไว้ค้างคืนโดยต้องเร่งต่อโลงบรรจุศพ แล้วนำไปฝังที่ป่าช้าหรือเก็บไว้ที่โกดังเก็บศพของวัดทันที หลังจากนั้นอีกประมาณ 3 ปี จึงนำกระดูกมาทำพิธีเผา คนมอญมีธรรมเนียมว่าห้ามนำโลงศพขึ้นบ้านเพราะถือว่าเป็นของเสนียดจัญไร หากจะนำศพใส่โลงต้องทำโลกจากที่ใดที่หนึ่งนอกบ้านเตรียมน้ำขมิ้น และน้ำบริสุทธิ์ใส่กระบอกไม้ไผ่ไว้ เมื่อทำโลงเสร็จให้ใช้น้ำขมิ้นที่เตรียมไว้

รดโลงตามด้วยน้ำบริสุทธิ์ จากนั้นทิ้งกระบอกทั้งสองไปแล้วจึงนำโลงศพขึ้นบ้านหลังจากสวดพระอภิธรรมครบ 2 คืนแล้ว วันรุ่งขึ้นเป็นวันเผา สำหรับศพพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่จะมีการทำปราสาทมอญ ชาวมอญจะมีประเพณีอีกอย่างหนึ่งคือการจุดลูกหนูพิธีเผาศพจะไม่จุดเผาด้วยมือแบบคนธรรมดา ตามความเชื่อของคนมอญว่าพระสงฆ์สืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า และในวันประกอบพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศาสดาก็บังเกิดเดชาตุติดพระจิตกาธานขึ้นเองโดยไม่มีผู้ใดจุดไฟ ดังนั้นลูกหนูจึงถูกสมมุติเป็นไฟทิพย์ที่เกิดขึ้นเองเหมือนอย่างพระพุทธเจ้า

ชาวไทยเชื้อสายมอญ โดยเฉพาะมอญราชบุรีที่บ้านโป่ง ยังคงรักษาความเป็นมอญไว้ได้มากไม่ว่าจะเป็นภาษา อาหารมอญ การทอผ้า ตลอดจนมีการจัดสร้างพิพิธฑภัณฑ์มอญที่บ้านม่วงสำหรับผู้ที่สนใจศึกษาหาความรู้ และ เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนชาวมอญ

4. ชาวลาวเวียง ประชากรไทยที่มีวัฒนธรรมลาวมีการเรียกที่หลากหลายกันไปหลายแบบ เช่น ลาวพวน ลาวทรงดำ ลาวโซ่ง หรือลาวภูครัง เป็นต้น ลาวเวียงคือคำที่ใช้เรียกชื่อประชาชนที่อยู่ในบริเวณอาณาจักรหลวงพระบาง อาณาจักรเวียงจันทน์ และอาณาจักรนครจำปาศักดิ์ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในหัวเมืองชั้นใน เช่น เมืองสระบุรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองพนมสารคาม เมืองอยุธยา เมืองลพบุรี เมืองสุพรรณบุรี เมืองนครชัยศรี และเมืองราชบุรี ว่าลาวพุงขาว มีบางครั้งเรียกเฉพาะเจาะจงว่าลาวเวียง ซึ่งหมายถึงลาวจากเวียงจันทน์

4.1 การย้ายถิ่นฐาน การย้ายถิ่นฐานของชนชาวลาวเข้ามายังหัวเมืองชั้นในในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี การย้ายถิ่นเข้ามาเป็นลักษณะการถูก กวาดต้อนมาจากเมืองลาวในฐานะเชลยศึก จึงมีทั้งชายฉกรรจ์ หญิง และเด็ก อีกพวกหนึ่งคือทหารลาวที่ถูกจับมาเป็นเชลยเมืองกองทัพลาวยกมารบกับกรุงศรีอยุธยา เช่น ในสมัยสมเด็จพระราเมศวรครองราชย์ลาวเชียงใหม่ได้ถูกวาดต้อนไปไว้ที่เมืองพัทลุง สงขลา นครศรีธรรมราช และจันทบุรี ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (พ.ศ.1967–1991) ทรงยกทัพไปตีเชียงใหม่ได้เชลยชาวลาวมาจำนวนมากหรือในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงโปรดให้สมเด็จพระนเรศวรซึ่งเป็นพระโอรสยกกองทัพไปตีเมืองเชียงใหม่และได้กวาดต้อนเชลยศึกชาวเชียงใหม่ พม่า ไทยใหญ่จำนวนหนึ่งมาไว้ที่กรุงศรีอยุธยาด้วย วัตถุประสงค์ของการกวาดต้อนชาวลาวเข้ามาในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นเป็นเพราะต้องการเพิ่มพูนกำลังคนเพื่อมาทดแทนประชาชนชาวไทยที่มีอยู่น้อย จึงเป็นเหตุให้มีการย้ายถิ่นของชาวลาวเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาโดยการกวาดต้อนมาจากเมืองลาว และที่เดินทางเข้ามากับกองทัพจนมาถูกจับกลุ่มเพราะพ่ายแพ้ในการรบ ส่วนชาวลาวที่อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารมักจะเป็นเจ้านายและเชื้อพระวงศ์มีจำนวนน้อยมาก (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541, หน้า 7–14)

4.2 การย้ายถิ่นของชาวลาวสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงได้หัวเมืองลาวเป็นเมืองขึ้น พระองค์ทรงกวาดต้อนชาวลาวจำนวนนับหมื่นคนเข้ามาตั้งเป็นชุมชนที่หัวเมืองชั้นในวัตถุประสงค์ของการกวาดต้อนชาวลาวเข้ามาในสมัยกรุงธนบุรีเป็นเพราะสาเหตุเพราะต้องการ

ตัดกำลังของเมืองเวียงจันทน์และ ต้องการกำลังพลเพิ่ม กล่าวคือ เมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรเวียงจันทน์มีเมืองเล็ก เมืองน้อยมาขึ้นด้วยหลายสิบเมือง จึงทำให้เมืองเวียงจันทน์มีผู้คน ช้างม้า และเสบียงอาหารอยู่มาก ตอนที่ยังไม่เมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองขึ้น พระเจ้ากรุงธนบุรีต้องการผูกมิตรกับเมืองเวียงจันทน์เพื่ออาศัยเป็นแหล่งสนับสนุนปัจจัยดังกล่าวข้างต้นในการทำสงครามกับพม่า แต่เมื่อได้เมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองขึ้นแล้ว เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากกรุงธนบุรีมาก พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีนโยบายตัดกำลังเมืองเวียงจันทน์ให้อ่อนแอลงโดยกวาดต้อนประชาชนชาวเวียงจันทน์ลงมาหลายหมื่นคน ให้ทำลายเสบียงอาหารเรือกสวนไร่นาในเมืองเวียงจันทน์ อีกทั้งพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงต้องการกำลังเพื่อทดแทนพลเมืองที่เสียชีวิตเนื่องจากสงคราม ใน พ.ศ.2310 สงครามครั้งนั้นนอกจากจะเสียรี้พลไปจำนวนมากแล้ว พลเมืองบางต้องตายเพราะอดอาหารด้วยเมืองต่างๆ มีพลเมืองอยู่น้อยมาก ดังนั้นพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงต้องรวบรวมผู้คนมาเพิ่มเติมทดแทนเพื่อให้มีจำนวนมากพอ (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541, หน้า 25)

4.3 การย้ายถิ่นของชนชาวลาวในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การย้ายถิ่นของชาวลาวในช่วงนี้การกวาดต้อนมามากกว่าการอพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ชนชาวลาวได้ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในหัวเมืองชั้นใน โดยเจ้าเมืองเวียงจันทน์เป็นผู้รวบรวมกวาดต้อนชนชาวลาวจากหัวเมืองต่าง ๆ ส่งมากรุงเทพ มีลาวพวนจากเมืองเมืองพวน ลาวทรงดำจากเมืองแถง และลาวพุงดำจากเมืองเชียงแสน ซึ่งเป็นเมืองอยู่ทางหัวเมืองล้านนา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวชนชาวลาวที่ย้ายถิ่นเข้ามาในสมัยนี้เป็นพวกที่ถูกวาดต้อนเข้ามาหลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ได้แล้ว ซึ่งมีทั้งลาวเวียงจันทน์และและชาวลาวเมืองต่างๆ ในช่วงของการย้ายถิ่นสามารถแยกได้ว่าเป็นลาวเมืองไหน แต่เมื่อตั้งเป็นชุมชนตามหัวเมืองชั้นในแล้ว บางครั้งไม่สามารถแยกได้ชัดเจนว่าเป็นชุมชนลาวพวกไหน

ชาวลาวที่ย้ายถิ่นเข้ามาทั้งที่ถูกกวาดต้อนและอพยพเข้ามา ทางการได้ส่งไปอยู่เมืองต่างๆ ในเขตหัวเมืองชั้นในโดยมีจุดมุ่งหมายให้อยู่รวมๆกันตามเชื้อชาติเดียวกันโดยคำนึงถึงความสะดวกในการดูแล และยังคำนึงถึงด้านจิตใจความรู้สึกของชาวลาวที่มีความรู้สึกรักหมู่คณะไม่ให้พลัดพรากจากกัน ในเมืองราชบุรีปรากฏหลักฐานการเข้ามาตั้งหลักแหล่งของชาวลาวเวียงที่บริเวณริมฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลองใกล้วัดพญาไม้ ตำบลโคกหม้อ อำเภอเมืองราชบุรี เมื่อมีผู้คนเพิ่มมากขึ้นชาวลาวเวียงจึงได้ขยายเรือนออกไปตามริมแม่น้ำแม่กลองทางทิศตะวันตกเขาวังสะดึงส์ หนองหอย นางแก้ว และบ้านฆ้องจนกระทั่งมีชาวมอญเข้ามาทำให้ชาวลาวเวียงถอยร่นเข้าไปอยู่ตอนในของแม่น้ำคือถัดจากฝั่งแม่น้ำทางด้านทิศตะวันออกหรือฝั่งซ้ายออกไปราว 2 กิโลเมตร จะเป็นกลุ่มลาวเวียงในบริเวณบ้านฆ้อง บ้านบ่อกรูด บ้านเลือก บ้านสิงห์ บ้านกำแพงเหนือ บ้านกำแพงใต้ บ้านดอนทราย บ้านบางลาน อำเภอโพธาราม บ้านดอนเสลา บ้านหนองปลาดุก บ้านหนองอ้อ อำเภอ

บ้านโป่ง (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2544, หน้า 189) ประพันธ์ อุบลธรรม (2546, หน้า 104-115) ได้กล่าวถึงชาวไทยเชื้อสายลาวเวียง ดังนี้

4.4 ภาษาพูด ภาษาไทยลาวเวียงในจังหวัดราชบุรี พบว่ามีการออกเสียงสำเนียงคล้ายกับภาษาคนไทยในภาคอีสานแต่จะช้ากว่า คำศัพท์ที่ใช้ชาวลาวเวียงสามารถพูดคุยสื่อสารกับชาวลาวกลุ่มอื่นหรือชาวอีสานเข้าใจกันได้เป็นอย่างดี แม้ว่าจะใช้คำที่เป็นภาษากลางแต่สำเนียงเปลี่ยนไป พบว่าชาวไทยลาวเวียงออกเสียงพยัญชนะทั้งสิ้น 20 เสียง เสียงสระในภาษาไทยลาวเวียงมีทั้งหมด 18 เสียง แบ่งเป็น สระเสียงสั้น 9 เสียง สระเสียงยาว 9 เสียง โดยมีเสียงสระประสมเพิ่มอีก 3 หน่วยเสียง เสียงสระที่ภาษาไทยลาวเวียงจะพบว่ามีความแตกต่างจากเสียงภาษาไทยกลาง เช่น เสียงสระอุในภาษาไทยกลางเมื่อออกเสียงเป็นภาษาไทยลาวเวียงจะเปลี่ยนเสียง “อุ” เป็น “โอะ” หรือสระ “อา” ในภาษาไทยกลาง เพื่อออกเสียงในภาษาไทยลาวเวียงจะออกเสียงเป็น “อัว” เช่น แตงกวาในภาษาไทยลาวเวียงออกเสียงเป็น “แตงกัว” “ขวา” ในภาษาไทยลาวเวียงออกเสียงเป็น “ขัว” หรือคำว่า “ตะวัน” “กลางวัน” ในภาษาไทยลาวเวียงจะออกเป็น “ตะเว็น” และ “กลางเว็น” ตามลำดับ คือเปลี่ยนเสียงจากสระ อะ เป็น เอะ หรือ เสียงสระ เอะ ในภาษาไทยกลาง ออกเสียงใน ภาษาไทยลาวเวียงจะเป็น แอะ เอว เป็นแอว เป็นต้น คำศัพท์และรูปประโยคของภาษาไทยลาวเวียงนั้นพบว่ามีความแตกต่างจากภาษาไทยกลางในรูปของคำศัพท์มากที่สุด แต่รูปประโยคจะเหมือนกับภาษาไทยภาคกลาง

4.5 การแต่งกาย ในชั้นต้นคงจะมีการแต่งกายแบบลาวเวียงจันทน์ เสื้อผ้าเย็บด้วยผ้าไหมเพราะอาชีพดั้งเดิม ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้า นำมาตัดเย็บเสื้อผ้านุ่งห่มกันเอง หญิงนุ่งผ้าซิ่นมีผ้าสไบเฉียง เกล้าผมมวย ต่อมาลูกหลานชาวไทยลาวเวียง ได้มีการพัฒนาการแต่งกายตามสมัยปัจจุบันทั่วๆ ไป จึงหาดูการแต่งกายแบบชาวไทยลาวเวียงได้ยาก นอกจากในฤดูเทศกาลในการทำบุญวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันสงกรานต์ วันสารทลาว การสู่ขวัญแขกบ้านแขกเมืองที่มาเยือนเป็นบางครั้ง จึงอาจจะได้เห็นการแต่งกายแบบชาวไทยลาวเวียงดั้งเดิม

4.6 อาหาร วัฒนธรรมการกินแบบดั้งเดิมของชาวลาวเวียงกินข้าวเหนียวเช่นเดียวกับชาวลาวกลุ่มอื่น แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อมและความใกล้ชิดกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นทำให้ชาวชาวเวียงหันมากินข้าวเจ้าแทน ชาวไทยลาวเวียงในปัจจุบันนี้ มีความเป็นอยู่ในด้านอาหารการกินเหมือนกับหมู่บ้านทั่วไป อาหารของชาวไทยลาวเวียงที่ถือว่าเป็นอาหารหลักสำคัญ คือ ปลาร้า นอกเหนือไปจากอาหารของชาวไทยในปัจจุบันชาวไทยลาวเวียงในตำบลบ้านฆ้องยังมีขนมจีนที่นับว่าเป็นอาหารที่ทุกครอบครัวชอบรับประทาน แม้แต่การทำบุญเลี้ยงพระเนื่องในโอกาสต่างๆ จะขาดอาหารนี้เสียมิได้ ชาวไทยลาวเวียงมีอาชีพดั้งเดิม คือ การทำนา ทอผ้า ใช้เกวียนเป็นพาหนะ ในเวลาว่างจะออกหาปลาจับปลาตามแหล่งน้ำต่างๆ ตามหนอง คลอง บึง เพื่อนำปลามาทำปลาร้า และน้ำปลาไว้รับประทานในฤดูอื่นๆ เครื่องมือที่ใช้ในการจับปลา คือ สุ่ม สวิง และยอ เป็นต้น

4.7 ที่อยู่อาศัย การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ชาวไทยลาวเวียงจะตั้งบ้านเรือนกันเป็นกลุ่มเครือญาติ การสร้างบ้านเรือนมักใช้วัสดุที่หาได้ง่ายจากธรรมชาติ โดยจะนำหญ้าคาทับเป็นตับเรียกว่า "ไพหญ้า" สำหรับมุงหลังคา ฝาบ้านเป็นไม้ขัดแตะ บางหลังอาจเป็นฝาแฝก บริเวณหน้าบ้านมีนอกชานใช้เป็นที่นั่งคุยกัน ตัวบ้านมีใต้ถุนสูงพอที่คนสามารถค้อมหัวได้ หากบ้านใดปลูกติดกับพื้นหรือสามารถก้าวขึ้นได้โดยไม่ต้องใช้บันได คนไทยลาวเวียงจะเรียกบ้านลักษณะนี้ว่าบ้านเรือนแพ ภายในบ้าน คนไทยลาวเวียงจะมีห้องสำหรับลูกสาวเรียกว่า ในเปิง อย่างน้อย 1 ห้อง ส่วนพ่อแม่มักนอนข้างห้องลูกสาว เรียกว่า "นอกเปิง" นอกห้องมีหิ้งไว้กระดูกบรรพบุรุษ ครัวจะอยู่ติดกับตัวเรือนออกไป เตาไฟของชาวไทยลาวทำจากไม้กระดานสี่แผ่น ทำเป็นกระบะสี่เหลี่ยม และนำดินเหนียวปนแกลบอัดลงไปจนแน่น ใช้ก้อนหินสามเส้าสำหรับวางหม้อ ห้องน้ำจะอยู่นอกตัวบ้านพื้นที่รอบๆ มักปลูกผักสวนครัว มักกั้นรั้วด้วยไม้ไผ่ทั้งลำผูก ถ้ามีการปลูกหลังใหม่ มักจะปลูกในละแวกเดียวกัน นอกจากนี้อาจมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงหมู่ข้างบ้าน เลี้ยงวัวไว้ใต้ถุนบ้าน เลี้ยงเป็ด ไก่ เป็นต้น ส่วนยุ้งข้าวมักจะอยู่ทางทิศเหนือของบ้าน ตัวยุ้งทำจากไม้ไผ่หรือหรือไม้กระดาน ฝาผนังทำจากไม้ไผ่สานยาด้วยขี้วัวไม่ให้ข้างรั่ว หลังคามุมจากหรือหญ้าคา

4.8 การละเล่น การละเล่นของชาวไทยลาวเวียง ส่วนมากจะมีการละเล่นต่าง ๆ ในวันหยุดนักขัตฤกษ์ เช่น วันสงกรานต์ หรือในงานรื่นเริงในงานบวช งานมงคลสมรส การละเล่นโดยทั่วไปจะมีฟ้อนลาว รำแคน หมอลำ ปัจจุบันได้พัฒนามาเป็นรำซิ่ง รำเพลิน โดยใช้ ดนตรีประกอบการละเล่น หรือใช้อย่างอื่น เช่น กลองยาวและสั้น แคน ชะไน การเล่นอื่นๆ ก็มี เช่น ลูกช่วง ตี่จับ หมากเก็บ ตีลูกหึ่ง ผีสุ่ม ส่วนเด็กๆ จะมีการเล่นรีรีข้าวสาร ม้ากาบกล้วย อีโป๊ะ ขาหยั่ง เป็นต้น นอกจากนี้ที่ตำบลบ้านสิงห์ชาวลาวเวียงยังมีการเล่นประเพณีการเล่นผี ประเพณีเล่นผี เป็นประเพณีหนึ่งของตำบลบ้านสิงห์ที่เกิดขึ้นในหมู่ 4 โดยประเพณีนี้มีมาตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย ของเราโดยบรรพบุรุษสืบทอดกันมาสู่ปัจจุบัน ประเพณีนี้มีขึ้นเฉพาะหมู่ 4 หมู่เดียวเท่านั้นประเพณีนี้เป็นประเพณีของชาวลาวเวียงกาละเล่นก็เป็นที่รู้จักของคนเฉพาะในหมู่บ้าน โดยมีการเล่นภายในหมู่บ้านมีบุคคลภายนอกให้ความสนใจในการเล่นผีจึงพากันมาดูการละเล่น การละเล่นนี้เล่นเพื่อการสนุกสนานของคนในหมู่บ้าน โดยผีที่เล่นจะเป็นผีบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านเท่านั้น การละเล่นนี้จะเกิดขึ้นในวันสงกรานต์เท่านั้น เพราะถ้าเล่นในเทศกาลอื่นหรือวันอื่นๆ ผีที่ไม่ใช่ผีบรรพบุรุษจะเข้าก่อให้เกิดความวุ่นวายในการเล่นจึงนิยมเล่นในวันสงกรานต์ 13-15 เมษายน (สัมภาษณ์ ณัฐทยา หนูนันท์, 7 กรกฎาคม 2553) โดยมีการจัดเตรียมพิธีคือเจ้าของบ้านหรือเจ้าของสถานที่เป็นคนจุดธูปบอกเจ้าที่เจ้าทาง ผีบ้านผีเรือน เพื่อที่จะเปิดทางให้ผีบรรพบุรุษได้เข้ามาร่วมพิธีโดยไม่มีอุปสรรคและอันตราย เวลาที่จะเล่นผีบรรพบุรุษ 19.00-21.00 น. โดนการเล่นนี้จะมีผีหลายประเภทมี ผีกระบอก ผีกะลา ผีสุ่ม ผีกระด้ง อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นผีจะต้องเป็นอุปกรณ์ที่ใช้งานมาแล้ว

4.8.1 วิธีการเล่นผีกระบอก ต้องใช้คนสองคนต่อกระบอกหนึ่งอันให้สองคนช่วยกันจับด้ามกระบอกคนไหนจิตอ่อนผีก็จะเข้า คนในชุมชนช่วยกันร้องเพลงและปรบมือ เมื่อผีบรรพบุรุษเข้าแล้วก็จะมีอาการหลับตาแล้วจะเกิดการทำกิจวัตรประจำวันเป็นประจำอย่างที่ทำมาเมื่อเล่นอย่างพอใจแล้วก็จะเรียกชื่อคนที่เล่นให้ผีบรรพบุรุษออก

4.8.2 วิธีการเล่นผีกะลา จะต้องใช้ผู้เล่นหนึ่งคนต่อหนึ่งกะลาผู้เล่นจะนั่งบนกะลาคนในชุมชนช่วยกันร้องเพลงและปรบมือ เมื่อผีบรรพบุรุษเข้าจะล้มและหลับตาคนในชุมชนก็จะบอกให้รำและทำท่าต่างๆ ที่มีคนบอกเมื่อเล่นอย่างพอใจแล้วก็จะเรียกชื่อคนที่เล่นให้ผีบรรพบุรุษออก

4.8.3 วิธีเล่นผีสุ่ม ใช้หนึ่งคนต่อหนึ่งสุ่มผู้เล่นจะนั่งจับสุ่มและก้มหน้าคนในชุมชนช่วยกันร้องเพลงและปรบมือ เมื่อผีบรรพบุรุษเข้าแล้วก็จะมีอาการหลับตาถ้าคนที่มีจิตอ่อนร้องแค่สี่รอบผีบรรพบุรุษก็เข้าแล้ว ผีบรรพบุรุษจะทำท่าทางจับปลาโดยการใช้สุ่มที่ผ่านการใช้งานจริงมาแล้ว เมื่อเล่นอย่างพอใจแล้วก็จะเรียกชื่อคนที่เล่นให้ผีบรรพบุรุษออก วิธีเล่นผีกระด้งใช้ผู้เล่นหนึ่งคน สากตำข้าวสองอัน กระด้งหนึ่งอัน โดยผู้เล่นใช้เท้าทั้งสองข้างเหยียบที่สากทั้งสองอันมือจับกระด้งแล้วนั่งก้มหน้า คนในชุมชนจะร้องเพลงและปรบมือเพื่อให้ผีบรรพบุรุษเข้า เมื่อเข้าแล้วก็จะทำท่าทางเหมือนฝัดข้าวเลือกข้าวหรือทำท่าอื่นๆ เมื่อเล่นอย่างพอใจแล้วก็จะเรียกชื่อคนที่เล่นให้ผีบรรพบุรุษออก ซึ่งในการเล่นแต่ละประเภทก็จะใช้เพลงที่ร้องแตกต่างกันไป จังหวะก็แตกต่างคนที่เล่นไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น อายุ รุ่น การแต่งกายและบุคคลที่เล่นจะเป็นบุคคลในหมู่บ้านหรือบุคคลภายนอกก็ได้ ภาพตัวอย่างของงานประเพณีเข้าผีของชาวไทยเชื้อสายลาวเวียงจังหวัดราชบุรีดังภาพที่ 4.5

ภาพที่ 4.5 แสดงงานประเพณีเข้าผีของชาวไทยเชื้อสายลาวเวียงจังหวัดราชบุรี
ที่มา : ณัฐทยา หนูนันท์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, 7 กรกฎาคม 2553

4.9 คติความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรม ชาวลาวเวียงเป็นกลุ่มคนที่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อถึงวันงานบุญต่างๆ จะพากันไปทำบุญที่วัด นอกจากพุทธศาสนาแล้ว ชาวลาวเวียงยังมีความเชื่อและยึดมั่นต่อผีบรรพบุรุษถิ่นกำเนิดมาโดยตลอด เมื่อครอบครัวใดมีญาติถึงแก่ความตายบรรดาญาติพี่น้องจะนำลาบหรือยำที่เป็นอาหารพื้นบ้านไปเซ่นไหว้ผู้ตาย พร้อมกับกล่าวของดวงวิญญาณกลับสู่เวียงจันทน์ ในทุกปีของวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ชาวลาวเวียงในจังหวัดราชบุรีถือเป็นวันสารทลาว จะทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยในวันงานชาวบ้านจะจัดข้าวห่อทำจากใบตอง (บางบ้านห่อด้วยกระดาษขนาดใหญ่) ภายในบรรจุข้าวสวย อาหารคาวหวาน และผลไม้ จำนวน 2 ชุด ชุดแรกนำไปวางไว้ที่หน้าเจดีย์ผีบรรพบุรุษ อีกชุดหนึ่งอยู่บนศาลาฟังธรรม เมื่อพระฉันเพลแล้วเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะนำข้าวห่อที่เตรียมไว้ใส่กระบุงวางหน้าอาสนะเพื่อให้พระภิกษุแกะห่อออกแล้วเพ่งพิจารณาข้าวในห่อ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการเสกให้อาหารในห่อกลายเป็นมงคล เมื่อเสกเสร็จชาวบ้านที่อยู่บนศาลาจะเข้ายื้อแย่งห่อข้าวเพื่อนำไปโปรยที่นาของตน ตามความเชื่อว่าเดือนสิบแม่โพสพกำลังตั้งท้องถ้าให้ของกินดีๆ ข้าวจะออกมาดี ส่วนชาวบ้านที่อยู่ข้างล่างเมื่อพระลงจากศาลาแล้วก็เริ่มแกะห่อข้าวให้ผีบรรพบุรุษกิน (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2544, หน้า 192-193)

4.10 ขนบธรรมเนียมและประเพณี ชาวลาวเวียงมีขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ยังคงปฏิบัติ ดังนี้ (ประพันธ์ อุบลธรรม, 2546, หน้า 108–115)

4.10.1 ขนบธรรมเนียม ผู้ชายชาวลาวเวียงพอเริ่มเป็นหนุ่ม (เป็นบ่าว) จะต้องหัดทำงานให้เป็น เช่น งานจักสาน จะต้องสานกระบุง กระต่า คุ คาน กระด้ง กระเบียน ส่อน ไซ หวด กระติบ แอบ โตก ขันหมาก เลื่อย ไม้ ถากไม้ ไสกบ คราดไถ ฟั่นเชือก ฟั่นค่าว ให้เป็น ถ้างานเหล่านี้ไม่เป็น ผู้สาวบ่มักหาเมียยากถ้าตกลูกตกเมียจะอับอายขายหน้า เขาจะตำหนิติโทษว่าเป็นคนบ่พอคน ผู้หญิงทุกคนพ่อแม่ต้องสอนให้มีความรู้ในการงานของแม่เรือน มีตักน้ำ ตำข้าว เย็บปักถักร้อย ต่ำหูก ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นต้น ให้เป็นเสียแต่ในเวลาเป็นสาว ถ้าไม่เป็นการงานเหล่านี้หาผัวยาก ไม่มีชายใดต้องการ เวลามีลูกมีผัวแล้วต้องไปซื้อหากู้ยืมของคนอื่นมาใช้ทำให้ผัวอับอายขายหน้าในส่วนของผู้หญิงจะมีการตำหูก โดยใต้ถุนเรือนจะมีกี่ประจำทุกครัวเรือนกี่นี้ใช้สำหรับตำหูก (ทอผ้า) หญิงที่เริ่มแตกเนื้อสาวจะมาใช้ที่นี้เป็นที่ฝึกทอผ้า ทอเป็นผ้าฝ้าย ไหม ผ้าควบ ผ้าลัง ผ้าโสร่ง แพนชิต แพรลาย เสื่อสาด อาสนะ มุ้ง หมอน ทำเป็นลวดลายต่างๆ การทำสวนฝ้าย สวนหม่อน เป็นหน้าที่ของผู้ชาย การเลี้ยงหม่อน เข็ญฝ้ายเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ใต้ถุนเรือนของคนโบราณเป็นโรงงานอุตสาหกรรมเบาชนิดที่ถือเป็นประเพณีเลยทีเดียว นอกจากนี้ยังมีการตำข้าว ชาวลาวเวียงจะมีครกมอญ (กระเดื่อง) ไว้ใช้สำหรับตำข้าวเปลือกมีอยู่ทุกครัวเรือน การตำข้าวเปลือกเป็นหน้าที่ของผู้หญิง สำหรับเรือนที่มีลูกสาว เขาจะตำข้าวหลังจากกินแลงแล้ว ในการนี้จะมีชายหนุ่มมาช่วยตำด้วย มีการ

เกี้ยวพาราสีตามวิสัยชายหนุ่มหญิงสาว ส่วนเรือนที่ไม่มีลูกสาวเขาจะตำข้าวในเวลารุ่งเช้า ถ้าจะลงดำนาหรือทำบุญให้ทานก็มักจะบอกเล่าญาติ พี่น้องให้มาช่วย

4.10.2 ประเพณี ประเพณีในรอบปี (ฮีตสิบสอง) และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวลาวเวียงที่สำคัญมี ดังนี้

1) ประเพณีสู่ขวัญข้าว ชาวไทยลาวเวียงในอำเภอโพธารามในปัจจุบันมีขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ เหมือนประชาชนทั่วไป จนดูไม่ออกว่าประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยลาวเวียงในอดีตเป็นมาอย่างไร เช่น ประเพณีสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ วันลอยกระทง ฯลฯ แต่มีประเพณีบางอย่างที่ลูกหลานชาวไทย ลาวเวียงได้สืบทอดกันต่อๆ มา ถึงแม้จะมีการพัฒนาให้กลมกลืนกับชาวไทยในยุคปัจจุบัน แต่ก็ยังมีร่องรอยบอกถึงความเป็นประเพณีของชาวไทยลาวเวียงในอดีตอยู่บ้าง เช่น ประเพณีการสู่ขวัญข้าว ในตำบลบ้านสิงห์ ประเพณีการทำบุญสารทลาว (แก้ข้าวห่อ) และทำบุญข้าวจี่ในตำบลบ้านฆ้อง การบายศรีสู่ขวัญผู้มาเยือนในตำบลบ้านเลือก และประเพณีกินดองหรือแต่งงาน ประเพณีการ สู่ขวัญข้าวเป็นประเพณีของผู้มีอาชีพทำนาถือว่าข้าวคือพระแม่โพสพที่ชุบชีวิตเลี้ยงผู้คนทั่วทั้งประเทศมาจนถึงทุกวันนี้ บุญคุณแม่โพสพนี้เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวจะเอาข้าวเก็บใส่ยุ้งโดยจะนำข้าวออกมารับประทานหรือซื้อขายกัน ชาวนาจะทำพิธีสู่ขวัญข้าวเสียก่อน (ปัจจุบันจะทำพร้อมกันทั้งทำข้าวใส่ยุ้งและเปิดยุ้ง) โดยนำข้าวที่นวดแล้วกองรวมกันไว้ต่อหน้ารูปปั้นแม่โพสพ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดเพื่อเป็น สิริมงคล ทำบุญเลี้ยงพระและมีหมอทำขวัญรับแม่โพสกทั่ว ๆ ไป แล้วทำพิธีนี้ในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำทุกปี

2) ประเพณีบุญข้าวจี่ คือการนำข้าวเหนียวที่ปั้นแล้ว โรยเกลือทาไข่ไก่นำไปจี่ไฟให้สุกเรียกว่า ข้าวจี่ การทำบุญมีการให้ทานข้าวจี่ เป็นต้น เรียกบุญข้าวจี่ การทำบุญข้าวจี่มีคนนิยมทันมาก เพราะถือว่าได้บุญกุศลมาก และเป็นการให้ทานชนิดหนึ่ง เวลาทำกำหนดเอาเดือนสาม เพราะมีกำหนดเช่นนี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือนสาม มูลเหตุแห่งการทำมีเรื่องเล่าในพระธรรมบทว่าคราวหนึ่งนางปุณณาทาสีทำขนมแป้งจี่ (ข้าวจี่) ถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระอมนนท์ นางคิดว่าพระองค์รับแล้วคงจะไม่ฉัน เพราะอาหารของเราไม่ประณีต คงจะโยนให้กาให้สุนัขกินเสีย เมื่อพระองค์ทรงทราบวาระจิตของนางปุณณาทาสีแล้ว จึงรับสั่งให้พระอานนท์ปูลาดอาสนะลงทรงประทับนั่งฉันขนมแป้งจี่ ณ ที่นั่น พอนางปุณณาทาสีได้เห็นเกิดความปิติยินดีสุดกำลัง พระองค์ทรงแสดงธรรมให้ฟัง นางก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นอริยบุคคล เพราะข้าวจี่เป็นมูลเหตุ ดังนั้นชาวนาเมื่อเก็บเกี่ยวแล้ว จึงพากันทำบุฯข้าวจี่ เพราะการถวายข้าวจี่มีอานิสงส์มาก พิธีทำข้าวจี่ ชาวบ้านตัดฟืนและไม้เสียบมาไว้ที่เรือนของตน รุ่งเช้าจุดไฟขึ้นเอาข้าวเหนียวปั้นเป็นปั้นๆ โรยเกลือจี่ไฟเอาไข่ไก่ทาให้ทั่วแล้วจี่ไฟให้สุก เอาน้ำอ้อยยัดเข้าข้างในปั้นข้าวจี่กะให้พอดีที่จะกินและทาน แล้วนิมนต์พระสงฆ์มารวมกันที่ศาลาโรงธรรม ญาติโยมก็มาพร้อมกันแล้วอาราธนาศีลว่าคำถวายด้วยข้าวจี่ ฐาติโยมยกอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วอนุโมทนาเสร็จพิธีถวายข้าวจี่ ต่อไปนี้พระสงฆ์ จะเทศน์

ฉลองข้าวจี่และเทศน์หนังสือลำต่างๆ ตลอดวัน ปัจจุบันชาวไทยลาวเวียงตำบลบ้านฆ้องได้พัฒนาวิธีการทำข้าวจี่มาเป็นข้าวหลามแทนข้าวจี่ อาจจะเห็นว่าการทำข้าวจี่มีวิธีทำขั้นตอนมากไม่สะดวกต่อการนำไปทำบุญที่วัด จึงเปลี่ยนเป็นข้าวหลามแทนก็คงจะเป็นได้

3) ฮดสรง หมายถึง การรดน้ำ (หรือสรงน้ำ) การฮด-การสรงนี้ กระทำได้ตลอดทั้งพระสงฆ์ พระพุทธรูป ตลอดไปถึงเจ้านายชั้นผู้ใหญ่เป็นการแสดงความเคารพนับถือ ศรัทธาต่อสิ่งที่ถูกรดนั้นการรดก็ต้องใช้น้ำศักดิ์สิทธิ์เป็นสิริมงคล คือ น้ำพระพุทธมนต์ หรือน้ำที่ผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์มาแล้วทั้งสิ้น การฮดสรง จะมีขึ้นเป็นประจำทุกปีในเดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำ มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

สรงน้ำพระพุทธรูป โดยการปลูกหอหรือโฮงไว้กลางลาน เพื่อสะดวกแก่การสรงน้ำ เวลาบ่าย 3 โมง พระสงฆ์ตีกองโฮม ญาติโยมจัดน้ำอบน้ำหอมาเรือนละหาบรวมกันที่ศาลาโรงธรรม (หอแจก) พระสงฆ์จะจัดการขัดสีพระพุทธรูปทั้งเล็กและใหญ่ แล้วนำมารวมกันไว้ที่หอโฮง ญาติโยมนำเครื่องสักการะ ว่า คำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตต์ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ญาติโยมทำพิธีสู่ขวัญพระพุทธรูป แล้วนำเอาน้ำอบน้ำหอมสรงน้ำพระพุทธรูปทำอย่างนี้จนถึงเพ็ญเดือน 6 รวมเป็นเวลา 1 เดือนเต็ม จึงนำพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐ์ไว้ ณ ที่เดิม

สรงน้ำพระสงฆ์ พระสงฆ์นับเป็นองค์หนึ่งในพระรัตนตรัย แม้จะได้เอาน้ำอบน้ำหอมฮดสรงพระพุทธรูปแล้วก็ตาม ญาติโยมก็พากันไปฮดสรงพระสงฆ์ในวัดอีก ถึงจะไม่มีน้ำอบน้ำหอมก็นำน้ำธรรมดาไปสรงให้ท่านหรือหาบเอาน้ำไปใส่โอ่งให้ท่าน การที่ญาติโยมกระทำต่อท่านเช่นนี้ ทำให้พระสงฆ์มีแก่ใจอยู่ศึกษาสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ต่อไป

สรงน้ำผู้ใหญ่ คือ ผู้มีอายุสูง มีความรู้สูงเกิดในตระกูลสูง โดยเป็น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ตลอดจนถึงผู้เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง เรียกว่าเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นต้น ท่านเหล่านี้เป็นผู้ควรได้รับการสักการะในเทศกาลดังกล่าวนี้ ผู้น้อยนำน้ำอบน้ำหอมไปให้ท่านอาบ เพื่อท่านจะได้ดีใจมีอายุมั่นขวัญยืนต่อไป ถ้าได้ผ้าแพรพรรณเป็นต้น ไปให้ท่านนุ่งผลัดเปลี่ยนด้วยแล้วยิ่งเป็นบุญกุศลยิ่งนัก

สรงเครื่องค้ำคูณ เช่น กุด เขา นอ งา เขี้ยวหมู่ตัน จันทคาด อากาศ ช้างพลายและงานช้างน้ำ เหล่านี้ถือว่า เป็นเครื่องค้ำคุณของคุณถ้ามีอยู่ในเรือนใดจะทำให้เรือนนั้นอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวของเงินทองในเทศกาลเช่นนี้ให้นำของเหล่านั้นมาฮดสรง จะทำให้ผู้เป็นเจ้าของมีความสุขความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป

4) สารทลาว (แก้ข้าวห่อ) ชาวไทยลาวเวียงตำบลบ้านฆ้อง มีพิธีทำบุญสารทลาวที่ยังถือมั่นปฏิบัติมาตลอดจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อถึงกลางเดือน 10 ของทุกปี จะมีการทำบุญทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ หรือการทำบุญที่ญาติล่วงลับไปแล้วจะมาขอส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานอุทิศไปให้ โดยหวังว่าลูกหลานที่มีชีวิตอยู่จะจัดข้าวปลาอาหาร ทั้งหวานคาวไปทำบุญที่วัด และจะมีอาหารอีกส่วนหนึ่งที่ลูกหลานจะนำไปวางไว้ที่บริเวณเจดีย์เก็บอัฐิ หรือตามต้นไม้ใหญ่แล้วจะลงมือแก้

ข้าวที่ห่อมาวางเรียงรายไว้ และจุดธูปปักไว้เป็นการเชื้อเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว การทำบุญสารทลาวนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งตามกิริยาที่มีการแก้ข้าวของที่ห่อมาว่าการทำบุญแก้ข้าวห่อ เด็กเมื่อแรกเกิดชาวไทยลาวเวียงจะนำเด็กไปใส่กระด้ง ใช้ผ้าปูเรียบร้อยบริเวณกระด้งจะนำต้นไม้ที่มีหนาม นำกิ่งหนามมาวางไว้รอบๆ กระด้ง เชื่อกันว่าเพื่อป้องกันภูตผีปีศาจมาทำอันตราย

5) ประเพณีการตาย เมื่อมีคนตายในบ้านสมัยโบราณชาวไทยลาวเวียง มักจะนำกระดาน อาจจะเป็นกระดานพื้นบ้าน หรือเลื่อยไม้อื่นออกเป็นแผ่นนำมาประกอบกันเข้าใช้ทำเป็นโลงศพตั้งศพไว้ในบ้าน 1 หรือ 2 คืน นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม เสร็จแล้วเช้าของวันรุ่งขึ้นของการสวดพระอภิธรรมก็จะถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุที่มาสวดที่บ้าน เมื่อบำเพ็ญกุศลภายในบ้านหนึ่งหรือสองคืนแล้ว ก็จะนำศพออกนอกจากบ้านไปยังป่าช้าส่วนใหญ่อยู่ในวัด นำศพตั้งไว้บนเชิงตะกอน ส่วนใหญ่จะตั้งเสาสี่ต้น นำฟืนสุมไว้ในบริเวณเสาทั้งสี่ต้น ชาวบ้านที่ไปเผาจะช่วยกันนำฟืนคนละท่อนหรือสองท่อนหรือขี้ไต้ นำไปวางกองที่เชิงตะกอน สัปเหร่อก็จะทำพิธีเปิดโลงนำมะพร้าวที่ปลอกเปลือกออกแล้ว ผ่าเอาน้ำมะพร้าวรดศพตั้งแต่หัวจนถึงเท้า การเผาศพจะหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก ชาวบ้านที่ไปเผาก็จะทยอยใช้ไต้จุดฟืน พระสงฆ์ก็จะสวดมาติกาเผาเสร็จแล้ว เช้าก็จะนิมนต์พระไปสวดและเก็บกระดูกส่วนต่างๆ ใส่ในโกศ นำไปไว้ที่บ้านหรือฝากไว้ในเจดีย์วัด เพื่อรอทำบุญกระดูกต่อไป

6) ประเพณีการบวช ชาวไทยลาวเวียงโดยปกตินับถือพุทธศาสนา เมื่อลูกชายอายุครบบวชคืออายุ 20 ปี บริบูรณ์ทุกคนจะต้องบวชเป็นการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ และถือกันว่าคนบวชแล้วเป็นผู้ใหญ่บรรลุนิติภาวะเป็นคนสุกไม่เป็นคนดิบ ถ้ายังไม่ได้บวชพ่อแม่ที่มีลูกสาวจะไม่ยอมให้แต่งงานด้วย การจัดงานบวชก็จะเชิญญาติพี่น้องคนที่เคารพนับถือมาแห่แหนนำนาคไปอุปสมบท ส่วนใหญ่ก็จะมีแตร มโหรี หรือกองยาวแห่นาครอบพระอุโบสถ 3 รอบแล้วจึงเข้าพระอุโบสถเป็นเสร็จพิธีประเพณีการบวช

7) ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีแต่งงานก็คล้ายคลึงกับชาวไทยกลุ่มอื่นๆ คือเมื่อชายหญิงรักกัน ฝ่ายชายก็จะหาผู้ใหญ่ไปติดต่อสู่ขออาจมีทองหมั้นหรือไม่มีก็ได้ เมื่อฝ่ายหญิงตกลงแล้วก็กำหนดวันแต่งงาน ถึงวันแต่งงานชายก็จะญาติพี่น้องนำขันหมากไปบ้านฝ่ายหญิง นำเงินสินสอดไปให้ฝ่ายหญิง เพื่อทำพิธีเสร็จแล้วฝ่ายหญิงก็จะเลี้ยงอาหารฝ่ายชาย อาหารที่ขาดมิได้คือขนมจีน

8) เทศกาลต่างๆ เทศกาลวันมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษาและออกพรรษา ก็เช่นเดียวกับชาวไทยเผ่าอื่น มีการไปทำบุญตักบาตรเวียนเทียนรักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ

5. ชาวไทยทรงดำ ไทยทรงดำ ลาวโซ่ง มีชื่อเรียกต่างกันออกไปหลายชื่อ เช่น ลาวทรงดำ ไทยดำ ลาวโซ่ง ไทยโซ่ง ลาวซ่วงดำ สันนิษฐานว่าเหตุที่เรียกชื่อไปต่างๆ นั้น เนื่องจากคำว่า “โซ่ง ซ่วง หรือ ส้วง” ในภาษาลาวโซ่งแปลว่า กางเกง คำว่า ลาวโซ่ง จึงหมายถึง ลาวนุ่งกางเกง ซึ่งหมายถึงผู้ที่นุ่งห่มด้วยผ้าสีดำ ลาวโซ่งเดิมมีถิ่นฐานอยู่ที่ศูนย์กลาง “นาน้อย” หรือ “นาบ่อนน้อย อ้อยหนู” ซึ่งต่อมาปรากฏชื่อเรียกใหม่ว่า “แถน” หรือ “แถง” ในปัจจุบัน คือ เดียนเบียนฟู (Dien Bien Phu) ตามชื่อเรียกของเวียดนาม ด้วยถูกโอนไปอยู่กับเวียดนามภายหลังได้รับอิสรภาพจากฝรั่งเศส ชาวลาวโซ่งอพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่ประเทศไทยด้วยเหตุผลทางการเมืองหลายครั้ง นับตั้งแต่สมัยธนบุรีจนถึงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง โดยอพยพผ่านลงมาทางเวียดนามเหนือ ลาวและประเทศไทย ทางการไทยได้ให้ชาวลาวโซ่งเหล่านั้นไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เพชรบุรีด้วยเพราะเห็นว่าเพชรบุรีมีป่าและมีเขามากมีหุบห้วย ลำธาร น้ำท่วมไม่ถึง ลักษณะภูมิประเทศคล้ายบ้านเก่าเมืองแถง แคว้นสิบสองจุไท” จนทำให้เมืองเพชรบุรีได้ชื่อว่าเป็น “ถิ่นฐานเดิมของลาวโซ่งในประเทศไทย” เมื่อชุมชนลาวโซ่งมีการขยายตัวจึงได้โยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อื่นๆ เช่น สุพรรณบุรี ราชบุรี และนครปฐม เป็นต้น ชาวลาวโซ่งเหล่านี้ไม่ได้อพยพมาพร้อมกับวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์อัตลักษณ์ที่โดดเด่น ดังนี้

5.1 ภาษาของชาวไทยทรงดำ ไทยทรงดำมีภาษาเขียนและภาษาพูดที่เป็นของตนเองโดยเฉพาะ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มภาษาไทย (Tai Family) ชาวไทยทรงดำได้อพยพและนำเอาวัฒนธรรมทางด้านภาษามาด้วย ชาวไทยทรงดำจะใช้ภาษาของตนเองพูดจาติดต่อในระหว่างไทยทรงดำด้วยกัน แต่จะใช้ภาษาไทยภาคกลาง พูดจาติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกหรือคนไทยอื่นๆ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารของไทยทรงดำมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

5.1.1 ภาษาพูด ภาษาพูดของไทยทรงดำมีลักษณะคล้ายภาษาไทยภาคอีสาน และภาษาไทยภาคเหนือ เป็นคำพยางค์เดียวโดดๆ คำหนึ่งอาจมีหลายความหมายขึ้นอยู่กับบริบทของคำหรือประโยค เช่น คำว่า “กก” แปลว่า แรก ก่อน และโคน คำว่า “ลูกกก” แปลว่าลูกคนแรก ส่วนคำว่า “กกกอไม้” แปลว่า โคนต้นไม้ เป็นต้น ไทยทรงดำออกเสียง “ร” เป็น เสียง “ฮ” เช่น คำว่า รัก ออกเสียง เป็น ฮัก เรือน ออกเสียงเป็น เฮือน เป็นต้น และมักมีคำลงท้ายเพื่อแสดงความรู้สึก หรือทำให้ภาษาสุภาพ เช่น ลงท้ายด้วยคำว่า แต้ เล เลาะ เป็นต้น

5.1.2 ภาษาเขียน ภาษาเขียนของไทยทรงดำมีลักษณะคล้ายภาษาลาว ตัวอักษรของไทยทรงดำแบ่งเป็นพยัญชนะ 34 รูป สระ 16 รูป และวรรณยุกต์ 5 รูป โดยนำองค์ประกอบเหล่านั้นมารวมกันเป็นใจความเป็นประโยค ที่เป็นเอกลักษณ์เอกลักษณ์เป็นของตนเอง บางคำศัพท์จะไม่เหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ตัวอย่างของคำศัพท์ภาษาของชาวไทยทรงดำ เช่น สบ หมายถึง ปาก ฮูหลัง หมายถึงจมูก มะลา หมายถึงทับทิม สับปะรด เป็นต้น (วิลาวัลย์ ปานทอง และคณะ, 2549, หน้า 2)

5.1.3 การแต่งกายของไทยทรงดำ ชาวไทยทรงดำมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ คือชุดสีดำ โดยสวมใส่ได้ทุกโอกาส ชุดที่เป็นพิธีการจะใส่เสื้อยาวที่เรียกว่าเสื้อฮี ซึ่งเป็นเสื้อประจำตัวของแต่ละคนและใช้เสื้อนี้ไปจนตาย การแต่งกายของชาวไทยทรงดำจำแนกได้ 6 ลักษณะคือ แต่งด้วยด้วยเสื้อก้อน แต่งด้วยเสื้อฮี แต่งด้วยเสื้อฮงเฮง แต่งด้วยเสื้อตึก แต่งด้วยเสื้อไทย และแต่งด้วยซิ่น

5.1.4 อาหาร ชาวไทยทรงดำนิยมรับประทานอาหารที่มีรสจัด ออกเค็ม ไม่นิยมปรุงหรือตกแต่งให้ประณีตสวยงาม อาหารของไทยทรงดำมีทั้งอาหารคาว และหวาน อาหารมีหลายประเภท เช่น แกงผำ แจ่วปลาแหร่ จุ๊บผัก มะเขือเยาะ แจ่วเอือดด้าน แกงหน่อเผา แกงหนอส้ม แกงโฮเฮ และปลาฝอ เป็นต้น

5.1.5 ที่อยู่อาศัย ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยของไทยทรงดำเรียกว่า “เฮือน” คือ คำว่า “เรือน” ในภาษาไทยนั่นเอง บ้านของไทยทรงดำในยุคแรกเมื่อเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ลักษณะของบ้านมีเชื่อเรียกว่า “บ้านทรงหลังเต่า” ซึ่งมีลักษณะต่างๆ ไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ วัสดุที่นำมาก่อสร้างเป็นวัสดุที่หาง่าย ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่ ไม้ตง หรือหวาย เป็นต้น ลักษณะ ดังภาพที่ 4.6

ภาพที่ 4.6 แสดงบ้านไทยทรงดำ

ที่มา : ภาพถ่ายโดย สัจจา ไกรศรรัตน์, กันยายน 2555

ลักษณะบ้านไทยทรงดำในยุคเริ่มแรกจะใช้หญ้าคาแห้งมาเย็บให้เป็นตับแล้วเอาไปมัดด้วยเชือกหวาย ยอดบนเรียกว่า “ขอกุด” ลักษณะคล้ายเขาควาย หลังคาของบ้านจะยาวลงมาถึงพื้นโดยพื้นจะใช้ไม่รวกมาทำเป็นฟากสิบ ใช้ปู แล้วใช้เชือกหวายเป็นเครื่องร้อยรัดเช่นเดียวกัน ส่วนฝาบ้านใช้ฟากสับเช่นเดียวกัน ส่วนล่างสุดของบ้านเป็นใต้ถุนบ้าน ซึ่งพื้นบ้านต้องยกสูงใต้ถุนบ้านจะไว้ใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิต เช่นพักผ่อน ทอผ้า เลี้ยงลูก ทำอาหารบางอย่าง และอื่นๆ

5.1.6 การละเล่น การละเล่นเพื่อความสนุกสนาน และพักผ่อนภายหลังการตรากตรำทำงานที่สำคัญของชาวไทยทรงดำได้แก่การอิ่นก้อน และการฟ้อนแคน ซึ่งมีลักษณะสำคัญของการละเล่นดังนี้

5.1.6.1 การเล่นอิ่นก้อน คำว่า อิ่น ในภาษาลาวโซ่ง แปลง่า เล่น ส่วนคำว่า ก้อน หรือคอน แปลว่า ลูกคอน หรือลูกช่วง “อิ่นก้อน” จึงหมายถึงการเล่นลูกช่วง รวมไปถึงการร้องรำ และเล่นดนตรีประกอบ การเล่นอิ่นก้อนเป็นประเพณีการละเล่นที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวลาวโซ่งได้มีโอกาสพบปะพูดคุยทำความรู้จักสนิทสนมกันก่อให้เกิดความรักขึ้น หนุ่มสาวที่เข้าร่วมอิ่นก้อนต่างก็สนุกสนานด้วยการเล่นโยนลูกช่วง ร้อง รำ ตามแบบอย่างที่สืบทอดมา องค์ประกอบในการละเล่นอิ่นก้อนของลาวโซ่ง มีดังนี้ (พรพิมล ชันแสง, 2541, หน้า 56–57)

5.1.6.2 สถานที่ ลาวโซ่งเรียกสถานที่สำหรับการเล่นอิ่นก้อนว่า ขวง หรือ ข่วง อันหมายถึง สถานที่นัดหมายในการอิ่นก้อน โดยฝ่ายหญิงเป็นผู้กำหนดและจัดเตรียมขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลานบ้านของบ้านใดบ้านหนึ่ง ซึ่งมีบริเวณกว้างพอที่จะรับแขกได้จำนวนมาก ดังนั้นบ้านที่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ให้เป็น ขวง ย่อมแสดงว่าเจ้าของบ้านนั้นเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากสังคมแล้วในระดับหนึ่ง อาจจะเป็นผู้นำทางด้านกิจกรรมที่เป็นประเพณีของชุมชน หรือในฐานะผู้นำหมู่บ้านที่ได้รับการยอมรับจากเพื่อนบ้าน หรือแสดงให้เห็นถึงสถานะทางสังคมของเจ้าของสถานที่ซึ่งสามารถอำนวยการให้เกิดกิจกรรมร่วมของกลุ่มคนในสังคมได้

5.1.6.3 ระยะเวลาอิ่นก้อน เป็นกิจกรรมทางสังคมที่ชาวลาวโซ่งกำหนดให้มีขึ้นในระยะเวลาที่ว่างเว้นจากภารกิจการประกอบอาชีพ กล่าวคือเริ่มจัดขึ้นตั้งแต่เดือน 5 ขึ้น 1 ค่ำ หรือประมาณต้นเดือนเมษายนเป็นต้นไป อันเป็นช่วงเวลาที่ลาวโซ่งในท้องถิ่นต่างๆ เสร็จสิ้นภารกิจจากการเก็บเกี่ยวในท้องทุ่งและการงานแล้ว การละเล่นอิ่นก้อนจึงมีขึ้นในหมู่บ้านต่างๆ ของชาวลาวโซ่งตลอดเดือน 5 ทั้งเดือน ถือเป็นช่วงหรือเทศกาลแห่งความสนุกสนาน รื่นเริงเป็นโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะสังสรรค์ เกี้ยวพาราสีกันได้ เมื่อสิ้นเดือน 5 เข้าสู่เดือน 6 ขึ้น 1 ค่ำ เป็นกำหนดที่มีการเลี้ยงศาลประจำหมู่บ้านหรือพิธีเซ่นไหว้ศาลประจำหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านแล้ว การละเล่นอิ่นก้อนก็ต้องยุติลงเพราะถ้าหากขึ้นเดือน 6 แล้ว หนุ่มสาวบ้านใดยังคงเล่นกันอยู่ แสดงว่าเป็นคนไม่มี

ความรับผิดชอบจะถูกตำหนิ ทั้งนี้เพราะหลังจากช่วงเวลานี้แล้วหนุ่มสาวชาวลาวโซ่งจะต้องมีภารกิจช่วยเหลือครอบครัวในการทำไร่ ทำนา และประกอบกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันตามปกติต่อไป

5.1.6.4 ผู้เข้าร่วมอิ่นก้อน ผู้ทีเข้าร่วมอิ่นก้อนต้องเป็นหนุ่มสาวอายุประมาณ 15-16 ปี หรือสังเกตได้จากหญิงสาวที่ผมยาวสามารถปั้นเกล้าได้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดวัยของหญิงสาว ส่วนฝ่ายชายต้องเป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือครอบครัวประกอบอาชีพได้แล้ว แสดงว่าพวกเขาเหล่านั้นเข้าสู่วัยหนุ่มสาวมีสถานภาพเป็นผู้ใหญ่ สามารถมีครอบครัวได้แล้ว เมื่อเข้าสู่เดือน 5 หนุ่มๆ ต่างชักชวนกันรวมกลุ่มประมาณ 10–15 คน ออกเดินทางจากบ้านในตอนเช้าไปอิ่นก้อนยังหมู่บ้านอื่นรวมทั้งในพื้นที่ต่างๆ ทั้งต่างตำบล ต่างอำเภอ และต่างหัวเมือง ตามที่สมาชิกในกลุ่มตกลงกัน ซึ่งกลุ่มของผู้เดินทางแต่ละครั้งจะมีหมอแคน (ผู้ทำหน้าที่เป่าแคน) หมอขับ (ผู้ทำหน้าที่ขับร้องแก่กันระหว่างฝ่ายชาย และฝ่ายหญิง) หมอลำ (หัวหน้าร้องเพลงเกี้ยวกัน) รวมเดินทางไปด้วย นอกจากหนุ่มสาวแล้วการละเล่นอิ่นก้อนในแต่ละครั้งพ่อแม่ฝ่ายหญิงรวมไปถึงเด็กๆ ลาวโซ่งในหมู่บ้านมักเข้าร่วมชมการเล่นด้วยเสมอ ยกเว้นในช่วงสุดท้ายของการละเล่นที่มีการสนทนาระหว่างหนุ่มสาว บุคคลเหล่านั้นก็จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย จึงเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้ใกล้ชิดกันอย่างอิสระ

5.1.6.5 วิธีการเล่น การเล่นอิ่นก้อน แบ่งออกตามลักษณะของการละเล่นเป็น 2 วิธี ดังนี้

1) อิ่นก้อนเดียว หรืออิ่นก้อนกลับ คือ การละเล่นอิ่นก้อนที่ชายหนุ่มผู้เข้าร่วมอิ่นก้อนต่างแยกย้ายกันกลับหมู่บ้านของตนเองเมื่อเสร็จสิ้นการละเล่นลง ในแต่ละครั้งกล่าวคือเมื่อรวมกลุ่มผู้เดินทางได้แล้ว พวกหนุ่มๆ พากันออกเดินทางจากบ้านเพื่อไปขออิ่นก้อนกับหญิงสาวต่างหมู่บ้าน ฝ่ายหญิงสาวเจ้าของขวงต้องทำหน้าที่หุงหาอาหารเลี้ยงเริ่มการละเล่น เมื่อเสร็จสิ้นการละเล่นก็กลับเข้าสู่หมู่บ้านของตน

2) อิ่นก้อนค้าง หรือการละเล่นอิ่นก้อนที่ชายหนุ่มผู้เข้าร่วมอิ่นก้อนยังไม่กลับหมู่บ้านของตนเองเมื่อเสร็จสิ้นการละเล่นในแต่ละครั้ง แต่จะชวนกันเดินทางต่อไปเพื่อขอแสวงหาขวงที่ยินยอมให้กลุ่มตนได้อิ่นก้อนด้วย ฝ่ายหญิงเจ้าของบ้านต้องทำหน้าที่หุงหาอาหารเลี้ยงดูทั้งมื้อเช้า กลางวัน และ มื้อเย็น ถือเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

5.1.6.6 วิธีการเล่นอิ่นก้อนจะแบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ข้างละ 10 คน ในแต่ละฝ่ายจะยืนเรียงแถวนหน้ากระดานหันหน้าเข้าหากัน ระยะห่างกันประมาณ 15 เมตร ฝ่ายชายเริ่มต้นจับเชือกของลูกมะกอนเหวี่ยง หรือแกว่งเป็นวงกลมรอจังหวะแล้วจึงโยนไปให้ฝ่ายหญิงรับ เมื่อฝ่ายหญิงรับได้จะเหวี่ยงหรือแกว่งแล้วโยนกลับมาให้ฝ่ายชายรับอีกครั้ง โยนสลับกันไปมา เมื่อฝ่ายหญิงรับลูกมะกอนได้อาจมีการเจรจาต่อรองมีข้อแลกเปลี่ยนเพื่อขอลูกมะกอนคืน อาจจะเป็นรางวัลเล็กน้อย หรือทำโทษเล็กน้อยเป็นการตอบแทน เมื่อเล่นกันจนพลบค่ำก็เลิกอิ่นก้อนแล้วจึงมาจังกลุ่มร้องรำเพลงแคน จับคู่รำกันอีกครั้งหนึ่งดังนั้นนอกจากการเล่นอิ่นก้อน หรือ

การโยนลูกช่วงแล้ว อิ่นก้อนยังมีการฟ้อนแคน เพื่อความสนุกสนาน ครึกครื้น กลุ่มของชายหนุ่มต้องมีผู้เล่นแคนได้ โดยกลุ่มของชายหนุ่มจะเล่นเพลงแคนบริเวณลานชวง จากนั้นหนุ่มสาวจะออกมารำแคนเป็นคู่ๆ จะมีหมอลำมาร้องเพลงเกี้ยวสาวเพื่อให้เฮฮาครึกครื้น ฝ่ายหญิงก็จะมีตัวแทนออกมาร้องแก้โต้ตอบสลับกันไปมา ส่วนผู้สูงอายุและเด็กๆ จะช่วยกันตบมือให้จังหวะเข้ากับเพลงแคน เมื่อร้องรำเล่นเพลงแคนจนเหนื่อยก็หยุดพักรับประทานอาหาร

5.1.7 การรำแคน การรำแคนเป็นศิลปะการละเล่นและการแสดงอย่างหนึ่งของชาวโซ่งนิยมแสดงในเทศกาลต่างๆ เช่น วันตรุษสงกรานต์ การอิ่นก้อน เป็นต้น การรำแคนเป็นการรำตามเสียงเพลง เสียงดนตรี คือ เสียงแคน บางจังหวะจะมีลักษณะอ่อนช้อยสวยงาม บางส่วนจะแสดงความสนุกสนานเร้าใจ และหยอกล้อกันระหว่างคู่รำ หรือรำเกี้ยวพาราสีระหว่างชายหนุ่มหญิงสาว การรำนิยมรำกันเป็นคู่ ระหว่างชาย-หญิง ชาย-ชาย หรือหญิง-หญิงรำเป็นวงเหมือนรำวงหรือรำโทน เครื่องดนตรีที่ใช้ คือ แคน มีการปรบมือเพื่อกำกับเป็นจังหวะเพลงที่ใช้ประกอบการรำแคนมักเป็นคำร้องสดโต้ตอบกันระหว่างชาย-หญิง ร้องไปพร้อมกับเสียงแคน

5.1.8 ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม ในปัจจุบันไทยทรงดำหรือลาวโซ่งนับถือศาสนาพุทธ และปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการเข้าวัดไปทำบุญไหว้พระในวันสำคัญทางศาสนาและวันพระแต่ชาวลาวโซ่งก็ยังคงความเชื่อแบบดั้งเดิมไว้คือการนับถือผี สิ่งเหนือธรรมชาติและความเชื่อเรื่องขวัญ โดยยังคงยึดถือความเชื่อดั้งเดิมและปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วย

5.1.8.1 ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ ชาวลาวโซ่งเชื่อว่า ร่างกายมนุษย์และสิ่งมีชีวิตต่างๆ มีขวัญอยู่ภายในร่างกาย ขวัญทำให้ร่างกายมีชีวิตชีวา เคลื่อนไหวและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขวัญเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นได้ด้วยตาเปล่า แต่สามารถเคลื่อนไหวเข้าออกร่างกายได้ง่าย เมื่อขวัญออกจากร่างกายแล้ว เจ้าของขวัญจะเจ็บป่วย หมดเรี่ยวแรง และอาจเสียชีวิตได้หากขวัญไม่กลับเข้าสู่ร่างกาย ลาวโซ่งเชื่อว่าในร่างกายของมนุษย์ทุกคนจะมีขวัญอยู่ทั่วไปตามอวัยวะต่างๆ รวมแล้ว 32 ขวัญอยู่ตามอวัยวะต่างๆ เนื่องจากชาวลาวโซ่งมีความเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งสำคัญในตัวคนทุกคนเสมือนดั่งเทวดาประจำตัว บางคราวอาจหนีออกไปจากตัวอันเนื่องมาจากสาเหตุต่างๆ เช่น ขวัญหนีไปเที่ยว ณ ที่ต่างๆ แล้วติดที่หรือหลงกลับมายังร่างกายตนไม่ได้ ตรงกับสำนวนลาวโซ่งว่า “ขวัญหลงบ่มาบ้าน” ขวัญตกใจเพราะอุบัติเหตุเช่น หกล้ม ตกบันได ทำให้ขวัญกระเจิงกลัวออกจากร่างกายไปตรงกับสำนวนลาวโซ่งว่า “ขวัญหย่านบ่มาเฮื้อน” ขวัญถูกผีเอาไปหรือขวัญตามบุคคลที่รู้จักซึ่งตายแล้ว เมื่อขวัญไม่อยู่กับร่างกายของผู้เป็นเจ้าของขวัญจะมีอาการผิดปกติ เกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นหนาวเป็นร้อน มีจิตใจไม่สดชื่น อยู่ไม่เป็นปกติสุข ลาวโซ่งเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งที่อ่อนไหวง่าย อาจหลง ตกหล่นหรือกระเจิงไปอยู่ตามที่ต่างๆ ได้ง่าย ดังนั้นเมื่อเกิดเจ็บป่วย รู้สึกไม่มีชีวิตชีวา

ชาวลาวโซ่งจึงนิยมทำพิธี เรียกขวัญ ตามขวัญของบุคคลให้กลับมาอยู่ในร่างกายตามเติมเรียกในภาษาลาวโซ่งว่า “เสนตัว” หรือเสนโต๋

พิธีเสนตัวเป็นพิธีการเพื่อเรียกขวัญเป็นการต่ออายุ ต่อเงาหัว เรียกขวัญกลับคืน โดยก่อนวันทำพิธีจะต้องนำเสื้อต๊ก (คือเสื้อที่สวมอยู่เป็นประจำยามปกติ” ไปให้หมอเสนก่อนเพื่อทำการกำหนดวันที่จะทำพิธีเสนตัวซึ่งจะเลือกวันดีไม่ให้ตรงกับวันที่พ่อตายหรือวันเผา เช่น พ่อตายวันจันทร์และเผาในวันเสาร์ หมอเสนก็จะไม่ทำพิธีในวันจันทร์และวันเสาร์เป็นเด็ดขาด ถ้าเรียกขวัญกลับมาไม่ได้ก็หมายความว่าผู้ป่วยอาจต้องเสียชีวิตไปในที่สุด

5.1.8.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผี (อภิวัฒน์, หน้า 80) “ผี”ตามโลกทัศน์ของลาวโซ่งมีความหมายค่อนข้างกว้าง คือมีผีตั้งแต่ระดับอยู่บนพื้นดินไปจนถึงระดับอยู่บนฟ้าสูงสุด ซึ่งก็คือผีแถนหรือผีฟ้า ทั้งยังกินความรวมไปถึงขวัญของคนเป็นและคนที่ตายแล้ว ซึ่งเรียกว่าผีขวัญ ลาวโซ่งเชื่อว่าโลกมนุษย์อยู่ภายใต้อำนาจของผีประเภทต่างๆ ทั้งผีดีที่ให้คุณแก่มนุษย์ และผีร้ายซึ่งให้โทษแก่มนุษย์ ทำให้เกิดความเกรงกลัวผีต่างๆ เหล่านั้นเพราะเชื่อว่าอาจจะทำให้เกิดอันตรายต่อตนเองและคนในครอบครัวตั้งแต่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยเล็กน้อย จนถึงรุนแรงไปถึงแก่ชีวิต และความอยู่ดีกินดีมีความอุดมสมบูรณ์ของตนเอง คนในครอบครัว และหมู่บ้านได้ ดังนั้นมนุษย์จึงได้พยายามหาวิธีการที่จะทำให้ผีไม่ทำอันตรายแก่ตนและคนในครอบครัวรวมทั้งวิธีการที่จะทำให้ผีปกปักรักษาและดลบันดาลความอุดมสมบูรณ์มาสู่ตน คนในครอบครัว และหมู่บ้านของตนด้วย ผีในคติความเชื่อของชาวลาวโซ่งจังหวัดราชบุรีแบ่งตามลำดับความสำคัญ ดังนี้ (คณะสงฆ์วัดดอนพรหม, 2551, ไม่ปรากฏเลขหน้า)

5.1.8.3 ผีแถนหรือผีฟ้า เป็นเทวดาที่อยู่บนฟ้า มีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งหลาย สามารถดลบันดาลให้บังเกิดความเป็นไปต่างๆได้ ทั้งทางดีและทางร้ายต่อคน สัตว์ และพืชต่างๆ ดังนั้นผู้คนจึงต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามความประสงค์ของแถนเพื่อให้แถนหรือผีฟ้ามีความเมตตาและบันดาลให้เกิดความสุขแก่ตนได้

5.1.8.4 ผีบ้านผีเมือง ผีเมืองเป็นผีเจ้าที่และผู้คุ้มครองรักษาบ้านเมืองให้ร่มเย็นและอุดมสมบูรณ์ อาจสิงสถิตอยู่ตามป่า ตามเขา หรือต้นไม้ บางแห่งก็สร้างศาลให้อยู่ ตามบริเวณที่มีศาลหลักเมืองถือว่าเป็นเขตหวงห้าม ใช้เฉพาะประกอบพิธีเสนเท่านั้น (เสน'ในภาษาลาวโซ่ง หมายถึงการเซ่นหรือสังเวย) ส่วนผีบ้านหรือผีประจำหมู่บ้านก็สร้างศาลให้อยู่เรียกว่า ศาลเจ้าปู่ ทั้งผีบ้านและผีเมืองต้องทำพิธีเซ่นไหว้เลี้ยงทุกปี ถ้ามีเหตุอาเพศหรือเกิดภัยพิบัติจะต้องทำเลี้ยงเป็นพิเศษ

5.1.8.5 ผีบรรพบุรุษ คือผีที่เรียกว่า ผีเฮือน เมื่อ พ่อแม่ ปู่ย่า ตาทวดถึงแก่กรรมแล้วก็เชิญมาไว้ในบ้านเรือนจัดที่อยู่ให้เฉพาะ เรียกว่า กระล่อหอง เมื่อถึงปีก็ทำพิธีก็ทำพิธีเซ่นไหว้ตามประเพณีพิธีเซ่นนี้เรียกว่า เสนเรือน คือ การเซ่นไหว้ผีเรือน

5.1.8.6 ผีป่า ผีขวง และผีอื่นๆ เป็นผีที่สิงสถิตอยู่ตามป่า เขา แม่น้ำ หรือตามสถานที่ต่างๆ ถ้าหากคนทำให้ไม่ถูกใจ ผีอาจทำให้เกิดอาการเจ็บไข้ได้ เมื่อเป็นอย่างนั้นก็แล้วก็อาจจะต้องทำพิธีเลี้ยงผีนั้นเสีย หรือกระทำอย่างอื่นตามที่เห็นว่าเหมาะสมเพื่อเป็นการไถ่โทษ

จากความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาวลาวโซ่งทำให้เกิดเป็นประเพณี และความเชื่อที่เกี่ยวเนื่องมาแต่คติและความเชื่อของตนเอง ดังนี้

5.1.8.7 ประเพณีเสนเฮือน (เสนเรือน) ลาวโซ่งนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะ พ่อแม่ ปู่ ย่าตายาย บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว ลูกหลานจะมีการอัญเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายล่วงลับไปแล้วให้ขึ้นเรือนและเพื่อบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลานที่อยู่ในบ้านนั้นให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวลาวโซ่งทุกบ้านจะมีผีเฮือน (ผีเรือน) ประจำอยู่ในเรือน ที่อยู่อาศัยเป็นห้องเล็กๆ อยู่มุมในสุดทางด้านขวาของตัวเรือน เรียกว่า “กะล้อหอง” ลูกๆ จะจดชื่อใส่ไว้ในบัญชีผีประจำบ้านเรียกว่า “ปั๊บผีเรือน” ทุกๆ 2-4 ปี ลูกๆ จะมีการเลี้ยงผีเฮือนที่เรียกว่าพิธีเสนเฮือน เป็นการแสดงถึงความกตัญญูและระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษ ผีบรรพบุรุษที่ถูกเชิญขึ้นมาบนเรือนนั้นจะต้องผีดีที่ตายในบ้านนั้นหรือเจ็บป่วยหรือแก่ชราตาย แต่ผีที่ตายจากอุบัติเหตุหรือผีตายโหงเรียกว่า ผีไม่ดีวิญญาณจะไม่ถูกเชิญขึ้นเรือน เพราะถือว่าตายไม่ดี การเสนเฮือนคือพิธีกรรมเซ่นไหว้ผีเรือนของลาวโซ่ง โดยจัดห้องที่อยู่มุมหนึ่งของบ้านให้อยู่ เรียกว่ากะล้อห้อง ภายในห้องไม่มีเถ้ากระดูกหรือไม่มีสัญลักษณ์ใดๆที่สื่อว่าเป็นผีตนใด แต่มีเพียงแก้วน้ำ ถ้วยชามวางตั้งไว้สำหรับใส่อาหารที่จะนำมาเซ่นไหว้ทุกๆ 10 วันส่วนข้างฝาบ้านจะเจาะรูกลมเท่าไข่เป็ด สำหรับให้หมอเสนทิ้งอาหารที่เซ่นไหว้ผีเรือนลงไปใต้ถุนบ้าน เชื่อกันว่าผีเรือนจะมารับเครื่องเซ่นไหว้จากลูกหลานพิธีนี้จะทำเป็นประจำทุกปีหรือ 2-4 ปีก็ได้ และจะทำพิธีในเดือนใดก็ได้ยกเว้นเดือน 5 ซึ่งเป็นฤดูแล้ง ข้าวปลา อาหาร ผลไม้หายาก และเดือน 9 เดือน 10 ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นช่วงเวลาที่ผีเรือนไปเฝ้าเทวดา แต่ถ้าถึงกำหนดจะทำพิธีแล้ว ปรากฏว่างดเว้นไปไม่ทำก็อาจจะเกิดเรื่องเดือดร้อนต่างๆ ขึ้นแก่ครอบครัวหรือคนในบ้านนั้นเนื่องจากผีเรือนต้องอดยากไม่ได้กินเครื่องเซ่น จึงทำให้เกิดเรื่องเดือดร้อนต่างๆ คนในตระกูลเดียวกัน นามสกุลเดียวกัน จะมีผีเรือนเดียวกันเป็นผีของตระกูลนั้น โดยจะเรียกว่า ซิง หรือ สิ่ง หมายถึง แซ่หรือ นามสกุลของตระกูลนั้น ในความเชื่อของลาวโซ่งนั้น เชื่อว่าผีเรือนมีความสำคัญมาก จึงมีการสืบสกุลของตระกูลด้วยการสืบผีโดยยึดถือเพศชายเป็นหลัก เริ่มนับจากพ่อบ้านเป็นผู้สืบสกุลจากบรรพบุรุษหากต้องหาผู้สืบสกุลคนต่อไป ต้องเลือกจากลูกชายหรือเพศชายคนใดคนหนึ่งเท่านั้น ห้ามเป็นเพศหญิงเด็ดขาด หากไม่มีลูกชายจะเลือกหลานชาย หรือผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านที่เป็นเพศชายแทนก็ได้เป็นผู้สืบทอดทำพิธีต่อไป

5.1.8.8 ประเพณีการเสนดังบั้ง (เสนกินปาง) ประเพณีการตังบั้ง หรือเสนกินปาง คือ พิธีกรรมเซ่นไหว้ผีเรือนที่เป็นผีพ่อ ปู่ ตา หรือบรรพบุรุษที่มีวิชาอาคม เวทย์มนต์คาถา ในการรักษาโรคไข้เจ็บป่วย ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อยได้ เรียกว่าเป็นหมดเวทย์มนต์มาก่อน ลูกหลานจะอัญเชิญให้อยู่บนหิ้งต่างหาก

5.1.8.9 การเสนสะเดาะเคราะห์ เป็นพิธีเรียกขวัญอย่างธรรมดา เพราะเชื่อว่าที่มีเคราะห์นั้นเป็นเพราะผีอื่นๆ ทำให้ได้รับเคราะห์หรือโชคร้าย จึงต้องทำพิธีเสน บนบานให้พ้นจากเคราะห์จากทุกข์โศก และเรียกขวัญให้กลับมาสู่ตัว

5.1.8.10 การเสนรับผีมด เป็นพิธีเสนให้ผีแม่มด (มดหมายถึงหมดที่ทำพิธี) เก่าแก่มาอยู่ด้วยเป็นพิธีที่แม่มด (หมดพิธีผู้หญิง) เท่านั้นเป็นผู้ทำ เพื่อให้ผุแม่มดเก่ามามอบหน้าที่ให้แก่ผีแม่มดใหม่ (หรืออย่างที่เรียกอีกอย่างว่าพิธีครอบครู) เพื่อให้ตนได้เป็นหมดมด (หมดพิธี) ที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อไป เรียกว่าเป็นการเสนเพื่อให้มดคนเดิมมามอบความรู้ในเรื่องพิธีการให้แก่มดคนใหม่

5.1.8.11 การเสนกวัดไกว หรือเสนกวัดกวายเป็นพิธีเสนปัดกวาดสิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากเรือนแบบพิธีปัดรังคราญ (กวัดกวายหมายถึง ปัดให้พ้นไป)เป็นพิธีเสนเนื่องจากบ้านนั้นมีคนตายเกิดขึ้นเรือนจึงเป็นเรือนที่ไม่ดีเรียกว่า เฮือนฮ้าย เมื่อได้จัดการศพผู้ตายไปแล้วก็ยังถือว่าเรือนนั้นเป็นเรือนร้ายอยู่ จึงจำเป็นต้องทำพิธีเสนปัดกวาดหลังจากเผาศพไปแล้ว 1 เดือน ก็ต้องเชิญแม่มด (หมดพิธีผู้หญิง) มาทำพิธีไล่สิ่งร้ายออกไปจากบ้านเรือน เพื่อให้บ้านเรือนนั้นบริสุทธิ์ บริบูรณ์พ้นจากเคราะห์และจากทุกข์โศก

5.1.8.12 การเสนปาดตง ปาดตงเป็นพิธีเสนอย่างหนึ่งของลาวโซ่ง ที่จะต้องนำเครื่องไหว้ไปให้ผีเรือนของตนกินทุก 10 วันกล่าวอย่างง่ายว่าทุก 10 วันต้องเอาข้าวเอาน้ำไปให้ผีเรือนของตนที่อยู่ในกะล้อหอง (ห้องผีเรือน) กินเสียครั้งหนึ่งวันเซ่นนี้เรียกว่ามื้อเวนตง อาหารที่เป็นเครื่องเซ่นก็มี ข้าว กับข้าวแบบธรรมดาน้ำ พร้อมด้วยหมากพลู บุหรี่คนที่กล่าวเชิญผีเรือนให้มากินก็เป็นคนในบ้านเรือนนั้นเองเป็นผู้บอกกล่าว เครื่องเซ่นที่นำไปให้กินทำเป็น 2 เวลาคือมื้อเช้าและมื้อกลางวัน

5.1.8.13 ประเพณีที่สำคัญของลาวโซ่ง ประกอบด้วยประเพณีในรอบชีวิต ได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการตายดังนี้ (คำสำคัญเอาไว้อภิปรายผล ผีเฮือน และผีขวัญเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจของลาวโซ่ง ควบคู่ไปกับพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับพุทธศาสนาความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติทั้ง 2 เรื่อง ยังคงมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อวิถีชีวิตของลาวโซ่งในปัจจุบันในลักษณะที่ว่า “พวกเขาเชื่ออย่างไรก็จะแสดงพฤติกรรมออกอย่างนั้นตามความเชื่อ” คือ ลาวโซ่งจะประกอบพิธีกรรมแนบเนื่องอยู่กับคติความเชื่อของเขาผีเฮือน และผีขวัญเป็นหลักใหญ่พิธีกรรมที่ปฏิบัติกันโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเกิด การแต่งงานการเจ็บป่วย และการตาย

5.1.8.14 ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ลาวโซ่งเชื่อว่า แถนเป็นผู้สร้างมนุษย์ ภายใต้การช่วยเหลือของ “แม่เบ้าแม่นาง” ในการหล่อให้เป็นรูปร่างมนุษย์ตามเบ้าหลอม พร้อมกำหนดมิ่งขวัญและชะตาชีวิตของแต่ละคนเข้าไว้ด้วยเสร็จแล้วจึงส่งให้ลงมาเกิดในโลกมนุษย์ คนที่ให้มาเกิดเดิมเขาหรือเธออาจไปเกิดไปลูกของคนอีกคนหนึ่งมาก่อนก็เป็นได้ ครั้นตายลงแล้วอาจจะได้รับการพิจารณาโดยแถนให้ไปเกิดเป็นลูกของคนอีกคนหนึ่งสับเปลี่ยนกันได้แล้วแต่ว่าแถนจะกำหนดสร้างมาแล้วส่งไปอยู่ท้องของหญิงใดดังนั้นชาวลาวโซ่งจึงมีความเชื่อเกี่ยวกับแม่สื่อคือแม่ในอดีตของเด็ก ชาวลาวโซ่งจึงมีการเสนฆ่าเกือด คือ พิธีเสนฆ่าแม่เดิมของเด็กเมื่อแรกเกิด (เกือด = เกิด) ชาวลาวโซ่งเชื่อกันว่าเด็กแรกเกิดมานั้น จะมีแม่เดิมซึ่งเป็นผีคอยคอยติดตามมาด้วย และคอยจะเอาชีวิตเด็กกลับคืนไปจึงมักทำให้เด็กเจ็บไข้ออดๆ แอดๆ แล้วก็ตาย จึงจำเป็นต้องเสนฆ่าแม่เดิม ซึ่งเป็นผีนั้นเสียเด็กแรกเกิดจึงจะได้อยู่รอดและเจริญเติบโตเร็ว

5.1.8.15 ประเพณีการแต่งงาน ชายหนุ่มหญิงสาวชาวลาวโซ่งถ้ามีความรักใคร่ชอบพอกันถึงขั้นตกลงจะใช้ชีวิตร่วมกันหรือแต่งงานกัน ฝ่ายชายจะส่งผู้ใหญ่ไปเจรจาทาบทามกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ผู้หญิงนั้นรักใคร่ชอบพอกับผู้ชายจริงหรือไม่เรียกว่า “ไปเจ๊า” พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะถามลูกสาวของตัวเองว่ามีความรักใคร่กับฝ่ายจริงหรือไม่ ยินดีตกลงจะแต่งงานกับฝ่ายชายจริงหรือไม่หรือยินดีการตอบรับการทาบทามสู่ขอของฝ่ายชายนครั้งนี้หรือไม่เป็นต้น หลังจากนั้นประมาณ 2-3 วันผู้ใหญ่ฝ่ายชายจะไปเจรจาถามไถ่ดูว่าพ่อแม่ของฝ่ายหญิงตกลงที่จะรับลูกชายเป็นลูกเขยไหม และลูกสาวตกลงไหมถ้าตกลงก็จะสอบถามค่าเลี้ยงดูค่าน้ำตู้น้ำนมหรือค่าสินสอดทองหมั้นนั่นเอง ผู้ใหญ่ฝ่ายชายจะยังไม่ตกปากรับคำในทันทีจะต้องกลับมาปรึกษาเรียกว่า “ไปป้อง” หรือ “ไปขอ” เมื่อทางฝ่ายชายตกลงเรียบร้อยแล้ว จะหาวันที่เป็นฤกษ์ดีและกำหนดวันแต่งบอกตกลงตามที่ฝ่ายหญิงเรียกค่าสินสอดทองหมั้นและนัดวันฤกษ์ดีสำหรับการเตรียมงาน เรียกว่า “ไปนัด” หรือ “ตกลง” เมื่อจัดงานเรียบร้อยแล้วทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะต้องจัดเตรียมของที่จำเป็นที่จะต้องใช้ในพิธีการแต่งงาน และเตรียมบอกแขกมากินดอง คำพูดภาษาลาวโซ่งที่พูดบอกกับแขกว่า “ไปจ๊มกินจ๊มมวนนำแอ๋” ในกรณีฝ่ายหญิงมีลูกสาวคนเดียวหลังจากแต่งงานกันแล้วจำเป็นที่จะต้องให้ฝ่ายชายมาอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิงด้วย จะเรียกว่า “เขยสู่”ในพิธีการแต่งงานของลาวโซ่งมีการเตรียมการของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ดังนี้

1) การเตรียมของฝ่ายขาย

- หาล่ามขันหมาก 1 คน
- ขันหมาก ผู้น้อยใช้ 2 อันถ้าเป็นผู้ต๊าว (ผู้ท้าว) ใช้ 4 อัน
- กะเหล็บ ผู้น้อยใช้ 2 อันถ้าเป็นผู้ต๊าว (ผู้ท้าว) ใช้ 4 อัน
- กะเหล็บ 12 ใบจะใส่เหล้า 1 ขวดห่อหมากพลู 4 ห่อ ห่อหมากปูน 4 ห่อ ห่อยาสูบ 4 ห่อ กะเหล็บทุกใบจะต้องมีสิ่งที่กล่าวมาแล้วบรรจุอยู่

- จัดหาหญิงสาวชาวลาวโซ่ง ซึ่งเป็นสาวโสดบริสุทธิ์ อายุประมาณ 15 -16 ปี แต่งกายนุ่งผ้าซิ่นสามเสื้อฮีมาเป้ หรือ สะพานกะเหล็บในวันแต่งงาน ถ้าเป็นงานแต่งผู้น้อยใช้หญิงสาว 2 คนถ้าเป็นงานผู้ต๊าว (ผู้ท้าว) ใช้หญิงสาว 4 คน
- จัดขบวนขันหมาก เตรียมสินสอดทองหมั้นเครื่องประกอบตามที่ตกลงกัน ถ้าทางฝ่ายหญิงไม่ได้เรียกค่าสินสอดทางฝ่ายชายก็ควรจะเตรียมไปให้ครบถ้วนตามประเพณี
- เตรียมหามีดโต้ ที่ใส่ฝักมีดพร้อมสายสะพาย และถุงแดงใส่เครื่องเงินได้ (พ่อเจ้าบ่าวสะพานถุงแดง)
- เพื่อนเจ้าบ่าว แต่งกายด้วยกางเกงขายาวสีสุภาพ สามเสื้อฮี (เจ้าบ่าวแต่งกายเหมือนกัน) ผู้น้อยใช้เพื่อนเจ้าบ่าว 4 คน เจ้าบ่าว 1 คน เพื่อนเจ้าบ่าว 2 คน และล่ามนำไล้ 1 คน แต่งกายด้วยกางเกงขายาวสีสุภาพ สวมเสื้อฮี ส่วนผู้ต๊าว (ผู้ท้าว) ใช้เพื่อนเจ้าบ่าว 8 คน เจ้าบ่าวหนึ่ง คน เพื่อนเจ้าบ่าว 6 คน และล่ามนำไล้ 1 คน แต่งกายด้วยกางเกงขายาวสีสุภาพ สามเสื้อฮี
- ที่นอน 1 ชุด (สำหรับมอบในพิธี)

2) การเตรียมของฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงมีหน้าที่จัดเตรียมสิ่งต่างๆ ดังนี้

- จัดเตรียมที่นอน หมอน มุ้ง ตู้ เตียง ฯลฯ สำหรับการตั้งครอบครัวใหม่
- จัดหาล่ามนำไหว้เฮา 1 คน แต่งกายนุ่งผ้าซิ่นสวมเสื้อฮี
- จัดเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงแขก
- (ขมุก) กระหมุกใส่ผ้าฝ้ายขาวและไหม
- บั่งใส่น้ำ (ทำจากระบอกไม้ไผ่)
- น้ำเต้าใส่น้ำ
- ตั่งรองนั่ง กรณีถ้าเป็นหญิงหม้ายต้องเตรียมฟืม และเขา (อุปกรณ์การทอผ้า) มาด้วย
- เพื่อนเจ้าสาวแต่งกายนุ่งผ้าซิ่น ใส่เสื้อฮี ถ้าเป็นผู้น้อยใช้เจ้าสาว 1 คน เพื่อนเจ้าสาว 2 คน และล่ามนำไหว้เฮา 1 คน

ขั้นตอนพิธีการแต่งงานของชาวลาวโซ่ง หมายถึง การเลี้ยงฉลองเพื่อความเป็นญาติกันหรือเกี่ยวดองกันมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

- ส่อง เป็นพิธีหมั้นหมาย

- สู่ ในระหว่างการหมั้นหมาย ฝ่ายชายต้องไปเยี่ยมฝ่ายหญิงเสมอ เรียนว่าไปมาหาสู่ การไปสู่บ่อยๆ พ่อแม่ฝ่ายหญิงอาจใจอ่อนยอมให้ฝ่ายชายเข้าร่วมหลับนอนกับลูกสาวเลยก็ได้ บางรายอาจท้องก่อนเข้าพิธีแต่งกาย ก็ไม่ถือว่าเป็นความผิด
- ส่ง หมายถึงการส่งตัวเจ้าสาวให้เจ้าบ่าว
- สา หรืออาสา บางครั้งหลังแต่งงานแล้วยังไม่ส่งตัวเจ้าสาวให้เจ้าบ่าว ฝ่ายชายต้องไปอาสาทำงานที่บ้านของฝ่ายหญิงระยะหนึ่ง เช่นในกรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่ได้เรียกค่าสินสอดถือว่าเป็นการทำงานเพื่อทดแทน ในวันทำพิธีแต่งงาน หรือวันส่ง เตรียมกะเหล็บ 4 ใบ แต่ะใบส่หมาก พู และ ห่อยาสูบ ปูนแดงและยังมีของใช้อื่นๆ ที่จำเป็น ขนม 8 ถาด เหล้าขาว 1 เท ของไหว้ผีเรือน หมู ไก่ ใส่กระจาดพร้อมด้วยญาติพี่น้องเพื่อนฝูงจัดเป็นขบวนขันหมากแห่ไปบ้านเจ้าสาว โดยให้ผู้หญิงทางฝ่ายชายสะพายกะเหล็บคนละใบ เมื่อขบวนไปถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว เจ้าบ่าวนำเหล้า 1 ขวด ไก่ต้ม 1 ตัว หมาก พลู บุหรี่ ไหว้ผีเรือน หลังจากนั้นก็มอบสิ่งของต่างๆ ที่นำมาให้เจ้าสาวในการไหว้ผีเรือนเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวทุกคนสวมเสื้อฮี ยืนเรียงแถวโดยมีเจ้าบ่าวยืนเป็นคนที่สองเสมอ เอามือขวาจับแขนซ้ายประสานระดับอก ทำวนจากซ้ายไปขวา 7 ครั้ง แล้วนั่งคุกเข่ากราบ 1 ครั้งแบบธรรมเนียมจีน แล้วลุกขึ้นยืนในท่าเดิมรอไหว้ พ่อแม่และญาติของเจ้าสาวต่อไปทำเช่นนี้จนเสร็จพิธีการไหว้ เมื่อทำพิธีเสร็จเรียบร้อย พ่อแม่ฝ่ายชายต้องมารับลูกสะใภ้ไปอยู่บ้านฝ่ายชายต้องจัดเงินจำนวนหนึ่งให้กับเจ้าสาว เรียกว่า “เงินตามแม่โค” เท่ากับจำนวนเงินที่แม่เจ้าสาวเคยได้ เมื่อเจ้าสาวไปอยู่บ้านเจ้าบ่าวต้องไหว้ผีเรือน เป็นการบอกกล่าวให้รับรู้ว่ามีสะใภ้ใหม่มาอยู่ด้วย เจ้าสาวก็จะถือผีทางฝ่ายชายสืบต่อไป

5.1.8.16 ประเพณีการทำศพ เมื่อคนในบ้านได้เสียชีวิตลงไม่ว่าจะเสียชีวิตที่บ้านหรือไปเสียชีวิตที่นอกบ้าน บรรดาญาติพี่น้องจะช่วยกันอาบน้ำศพ และจัดแจงแต่งตัวสวมเสื้อผ้าใหม่ให้ศพ เป็นเสื้อฮีประจำตัวของผู้ตาย ชาวโซ่งทุกคนจะมีเสื้อฮีประจำตัวคนละ 1 ตัว เพื่อสวมใส่ไปงานพิธีต่างๆ จะนำผ้าไหมวางซ้อนทับผ้าขาว ยาวประมาณ 2 วาศอกแล้วนำศพมาวางบนผ้าไหมอีกทีหนึ่ง จากนั้นใช้สายสิญจน์ผูกหัวนิ้วเท้าติดกัน และนิ้วมือติดกันในมือมีดอกไม้ธูปเทียนพับผ้าทั้งสองชิ้นจากปลายเท้าไปถึงคอ ลูกๆ จะนำผ้าแพรสีแดงมาปกหน้า 1 ชิ้น แล้วนำผ้าด้านหนึ่งมาปกคลุมหน้าอีกทีหนึ่ง ใช้ไม้ไผ่เหลาปลายแหลมมาเย็บหรือกลัดผ้าด้านข้างให้ติดกันเรียกว่า “วิธีหลอย” แล้วหามศพหรือเรียกว่า “ขอน” ญาติๆ จะช่วยกันทำ “จอง” หมายถึงแคร่ที่ทำด้วยไม้ไผ่สำหรับวางโลงศพแล้วปูที่นอนทับลงบนจองอีกชั้นหนึ่ง จากนั้นช่วยกันหามโลงศพมาวางบนที่นอนซึ่งอยู่บนจอง แล้วยกจองที่มีโลงศพตั้งอยู่ข้างบนมาวางไว้ในบ้าน โดยวางตามยาวของขื่อบ้าน นำเสื้อฮีของผู้หญิงที่กลับเอาด้านในออกด้านนอก มาวางพาดทับบนโลงศพอีกครั้งหนึ่ง เสื้อฮีต้องเป็นเสื้อฮีของผู้หญิงเท่านั้น การวางโลงศพตามขื่อบ้าน ถ้าเป็นศพผู้ชาย (สามี) ให้วางใต้ขื่อบ้านด้านในที่ติดกับห้อง กะล้อหอง แต่ถ้าเป็นผู้หญิง (ภรรยา) ให้วางใต้ขื่อบ้านถัดออกมาจากนั้นญาติๆ จะช่วยกันตัดไม้ไผ่มาทำ “ขอส่วน” คือ

ท่อนไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 เมตรผู้แขวนไว้เหนือโลงด้านศีรษะแล้วนำสิ่งของที่จะมอบให้ผู้ตายมาพาดหรือแขวนไว้บนขอส่วนนั้น เช่น ผ้าไหมแพร ผ้าขาวพับห่อใส่สวิงที่ขาดผืนเล็กๆ ที่เรียกว่า ไข่กาดำ มีไข่ไก่ดิบ 1 ฟองและข้าว 1 ปั้นเป็นข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าก็ได้ จะวางอาหารไว้ 1 สำรับไก่ดิบที่ทำแล้ว 1 ตัว ใส่อยู่ในชะลอมวางลงบนพานอีกทีหนึ่งเรียกว่า “พานงายย๊อ” ในขณะที่ตั้งศพไว้ที่บ้านจะต้องก่อกองไฟไว้ทั้ง 2 ด้าน คือด้านทิศตะวันตกและด้านทิศตะวันออก กองไฟทั้งสองกองนี้เรียกว่า “แสงไฟเรือน” สมัยก่อนจะตั้งศพไว้แค่ 1 คืน โดยมีหมอบอกทาง เรียกว่า เขยเป็นผู้ทำพิธีเผา การแต่งกาย ลูกหลานของผู้ตายที่เป็นผู้หญิงและผู้ชาย ต้องสวมเสื้อสีขาว เรียกว่า เสื่อต๊กมีผ้าขาวโผกหัว ส่วนลูกสาวที่ออกเรือนไปแล้ว ถือว่าแต่งไปเข้าผีเรือนทางบ้านสามีแล้วไม่ต้องสวมเสื้อต๊ก แต่ถ้าเป็นลูกชายต้องใส่ทุกคนเรียกว่า “กำต๊ก” ส่วนลูกเขย ลูกสะใภ้หลานเขยหลาน สะใภ้ให้สวมเสื้อฮีที่กลับเอาด้านในออกข้างนอก พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการตายของชาวลาวโซ่งเรียกว่า “แฮดแฮว” ลาวโซ่งเชื่อว่าคนตาย จะกลับไปยังถิ่นฐานเดิมของบรรพบุรุษและไปเฝ้าแถนที่เมืองฟ้า โดยมีเขยกกเป็นผู้บอกทางให้ไป ถ้ามีคนตายในหมู่บ้านของลาวโซ่งทุกคนจะไว้ทุกข์ให้เรียกว่า “กำบ้านกำเมือง” ถ้าผู้เสียชีวิตลงเป็นพ่อบ้าน (ปอเฮือน) แม่บ้านยังมีชีวิตอยู่ให้แม่บ้านแก้ผมไว้ทุกข์เอาไหมสีขาวผูกผมที่ปล่อยปั้นเกล้า แม่บ้านตัดแขนเสื้อเสีย 1 คืบ เลาะชายผ้าถุงไว้ทุกข์ให้ได้ 1 ปี วันที่ครบรอบ 1 ปี จะต้องให้ผู้มีอายุมาก (อายุมั่นขวัญยืน) มายกผมให้แม่บ้านพร้อมรดน้ำมนต์สะสางให้คลายทุกข์โศก พร้อมต่อตีนผ้านุ่งให้ใหม่ ในวันที่จะนำศพพ่อบ้านลงจากบ้านไปเผาให้แม่บ้านเขียนใบหย่าร้างลงไปในโลงศพก่อนยกโลงศพลงจากบ้าน

6. ชาวไทยวน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2544, หน้า 147-154) กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชาวไทยวนจังหวัดราชบุรีว่า ถูกกวาดต้อนครัวมาจากเมืองเชียงแสน ในปี พ.ศ. 2347 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้ามหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อคราวยกทัพไปตีเมืองเชียงแสน เพื่อป้องกันไม่มีการซ่องสุมกำลังอีก จึงได้เผาทำลายเมือง และกวาดต้อนกวาดต้อนผู้คนราว 23,000 คนเศษ แบ่งปันออกเป็น 5 ส่วนแยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐานตามเมืองต่างๆ บางส่วนให้ไปอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองน่าน เมืองเวียงจันทน์ และส่วนที่เหลือ กวาดต้อนตามลงมาในกรุงเทพ โปรดให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จังหวัดสระบุรีและเมืองราชบุรี

ชาวไทยวนที่มาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดราชบุรีเริ่มแรกตั้งถิ่นฐาน บริเวณริมฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลองห่างจากตัวเมืองราชบุรีไปในทางทิศตะวันออกประมาณ 2 กิโลเมตร (ณัฐพล บุญอุทิศ, 2546, หน้า 17) ต่อมามีครัวเรือนมากขึ้นจึงขยายครอบครัวกระจายไปในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น คูบัว ดอนตะโก ห้วยไผ่ ดอนแร่ รางบัว นาขุนแสน ทุ่งหลวง ตำบลหินกอง บางส่วนไปตั้งถิ่นฐานที่ตำบลหนองโพ ตำบลบางกะโด อำเภอโพธาราม ตำบลหนองปลาหมอ อำเภอบ้านโป่ง ตำบลอ่างหิน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลบ่อกระดาน อำเภอปากท่อ ตำบลวัดแก้วบ้านหลวง อำเภอบางแพ ตำบลรางบัว หนองนก-

กระเรียน บ้านชัฏใหญ่ บ้านรางอาว อำเภอจอมบึง ส่วนที่อำเภอสวนผึ้งที่ตำบลบ้านท่าเคย นาขุนแสน หนองขาม บ้านป่าหวาย บ้านชัฏหนองหมี บ้านหนองกลางเนิน เป็นต้น มีตั้งถิ่นฐานในระยะเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานในจังหวัดราชบุรี ไทยยวน ยังคงรักษาวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมของไทยยวนไว้อย่างเคร่งครัดโดยมีลักษณะสำคัญทางชาติพันธุ์ ดังนี้

6.1 ภาษา ชาวไทยยวนราชบุรี มีภาษาพูดและเขียนเป็นเอกลักษณ์ของตนเองภาษาพูดจะใช้คำเมืองติดต่อสื่อสารกัน ซึ่งการพูดคำเมืองจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับการพูดคำเมืองของชนทางภาคเหนือ แต่จะมีลักษณะเสียงที่แข็งกระด้าง ห้วนๆ สั้นๆ ถ้าเปรียบเทียบกับลักษณะการพูดของคนเชียงใหม่ที่มีเสียงอ่อน หรือมีเสียงยานคาง ในส่วนของภาษาเขียนอักษรของชาวไทยยวนมีใช้มาเป็นเวลานานแล้ว เมื่อได้อพยพจากเมืองเชียงแสนมาอยู่ที่จังหวัดราชบุรีก็ได้นำอักษรเหล่านั้นมาใช้เขียนลงในสมุดข่อยหรือจารลงใบลาน ชาวไทยยวนเรียกอักษรนี้ว่า “หนังสือยวน” เรื่องที่บันทึกลงในสมุดข่อยมักจะเป็นตำราหมอดู ตำราสมุนไพร เวทย์มนต์คาถาต่างๆ ส่วนเรื่องที่จะจารลงใบลานจะเป็นพระธรรมเทศนาเป็นส่วนใหญ่ ชาวไทยยวนในสมัยก่อนมักนิยมถวายคัมภีร์เทศ เพราะเชื่อว่าได้บุญมากส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องพระเวสสันดร ปัจจุบันชุมชนไทยยวนราชบุรียังใช้ภาษาพูดคำเมืองเป็นภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกันภายในชุมชน แต่กับคนภายนอกหรือคนชาติพันธุ์อื่นก็จะใช้ภาษากลางในการติดต่อสื่อสาร ตัวอย่างคำศัพท์ภาษาถิ่นชาวไทยยวน เช่น (สำนักวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี, 2550, หน้า 112) กิ๋นด๋อง แปลว่า แต่งงาน งานเลี้ยงในพิธีแต่งงาน กี๋ด แปลว่า คิด ขี้จุ แปลว่า โกหก หลอกลวง เป็นต้น

6.2 การแต่งกาย ภูมิปัญญาของชาวไทยยวนอันเป็นผลจากวัฒนธรรมการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดราชบุรีอย่างหนึ่ง คือ ผ้าจกไทยวน ซึ่งเป็นการทอลวดลายบนผืนผ้าด้วยวิธีการด้วยการล้วงหรือควักเส้นด้ายพิเศษมาผูกหรือมัดขัดกับเส้นยืน มีลักษณะพิเศษ คือ สีสันที่ใช้สีแดงเป็นพื้น ทั้งแดงสด แดงแสด แดงครั่ง เพราะชาวไทยวนเชื่อว่าสีแดงเป็นสีแห่งพลัง และความสดใส ส่วนลวดลายนั้นมีหลายลาย ได้แก่ ลายนกคู่กินน้ำร่วมเต้า ลายโก้งเก้งซ้อนเซีย ลายหัวนกคู่ สำหรับการแต่งกายของชาวไทยยวนนั้น (อุดม สมพร, 2540, หน้า 24-28) ได้กล่าวถึงการแต่งกายของชาวไทยวน ดังนี้

6.2.1 การแต่งกายของผู้หญิง หญิงไทยวนในระยะแรกๆ ของการตั้งถิ่นฐานการแต่งกายตามแบบดั้งเดิมตามเอกลักษณ์ของชาวไทยวนจากเมืองเชียงแสน ผู้หญิงชาวไทยวนจะนุ่งผ้าซิ่นตีนจก ซิ่นตา ซิ่นแล่ ซิ่นซิ่วและเคียนอกด้วยผ้าแถบ เมื่อทำงานหรือทอผ้าอยู่ในบ้าน ผู้หญิงที่มีฐานะจะมีเครื่องประดับ เช่น ลายสร้อยทอง ที่เรียกเป็นภาษาพื้นบ้านว่าสร้อยถั่วแปบ ใช้สวมคอหรือบางครั้งใช้สะพายแล่ง ในเวลาที่ออกไปทำงานหรือธุระนอกบ้านบางครั้งจะแต่งกายด้วยชุดเสื้อแถบแดงซึ่งเป็นเสื้อพื้นบ้านของชาวไทยวนราชบุรี แต่โบราณนิยมใส่กันมากที่ตำบลดอนแร่

6.2.2 การแต่งกายของผู้ชาย ผู้ชายไทยวนสมัยดั้งเดิม เมื่อออกไปทำงานนอกบ้านหรือเดินป่าจะนุ่งกางเกงชักปกลักษณะคล้ายกับกางเกงจีนย้อมด้วยสีคราม สวมเสื้อแถบแดง หน้าอกประดับด้วยลูกกระดุม หมาก บุหรี่ ฯลฯ ปัจจุบันชาวไทยวนแต่งกายตามสมัยนิยมทั้งหญิงและชาย เช่น นุ่งกางเกง กระโปรง สวมเสื้อยืด เสื้อเชิ้ตหรือเสื้อตามแฟชั่น เมื่อจะออกนอกบ้าน แต่ถ้าอยู่บ้าน ผู้หญิงบางคนที่นุ่งผ้าถุง แม่อุ้ยสวมเสื้อคอกระเช้า พ่ออุ้ยนุ่งกางเกงไม่สวมเสื้อ เป็นต้น และเมื่อถึงงานบุญจะมีเพียงผู้สูงอายุเท่านั้นที่จะหยิบผ้าซิ่นทออกมาสวมใส่แล้วห่มผ้าสว่านหรือผ้าสไบไปวัด

6.3 อาหารการกิน ในช่วงเริ่มแรกของการอพยพมาอยู่ที่ราชบุรี ชาวไทยยวนนิยมบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก เหมือนชาวไทยยวนทั่วไปที่อยู่ทางภาคเหนือ ต่อมาค่อยๆ เปลี่ยนมาบริโภคข้าวเจ้า กับข้าวส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ทำจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เป็นกับข้าวพื้นๆ ทั่วไป ปลาร้าจัดเป็นกับข้าวยอดนิยมของชาวไทยยวน ไม่ว่าจะใช้ประกอบการตำน้ำพริก หรือใช้เพื่อปรุงรสในอาหารอื่นๆ อาหารทั่วไปของชาวไทยวน เช่น แกงหยวกกล้วย แกงเลียง ผัดหมี่โบราณ หน่อไม้ดอง แกงเปรอะมะเขือจาน แกงส้มก้านเผือก ส่วนอาหารหวาน เช่น ถัวเขียวต้มน้ำตาล ข้าวเหนียวกะทินอก ข้าวเหนียวกะทิใน เป็นต้น

6.4 ที่อยู่อาศัย การปลูกบ้านเรือนของชาวไทยยวนในอดีตนั้น มักจะปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน มีทุ่งนาล้อมรอบบริเวณหมู่บ้าน (สำนักวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี, 2550, หน้า 112) ได้กล่าวลักษณะการสร้างบ้านเรือนของชาวไทยยวนราชบุรีว่ามีวัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือนอยู่ตามพื้นราบ ไม่ใช่อยู่ดงดอยหรือป่าเขา รูปแบบการก่อสร้างจึงเหมือนบ้านชาวไทยกลุ่มอื่นๆ ทั่วไปโดยมีหลักการสร้างเรือนยกพื้นสูง เพื่อใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือน เป็นทั้งคอกสัตว์เลี้ยง และทำงานจักสานหรือทำผ้าทอมือ นอกจากตัวบ้านที่เป็นเรือนนอนแล้ว บ้านของชาวไทยยวนจังหวัดราชบุรียังคงหลักการใช้สอยแบบเดิมๆ คือ ประกอบไปด้วย ครกมอง (ครกกะเดื่อง) หนองข้าว (ยุ้งข้าว) และครัวไฟ อีกทั้งยังมีคำกล่าวว่า “ข้าวอยู่เหนือ เกลืออยู่ใต้” หมายถึง มักสร้างยุ้งไว้ตอนเหนือ และสร้างครัวไฟไว้ทางตอนใต้ของเรือน บ้านไทยยวนมักสร้างร้านน้ำไว้ประจำเรือนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องมี และเป็นเอกลักษณ์ของการกินอยู่ ส่วนประกอบอีกอย่าง คือ เต๋น หรือชานเรือน เป็นส่วนที่อยู่สูงกว่าชานบันได ยิ่งอยู่ในเขตชนบท เติ๋นนับเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ถ้าแขกผู้ใหญ่มาพบเจ้าของเรือนจะนั่งชานบันได ให้แขกนั่งบนเติ๋นเพราะเป็นระดับที่สูงกว่า แต่ถ้าแขกผู้น้อยมาเยือนเจ้าของเรือนจะนั่งบนเติ๋น ส่วนแขกจะนั่งบนชานบันได หากครัวเรือนใดมีลูกสาว เมื่อมีหนุ่มมาแอ๋วก็มักใช้เติ๋นเป็นที่พบปะสนทนากัน โดยหญิงสาวจะนั่งทำงาน เช่น กรอไหม ปั่นฝ้ายไปด้วย แต่ถ้าเป็นการแอ๋วสาวเป็นหมู่ บรรดาหญิงสาวรวมถึงแม่ร้าง นางหม้าย จะไปรวมกันทำงานตอนกลางคืนลานหน้าบ้านแทน เรียกว่า การลงข่วง นอกจากนี้เติ๋นยังเป็นที่นอนของชายหนุ่มลูกเจ้าของเรือน เช่น เมื่อกลับจากไปแอ๋วสาวบ้านอื่นมาก็ขึ้นไปนอนบนเติ๋นได้เลยโดยไม่ต้องรบกวนใครๆ ให้เปิดประตูรับ

6.5 การละเล่น (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2544, หน้า 150) กล่าวถึงการละเล่นของชาวไทยวนว่า มีการละเล่นพื้นบ้านดั้งเดิมหลายอย่าง ซึ่งการละเล่นนั้นล้วนให้ความบันเทิงและสนุกสนาน เป็นการผ่อนคลาย และเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะพูดคุยกัน การละเล่นของชาวไทยวนที่สำคัญ ดังนี้

6.5.1 จ้อย การเล่นจ้อยเป็นละเล่นชนิดหนึ่งในลักษณะของมุขปาฐะ คือ เป็นการเล่าเรื่องสืบต่อกันมา เนื้อหาส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือประเภทคำสอน เช่น ปู่จ้อยสอนหลาน เนื้อหาเป็นคำสอนแทรกคติธรรมในการดำเนินชีวิต อีกประเภทหนึ่งเป็นเนื้อหาการร้องเกี้ยวกันระหว่างหนุ่มสาว มักใช้ร้องกันในเทศกาลต่างๆ

6.5.2 ต่อไก่ เป็นการละเล่นยามว่างหลังฤดูกาลทำนา แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง อุปกรณ์ที่ใช้ ได้แก่ สุ่มไก่ และผ้าคลุมสุ่มไก่ วิธีการเล่น ตัวแทนฝ่ายหนึ่งจะเข้าไปอยู่ในสุ่มที่มีผ้าคลุมไว้ ทำทีเป็นไก่ส่งเสียงขัน แล้วให้อีกฝ่ายหนึ่งทายชื่อผู้อยู่ในสุ่ม ถ้าทายชื่อถูกผู้ที่เป็นไก่จะถูกจับไปอยู่ฝ่ายตรงข้าม คอยปฏิบัติตามคำสั่ง แล้วแต่จะขอให้ทำ อาจขอให้ร้อง รำ หรือแสดงท่าทางต่างๆ แต่ถ้าทายชื่อผิด ก็เปลี่ยนให้อีกฝ่ายมาเป็นไก่ในสุ่มแทน แล้วผลัดเปลี่ยนกันทายต่อไป

6.5.3 ผีอ๊อง หรือผีกะลา เป็นการละเล่นอีกอย่างหนึ่ง โดยคัดเลือกผู้ที่จะยอมให้ผีเข้า ปิดตาแล้วนั่งบนกะลาคนอื่นๆ นั่งรอบๆ แล้วร้องเพลงให้ผีมาเข้าสิง เมื่อผีเข้าสิงแล้วก็ประคองตัวผู้ถูกสิงมานั่ง แล้วสอบถามเรื่องราวต่างๆ หรือจะให้ร้องรำทำเพลงตามแต่นึกสนุก

6.5.4 ผีสุ่ม วิธีการเล่นคล้ายผีอ๊อง หรือผีกะลา เพียงแต่เปลี่ยนอุปกรณ์จากะลาเป็นสุ่ม วิธีเล่นให้ผู้ที่จะให้ผีสิงนั่งลงบนสุ่มคนอื่นๆ ร้องว่า “นางสุ่มเอย สุ่มบกสุ่มหนอง สุ่มปลาในคลองแม่ทองสุ่มเอย” ร้องหลายๆ เที่ยวจนกว่าผีจะเข้าสิง แล้วก็จะถามเรื่องราวต่างๆ อาจเป็นการทำนายทายทัก เนื้อคู่ โชคชะตา เป็นต้น

6.5.5 ผีมะกวัก การเล่นผีมะกวัก ต้องใช้มะกวักเป็นอุปกรณ์ในการเล่น (มะกวัก คืออุปกรณ์ที่ใช้ในการเตรียมฝ้ายสำหรับทอผ้า โดยการนำมะกวักมาตกแต่งแขนขา นำไม้สอดในมะกวักนำไปไว้กลางทุ่ง พร้อมเครื่องเซ่นผี ประกอบด้วย ข้าวหน้าหม้อ 1 ปั้น ไข่ต้ม 2 ฟอง หมาก พลู ดอกไม้ ธูปเทียน ทิ้งมะกวักไว้ 3-4 คืน คอยเฝ้าสังเกตว่าผีเข้าหรือยัง ถ้าเห็นว่ามะกวักเริ่มแกว่งไปมาแสดงว่าผีเข้าแล้ว จึงเชิญมะกวักมาสู่ข่วงบ้าน แล้วสอบถามเรื่องราวต่างๆ เช่น การทำนายทายทักดวงชะตา เนื้อคู่ โชคลาภ เป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะและสร้างความสนิทสนมกันมากขึ้นนั่นเอง

6.5.6 อีลิง เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งที่สมมุติให้คนหนึ่งเป็นลิงนำเชือกผูกที่เอวเอามือปิดตา เพื่อนที่อยู่ล้อมรอบพากันร้องเพลงเพื่อให้ผีลิงลมเข้า เมื่อผีเข้าแล้วจะต้องคอยจับผู้เล่นไว้ไม่ให้วิ่งหนีหรือไปปีนต้นไม้จากนั้นจึงมีการสอบถามเรื่องราวต่างๆ เช่น เนื้อคู่ การทำมาหากิน เป็นต้น

6.5.6 คติความเชื่อ ศาสนา และพิธีกรรม (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2544, หน้า 151) กล่าวว่า ระบบความเชื่อของคนไทยยวนมีอยู่ด้วยกัน 2 ระบบควบคู่กันไป คือ การนับถือพระพุทธศาสนา และการนับถือผีบรรพชนหรือผีปู่ย่าหรือผีประจำตระกูล การนับถือผีบรรพชนของชาวไทยยวน มีมาแต่สมัยโบราณ สมัยก่อนเมื่อชายชาวไทยยวนจะออกศึกสงคราม ต้องทำพิธีเรียกผีให้ไปกับตนด้วยทุกครั้ง ภายในบ้านต้องสร้างหิ้งผีไว้ที่เสาเอกและสร้างศาลผีไว้นอกบ้านสำหรับเซ่นไหว้เมื่อถึงช่วงเทศกาลออกพรรษา เมื่อลูกสาวบ้านใดแต่งงานหรือทำผิดผี จะต้องบอกกล่าวหรือขอขมาผีประจำตระกูล ผีแต่ละตระกูล ชอบเครื่องเซ่นไม่เหมือนกัน บางตระกูลชอบขนมหวาน บางตระกูลชอบเหล้า มะพร้าวอ่อน หรือไก่ แต่ละตระกูลจะมีผู้รับเป็นเจ้าพิธีลูกหลานผู้ใดต้องการจะเซ่นสรวงก็ต้องนำเครื่องเซ่นไปให้เจ้าพิธีเป็นผู้ทำพิธีบวงสรวง ผู้ที่มีผีประจำตระกูลผีเดียวกัน (ผีเฮือนเดียวกัน) จะนับถือเป็นญาติพี่น้องกัน ผู้ที่มีผีเฮือนเดียวกันจะไม่แต่งงานกันทุกๆ สามปีผู้ที่มีผีเฮือนเดียวกันจะนัดพบรวมญาติเพื่อทำพิธีไหว้ผีประจำตระกูลของตน และมีการกินเลี้ยงสังสรรค์ซึ่งเรียกว่ากินปางใหญ่ แต่ถ้าปีใดมีเดือนแปด 2 หน ปีนั้นก็จะกินปางใหญ่กันอีก มีคำพูดเพื่อเตือนเวลากินปางใหญ่ว่า “สองปีอามสามเลี้ยง” ชาวไทยวนราชบุรีมีความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ คือ ความเชื่อในเรื่องผีซึ่งอาจให้คุณหรือโทษได้ซึ่งผีที่ชาวไทยวนราชบุรีให้ความสำคัญ ได้แก่

6.5.6.1 ผีบรรพบุรุษ หรือผีประจำตระกูลหรือผีโคตรเหง้า ทุกครัวเรือนในชุมชนไทยยวน ราชบุรี เชื่อและนับถือผีบรรพบุรุษทางฝ่ายหญิง ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับ สังคมชาวนาแบบหมู่บ้านของล้านนาไทยที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีการสืบทอดการนับถือผีบรรพบุรุษฝ่ายหญิงเป็นส่วนใหญ่ โดยมีสมาชิกหญิงผู้หนึ่งเป็นผู้สืบทอดการนับถือผีบรรพบุรุษ เมื่อลูกหลานในตระกูลนี้คนใดคนหนึ่งแต่งงานหรือทำผิดผีก็จะพากันมาไหว้เพื่อบอกกล่าวหรือขอขมาผีบรรพบุรุษหรือในช่วงเทศกาลสงกรานต์ก็จะพากันมาไหว้ผีบรรพบุรุษเช่นกัน

6.5.6.2 ผีประจำวัด ชาวบ้านเรียกว่าปู่เสี้ยววัด ทุกวัดจะมีศาลปู่เสี้ยววัดประจำอยู่ทุกวัด บางวัดจะมีมากกว่าหนึ่งศาล เมื่อวัดจัดงานบุญต่างๆ ชาวบ้านจะจุดธูปบอกกล่าวปู่เสี้ยววัดก่อนเพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

6.5.6.3 ผีประจำนา การทำนาเป็นอาชีพที่ดั้งเดิมของชุมชนไท-ยวน ตั้งแต่เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานจนถึงปัจจุบัน ชาวไทขยวนมีความเชื่อว่าพื้นที่นาของตนมีเจ้าที่ หรือผีดูแลอยู่ซึ่งอาจให้คุณและโทษได้ชาวบ้านเรียกว่า “ปู่เสี้ยวนา” เมื่อถึงฤดูกาลทำนา ชาวไทยยวนที่ประกอบอาชีพทำนาจะนำอาหารคาวหวานโดยตั้งไว้ที่สี่มุมของพื้นที่นา หรือบางคนก็เอาอาหารคาวหวานไปวางที่หัวคันนาเพื่อเป็นการไหว้ผีประจำนา เพื่อขอให้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในปริมาณมากๆ

6.5.6.4 ผีปอบหรือผีกะ ชาวไทยยวน ราชบุรี มีความเชื่อในเรื่องผีร้ายที่เข้ามาสิงสู่ในร่างคน ที่เรียกว่า ผีปอบหรือผีกะ เพราะเชื่อว่าผู้ที่เป็นผีปอบ คือผู้ทีที่มีคาถาอาคมแกร่งกล้าทางไสยศาสตร์ ผู้ใดที่เป็นปอบเวลากินอาหารจะกินมากกว่าคนปกติทั่วไป บุคคลใดที่มีอาการ

ไข้สูง ลูกตากลิ้งกรอกไปมาหรือไม่รู้สึกตัว เชื่อกันว่าถูกผีปอบเข้าสิง ในกรณีนี้จะต้องเรียกหมอผีหรือพระสงฆ์มาทำพิธีขับไล่ผีออกจากร่าง และบังคับให้ผีปอบขานชื่อของมันออกมา คนป่วยมักจะขานชื่อของบุคคลที่มีเรื่องราวขัดแย้งกับตนออกมาว่าเป็นผีกะ ชาวไทยวนราชบุรี ความเชื่อเกี่ยวกับผีควบคู่ไปกับการเลื่อมใสทางพุทธศาสนา บ้านกับวัดจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้และจึงคงสืบทอดประเพณีที่สำคัญทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง เช่น การบุญ การบวช เป็นต้น

6.5.7 ขนบธรรมเนียมและประเพณี ขนบธรรม และประเพณีของชาวไทยวนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ เช่นเดียวกับประเพณีของชาวไทยเชื้อสายอื่นๆ ในพื้นคือ คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต และประเพณีในรอบปีที่สำคัญ ดังนี้

6.5.7.1 ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีไปเซิ้ง ประเพณีเทียวช่วง ประเพณีการเกิด และประเพณีการตายดังนี้ ดังนี้

ประเพณีไปเซิ้ง ถึงเทศกาลสงกรานต์ หนุ่มๆ ในหมู่บ้านต่างรวมกลุ่มกันประมาณ 7-10 คนออกเดิน ทางพร้อมด้วยอุปกรณ์เครื่องดนตรีมีกลอง แคน ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น หนุ่มๆเหล่านี้จะร้องรำทำเพลงแวะเวียนไปตามบ้าน เมื่อถึงบ้านใด เจ้าของบ้านจะเชิญให้ขึ้นบ้านให้การต้อนรับ หุงหาอาหารเลี้ยงดูบางครั้งอาจจะให้เงินหรือ ข้าวสารอาหารแห้งไว้เป็นเสบียง และหากค่ำลงที่บ้านใดก็จะพักค้างคืนที่บ้านนั้นด้วย คณะเซิ้งหนุ่มจะเดินทางรอนแรมไปหลายวัน เมื่อขึ้นบ้านใดพบหญิงสาวถูกใจก็จะหมายตาไว้และจะหาโอกาสติดต่อผูกพันจนถึงขั้นสู่ขอแต่งงานต่อไป

ประเพณีเที่ยวข่วง ในสมัยก่อนไม่มีโรงสีและข้าวบรรจุถุงสำเร็จรูปอย่างเช่นทุกวันนี้ ชาวไทยวนต้องตำข้าวกินอุปกรณ์ที่สำคัญ คือ ครก มีทั้งครกที่ตำด้วยมือและครกกระเดื่อง หรือที่เรียกกันว่า มองสาวๆ นิยมตำข้าวกันในยามค่ำ หลังจากเสร็จจากนา สาวๆ จะแบกข้าวจากเรือนมาคนละกระบุงมารวมกลุ่มตำข้าวด้วย “มอง” ขณะที่ตำอยู่นั้นหนุ่มๆ ในหมู่บ้านที่หมายปองสาวคนใด ก็จะพากันมาเที่ยวสาวตำข้าว เรียกว่า “เที่ยวข่วง” ข่วงคือ บริเวณหน้าบ้านที่ตำข้าว โดยหนุ่มจะมากัน 3-4 คน เมื่อมาถึงข่วงหนุ่มสาวคู่ใดรักชอบกันก็จะอยู่ช่วยตำข้าวเป็นโอกาสใกล้ชิดกัน โดยคนอื่นจะหลีกทางให้ในขณะเดียวกันหากมีหนุ่มกลุ่มอื่นเข้ามาเที่ยวข่วง หนุ่มกลุ่มแรกจะออกข่วงไป เปิดโอกาสให้หนุ่มกลุ่มใหม่ได้มาเกี้ยวสาวบ้าง ในบางครั้งถ้าหากหนุ่มที่หลงรักหญิงสาวเกิดหึงหวง ไม่ต้องการให้หนุ่มอื่นเข้าไปเกี้ยวสาวที่ตนรักก็จะแอบอยู่ปากทาง เพื่อคอยดักตีหัวหนุ่มคู่อริ บางครั้งก็ตีฝากกันไป เป็นการเตือนว่าหญิงคนนี้มีคนจองแล้ว นอกจากนี้ยังมีการขุดหลุมพรางวางขวากหนามดักทำร้ายคู่อริด้วย การเที่ยวข่วงจึงสนุกสนานและตื่นเต้นประทับใจหนุ่มสาวที่กว่าจะได้แต่งงานกันก็ต้องฟันฝ่าอุปสรรคนานาไม่น้อย

ประเพณีการเกิด การคลอดบุตรของคนไทยยวนในสมัยก่อนมีหมอตำแย ซึ่งอยู่ภายในหมู่บ้าน เป็นผู้ทำคลอดหลังจากทารกคลอดแล้ว หมอตำแยจะนำเด็กไปอาบน้ำทำความสะอาดจากนั้นจะนำไปวางลงบนกระด้ง วางไว้ที่หัวบันไดบ้านกระทืบเท้าข้างกระด้ง 3

ครั้ง พร้อมกับกล่าวว่า “สามวันลูกผีสี่วันลูกคน” ตามเคล็ดที่เชื่อว่าจะทำให้เด็กมีอายุมั่นขวัญยืน เสร็จแล้วจึงเตรียมผ้ามัดปากหม้อข้าวหรือ ผ้าเตียวหม้อนึ่งมาผูกแขนเด็กเพื่อป้องกันไม่ให้เด็กเป็นโรคซางต่างๆ เมื่อเด็กมีอายุครบเดือนจึงทำพิธีโกนผมไฟ ผมที่โกนมักจะนำไปทิ้งไว้ที่โคนต้นโพธิ์ใกล้กับบริเวณบ้าน สำหรับผู้เป็นมารดา หลังจากการคลอดบุตรแล้วจะต้องอยู่ไฟ โดยผู้เป็นสามีและญาติพี่น้องจะตระเตรียมสถานที่สำหรับอยู่ไฟ ระยะเวลาการอยู่ไฟนั้นถือว่า “อยู่ไฟให้ได้เดือน อยู่เดือนให้ได้ไฟ” หมายถึง มารดาจะต้องอยู่ไฟให้ได้ครบเดือน

ประเพณีการบวช วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนราชบุรีที่มีร่วมกัน คือ ความเชื่อในพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการการบวชว่าถ้าใครได้บวชลูกแล้วจะได้บุญกุศลมาก ช่วยให้พ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลืองไปสวรรค์ตลอดจนได้เป็นญาติของพระศาสนาและความเลื่อมใสในพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต พุทธศาสนาเป็นที่พึ่งระยะยาวที่จะตอบสนองความต้องการให้กับปัจเจกบุคคลเพราะเป็นความเชื่อที่ช่วยให้บังเกิดความพึงพอใจและ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม และควบคุมความประพฤติในสังคม ในอดีตประเพณีการบวชของชาวไทยวนราชบุรีนั้นเมื่อชายคนไทยวนมีอายุครบบวช บิดามารดาจะพาไปฝากที่วัดเพื่อให้หัดท่องจำคำสวดต่างๆ ประมาณ 15 วันถึงหนึ่งเดือน โดยพิธีบวชจะจัดเป็นเวลา 3 วัน วันแรกจะเรียกว่าวันดาน้อย เพื่อนบ้านต่างพากันมาช่วยตระเตรียมอาหาร สำหรับใช้ในงานวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันดาหลวง ต้องไปรับนาคที่วัดเพื่อมาโกนผมหรือปลงผมที่บ้าน เมื่อแรกโกนศีรษะใหม่ๆ ศีรษะจะโล้นซึ่ง จากเดิมที่เคยมีเส้นผมปกคลุมให้ความอบอุ่นแก่ศีรษะ เมื่อไม่มีเส้นผมปกคลุมอาจจะทำให้ผู้บวชไม่สบายหรือเป็นหวัด หากปรับตัวไม่ได้ จึงจำเป็นต้องมีผ้าปรกหัวไว้ในช่วงแรกหลังจาก โกนผมแล้วนาคจะแต่งตัวด้วยผ้าไหมมีผ้าปรกศีรษะ ซึ่งเป็นผ้าทอจกซึ่งเรียกว่าผ้าปรกหัวนาคจก ทอขึ้นสำหรับใช้คลุมศีรษะนาคขณะแห่ไปบวช มีขนาดยาวประมาณ 16-19 นิ้ว กว้างประมาณ 15-17 นิ้ว ทอด้วยเส้นฝ้ายหรือไหมตรงกลางจะเป็นผ้าสีขาวล้วนขนาด 3 x 4 นิ้ว ชายผ้าทั้งสี่ด้านมีชายครุยร้อยด้วยลูกแก้วสีต่างๆ เพื่อให้ดูสวยงาม ในพิธีแห่นาค นาคจะนั่งบนแคร่ที่มีคนหาม โดยจะแห่ไปรอบหมู่บ้าน เมื่อแห่นาคกลับถึงบ้านจึงทำพิธีอาบน้ำนาคและทำขวัญนาคต่อไป สิ่งของที่ใช้ในการทำขวัญนาค ได้แก่ บายศรี 7 ชั้น มะพร้าว 1 ลูก กล้วย 1 หวี ฝอยทอง ทองหยิบ ขนมถั่วงา เนื้อย่าง ไข่ 1 ฟอง และค่ายกครู 6 บาท ดอกไม้ ธูป เทียน สำหรับการทำขวัญนาคนี้ผู้ที่มาร่วมงานจะต้องนำข้าวสารไปช่วยงานด้วย ขณะเดียวกันเจ้าภาพจะให้ข้าวต้มมัดเป็นการตอบแทน รุ่งขึ้นอีก วันซึ่งเป็นวันที่สาม ญาติพี่น้องจะนำนาคไปกินข้าวและแห่ไปวัดเพื่อเข้าโบสถ์ทำพิธีบวช ตกเย็นจึงนำพระใหม่กลับบ้านพร้อมทั้งนิมนต์พระมาด้วย 5 หรือ 7 หรือ 9 รูป เพื่อมาสวดฉลองพระใหม่ เช้าวันรุ่งขึ้นต้องเตรียมอาหารใส่บาตรให้พระใหม่อีกครั้งก็เป็นอันเสร็จพิธี

ประเพณีงานศพ เมื่อคนในบ้านเสียชีวิตก็ต้องจัดงานศพซึ่งมักจัดกันที่บ้านโดยนิมนต์พระมาเทศน์เพล และสวดมนต์เย็นเมื่อถึงกำหนดเผา ญาติต้องเอาสตางค์แดงไปบอกขอซื้อที่ดินใช้เผาศพ ซึ่งมักไปจัดพิธีเผากันที่นาของตนเอง ในระหว่างที่มีงานสวดศพ ผู้ที่ไปร่วมงานจะถือไม้ฟืนท่อนยาวประมาณ 3 ศอก ติดมือไปที่บ้านงานด้วย ไม้ท่อนนี้จะเป็นเชื้อเพลิงสำหรับเผา เมื่อถึงวันเผาสัปเหร่อจะใช้ไม้พวกนี้ทำเสาเชิงตะกอน เมื่อถึงที่ก็จะวางโลงไว้บริเวณเดียวกัน พระสงฆ์ให้เปิดโลงดูเพื่อปลงแล้วทอดผ้าบังสุกุลจากนั้นแห่ศพเวียนรอบเชิงตะกอน 3 รอบ แล้ววางลงบนเชิงตะกอนผู้ที่มาร่วมงานจะเตรียมธูปมาคนละ 3 ดอก จุดธูปแล้ววางไว้ใต้โลง (เหมือนกรุงเทพที่วางดอกไม้จันทน์) เมื่อวางครบทุกคนแล้วญาติๆ ก็จะทำการเผาจริงต่อไป เมื่อไหม้หมดแล้วจึงทำการเก็บกระดูก วันรุ่งขึ้นเจ้าของบ้านต้องนิมนต์พระมาสวด พระสงฆ์ที่รับนิมนต์จะเตรียมเกลือและข้าวสารซึ่งเคล้าให้เข้ากันมาด้วย เพื่อโปรยให้แก่คนในครอบครัว เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีเสร็จแล้วและกลับวัด คนแก่ในบ้านก็จะนำเกลือ ข้าวสารที่เหลือไปโปรยรอบบ้าน

6.5.7.2 ประเพณีในรอบปี ในรอบ 1 ปี ชาวไทยวนจะมีประเพณีที่ปฏิบัติในแต่ละเดือน ดังนี้

เดือนสาม ทำบุญข้าวจี่ (ข้าวหลาม) แต่ละบ้านจะไปหาตัดไม้ไผ่จากป่ามาใช้เผาข้าวหลามเพื่อนำไปทำบุญที่วัด

เดือนห้า งานบุญสงกรานต์ ตอนเช้าไปทำบุญที่วัด ไหว้ผีปู่ย่าที่บ้าน ตกบ่ายมีการละเล่น เช่น ผีมะกวัก ผีสุ่ม ผีกะลา สาดน้ำ ฯลฯ ในอดีตมีการกวนกะละแม และทำขนมข้าวเหนียว แดงไปทำบุญที่วัดด้วย

เดือนหก บุญวิสาขบูชา มีการเวียนเทียนที่วัด หากชายไทยยวนที่มีอายุครบบวชก็มักจะจัดงานบวชในช่วงนี้

เดือนเจ็ด ทำบุญสลากภัต แต่ละบ้านจะเตรียมอาหาร ขนม ผลไม้ไปทำบุญที่วัดและนำเงินติดยอดสลากภัตถวายวัด

เดือนแปด บุญเข้าพรรษาและสรงน้ำพระ

เดือนเก้า-เดือนสิบเอ็ด ชาวไทยยวนเตรียมของไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ สิ้นเดือนสิบมีประเพณีกวนกระยาสารทหรือทำขนมเทียนไปถวายพระ เดือนสิบเอ็ดแรมสี่ค่ำมีเทศคาถารุ่งขึ้นเป็นเทศน์มหาชาติ โดยทำซุ้มไม้ไผ่ประดับด้วยดอกไม้ ทางมะพร้าว อ้อย เป็นทางยาวตั้งแต่ประตูวัดจนถึงศาลาที่จัดให้มีการเทศน์ ทำวกวนเหมือนเขาวงกต แต่ปัจจุบันเป็นเพียงซุ้มประตูเฉพาะทางเข้าศาลาฟังธรรมเท่านั้น กลางเดือนสิบเอ็ดซึ่งเป็นช่วงออกพรรษามีเทศกาลตักบาตรเทโว

เดือนสิบสอง บุญลอยกระทง ไปลอยกันที่ห้วยทับใต้และวันพระสิ้นเดือนมีการทำบุญที่วัด

7. ชาวไทยเขมรลาวเดิม ชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดราชบุรีนั้น เป็นกลุ่มชนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดราชบุรีเมื่อใดยังไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด สันนิฐานว่าถูกกวาดต้อนเข้ามาในสมัยกรุงธนบุรี (พูลศรี จีบแก้ว, 2546, หน้า 94) ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ตามท้องที่ต่างๆ เช่น ในอำเภอเมืองอาศัยอยู่ในบางส่วนของตำบลคุ้งกระถิ่น ตำบลคุ้งน้ำวน อำเภอปากท่อ พบที่ตำบลวัดยางงาม ตำบลบ่อกระดาน บางส่วนของตำบลดอนทราย อำเภอวัดเพลงมีการตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่หมู่บ้านหนองจอก และบริเวณวัดศรัทธาราษฎร์ ตำบลเกาะศาลพระ บ้านคลองขนอน คลองพะเนาว์ อำเภอบางแพ ตำบลหัวโพ บ้านดอนมะขามเทศ ตำบลวังเย็น บ้านเสาธง บ้านทำนบ บ้านท่าราบ เป็นต้น

7.1 ภาษา หากใช้เกณฑ์คุณลักษณะทางด้านภาษาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มชาวไทยเขมรในจังหวัดราชบุรีสามารถ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มเขมรลาวเดิม คือกลุ่มที่มีลักษณะการพูดสำเนียงคล้ายกับภาษาอีสาน และภาษาถิ่นเหนือ เช่น ปวดฟัน จะใช้คำว่า ปวดแข่ว ไปทำนา ใช้คำว่าไปเฮ็ดนา เป็นต้น และอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่มีสำเนียงภาษาคล้ายกับชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา เช่น คำว่าไปไหนมาพูดว่า เตอวน่าม้อ ดำบาย หมายถึง หุงข้าว ซีบายเหอยเน้อว หมายถึง กินข้าวหรือยัง เป็นต้น ส่วนใหญ่พบการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณอำเภอปากท่อ จึงทำให้มีการเรียกชาวไทยเขมรกลุ่มนี้ว่า เขมรปากท่อ

7.2 การแต่งกาย การแต่งกายของชาวเขมรราชบุรีในอดีต ผู้ชายนุ่งจูงกระเบน สวมเสื้อคอตั้งกระดุมห้าเม็ด เสื้อมีลักษณะคล้ายเสื้อกุ่ยเฮงของคนจีน เด็กผู้ชายสวมกำไลข้อมือ กำไลข้อเท้าเป็นเครื่องประดับ ผู้หญิงนุ่งผ้าโจงกระเบนเช่นเดียวกับชาย สามเสื้อรัดรูปแขนกระบอก ผู้หญิงสูงอายุจะใช้ผ้าแถบรัดอก หรือสวมเสื้อคอกระเช้า หญิงสาวไว้ผมยาวแค่คอ การสวมเครื่องประดับขึ้นกับฐานะของแต่ละบุคคลปัจจุบันชาวบ้านที่นี้แต่งกายตามสมัยนิยม

7.3 อาหารการกิน ชาวเขมรราชบุรีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาหารจึงมีส่วนประสมของวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นเฉกเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในพื้นที่ ชาวเขมรราชบุรีนิยมบริโภคปลาเป็นส่วนประกอบของอาหารเช่น การทำหัวน้ำปลา ปลาย่าง ปลาเค็ม ปลาร้า แกงคั่ว แกงเลียง แกงส้มผัก ใส่เนื้อปลาเป็นต้น รายการอาหารเด่นของชาวเขมรราชบุรีที่สำคัญมีดังนี้

7.4 ที่อยู่อาศัย พูลศรี จีบแก้ว (2546, หน้า 96) ได้กล่าวว่า ชาวเขมรราชบุรีเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันอย่างแน่นแฟ้น ยึดบ้านพ่อแม่เป็นศูนย์กลาง ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวเขมรลาวเดิมในอดีตจึง นิยมปลูกบ้านเรือนติดต่อกันเป็นหมู่ หมู่ละหลายสิบหลัง คาเรือนรูปทรงบ้านเรือนในอดีตเป็นบ้านยกใต้ถุนสูง หลังคามุงจากหรือหญ้าคา ฝาเป็นไม้ไผ่หรือ ฝากระดาน โดยเฉพาะหลังคาบ้านมีลักษณะพิเศษ คือ เมื่อขึ้นบันไดบ้านแล้วสามารถไปเรือนอื่นๆ ได้ โดยไม่ต้องลงจากบันได เพราะแต่ละบ้านจะมีไม้กระดานพาดถึงบ้านต่อบ้าน

7.5 การละเล่น (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2544, หน้า 196) กล่าวถึงการละเล่นของชาวเขมรราชบุรีว่า เดิมมีการละเล่นในช่วงเวลาที่ว่างจากงานประจำซึ่งจะอยู่ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ การละเล่นที่พบเช่น การเล่นเพลงพวงมาลัย ซักเย่อ มอญซ่อนผ้า ผีกะลา ช่วงรำ ส่วนเด็กๆ มันจะเล่นหึ่ง หรือสะบ้า ซึ่งจะเล่นในเทศกาลนี้เท่านั้น การเล่นผีกะลาของชาวเขมรราชบุรีมีวิธีการเล่นคือ นำกะลามาวาง นำไม้มาเคาะมีคนนั่งบนกะลาตัวเมียแล้วหมุน ซึ่งมักจะให้ผู้หญิงเล่น จากนั้นจะถามเรื่องต่างๆ จนกระทั่งผีกะลาจะออกจึงเป่าที่หูของผู้เล่น

7.6 คติความเชื่อ ศาสนา และพิธีกรรม ชาวเขมรราชบุรีส่วนใหญ่มีคติความเชื่อ ศาสนา และพิธีกรรม คล้ายคลึงกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดราชบุรี ข้อมูลจาก พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี (หน้า 197) กล่าวถึงคติความเชื่อ ศาสนา และพิธีกรรมของขาวเขมรราชบุรีว่าเขมรลาวเดิม มีความเชื่อและนับถือผีบรรพบุรุษ หรือผีอารักษ์อย่างเคร่งครัด อาทิ เมื่อมีการจัดประเพณีงานบวช งานศพ หรือเมื่อหนุ่มสาวจะแต่งงานกัน จะต้องสู่ขอตามประเพณี หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำผิดจารีตประเพณี จะถูกผีบรรพบุรุษลงโทษ ทำให้เกิดความวิบัติต่างๆ แก่สมาชิกของครอบครัวหรือตัวเอง ฉะนั้นจะต้องเซ่นผี ผีของชาวเขมรลาวเดิมมีการแบ่งเป็น ก๊ก ผีแต่ละก๊กจะกินเครื่องเซ่นไม่เหมือน บางก๊กกินหมู กินไก่ ขนมต้มดำ ขนมต้มแดง เหล้า หรือ เป็ดปากทอง (คือเป็ดที่ใช้สร้อยทองคล้องที่ปาก) เรียกว่าเป็ดปากทอง เป็ดปากทองจะเซ่นก็ต่อเมื่อมีชายหนุ่มมาสู่ขอหญิงสาว ผีก๊กนี้เรียกว่าก๊กผีกินเป็ดปากทอง ชาวเขมรลาวเดิมจะไหว้ผีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ถ้าอยู่ที่บ้านก็ไหว้ที่บ้าน ภายในบ้านจึงต้องมีหิ้งผี ซึ่งจัดไว้ในห้องหนึ่งห้องใดของบ้าน เมื่อถึงเวลาก็จุดธูปบอกกล่าวขอให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อมีงานต่างๆ ก็ต้องมาเซ่นไหว้บอกกล่าว เครื่องเซ่นประกอบด้วย กล้วย 1 คู่ มะพร้าว 1 คู่ ข้าว 2 สำรับ คาวหวาน เหล้า ขนมเปี๊ยะ อย่างน้อย 10 คู่ ขนมจันอับ 1 คู่ ขนมบัว ขนมต้มมัด อย่างละ 1 คู่ (ขนมต้องให้ได้มากกว่า 10 อย่าง) นอกจากจะนับถือผีบรรพบุรุษแล้ว ชาวเขมรยังเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ประพฤติปฏิบัติตามศาสนาพิธีเนื่องในโอกาสต่างๆ เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป มีวัดและผู้นำทางศาสนาเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ชาวเขมรลาวเดิมยังมีความเชื่อเรื่องขวัญ โดยเฉพาะในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หลังจากรักษาจากหมอแล้ว ชาวบ้านคนแก่จะทำพิธีเรียกขวัญ โดยมีสำรับคาวหวานเรียกว่า “มิ่งชิงขวัญ” ให้ขวัญมาอยู่กับตัว มีการผูกข้อมือ โดยเชิญญาติพี่น้องมาร่วมงานด้วย

7.7 ขนบธรรมเนียม และประเพณี ขนบธรรมและประเพณีของชาวเขมรลาวเดิมแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต และประเพณีในรอบปีที่สำคัญ ดังนี้

7.7.1 ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต ที่สำคัญได้แก่ ประเพณีการเกิด และประเพณีการแต่งงาน และ ประเพณีการบวช ในประเพณีการเกิดนั้นสืบเนื่องจากชาวเขมรราชบุรีมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องขวัญ ดังนั้นเมื่อมีเด็กแรกเกิด ญาติผู้ใหญ่จะนำทารกใส่กระด้ง แล้วกล่าวเรียกขวัญว่า “แม่ซื้อตองป่า แม่หาตองข้าว แม่เป้าแม่พิมพ์ แม่เลี้ยงเคยชม แม่นมเคยจูบ อย่ามาหลอก อย่ามา

หลอน อย่ามาให้รอนๆ อย่าหอนรีๆ” แล้วจึงวางลงกระด้ง นอกจากวิธีดังกล่าวมาแล้ว ในประเพณีการเกิด ยังมีวิธีการเรียกขวัญอีกวิธีหนึ่ง คือเมื่อเด็กแรกเกิด หมอตำแยจะนำข้าวเปลือกใส่ตะกร้าพร้อมด้วยกล้วยสุก ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ไปวางไว้ที่ไม้กระดานที่แม่นอนอยู่ไฟ แล้วเชิญผีบรรพบุรุษให้มากิน จากนั้นนำไปทิ้งที่ทางสามแพร่ง แล้วเดินกลับโดยไม่หันไปมอง สำรับแม่จะต้องอยู่ไฟอีกอย่างน้อย 7–15 วัน ระหว่างนี้แม่จะกินอาหารได้เพียงข้าวต้ม เกลือ หรือน้ำปลาเท่านั้น เมื่อออกไฟแล้วหมอตำแยจะผูกขวัญให้กับมารดาอีกครั้งหนึ่ง

ประเพณีการแต่งงาน คนเขมรลาวเดิมนิยมจัดพิธีที่บ้านฝ่ายหญิงโดยฝ่ายชายจะจัดขบวนขันหมากแห่มาที่บ้าน ในขบวนขันหมากมีขนมใบไม้ ขนมเปี๊ยะ ขนมขี้แมว ขนมโก๋ เนื้อหมู ไก่ เป็ด ซึ่งทั้งหมดจะต้องจัดเป็นจำนวนคู่ หลังจากมีการพูดคุยกันทั้งสองฝ่ายพอเป็นพิธี บ่าวสาวจะไหว้พ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายต่อจากนั้นผู้อาวุโสจะผูกด้ายสีแดงขาวเพื่อเรียกขวัญให้คู่บ่าวสาว จากนั้นมีการเลี้ยงข้าวแก่ผู้ร่วมงาน การส่งตัวจะทำในตอนเย็นมีผู้อาวุโสให้ศีลให้พร

ประเพณีการบวช (สำนักวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี, 2550, หน้า 58-59) พิธีการบวชของชาวเขมรราชบุรีคล้ายกับของไทยทั่วไป คือเมื่อกำหนดวัด เดือน ปี ที่จะบวชแล้ว นาคหรือผู้จะบวชต้องไปฝึกกราบไหว้ให้คล่อง ท่องบทขอบวชเป็นภาษาบาลีให้ขึ้นใจ ใช้ชีวิตอยู่ในวัด 1–4 สัปดาห์ นาคหรือผู้บวชไปบอกลาบวชกับผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ และกล่าวขออโหสิกรรม หากได้เคยล่วงเกิน เพื่อให้การบวชเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ ปราศจากการอาฆาต จองเวร ก่อนวันงาน 1-2 วันเพื่อนบ้านจะร่วมกันทำม้ากัณฐกะซึ่งสมมุติเป็นม้าทรงของเจ้าชายสิทธัตถะที่ใช้ทรงขณะเสด็จออกจากพระราชวังในยามค่ำคืน ไปปลีกวิเวกออกบวช เพื่อค้นหาสัจธรรม ม้ากัณฐกะฝีมือของชาวเขมรราชบุรีทำจากตั่งไม้กระดานสูงราวก้นกบผู้ใหญ่ มีขากางออก 4 ขา ขาม้าผูกยึดกับไม้ไผ่ลำเขื่อง 2 ลำคาน ซึ่งยาวประมาณข้างละ 2 วา เพื่อให้เป็นรูปทรงของม้ามากขึ้น มีการเขียนเป็นรูปม้าบนกระดาษแข็งตัดตามรอยรูป แล้วติดประกบซ้ายขวา นำผ้านวมหรือผ้าขนหนูผูกติดไว้บนหลังม้า จากตั่งที่ดูแข็งที่อจึงได้กลายเป็นม้าสวยงาม เมื่อถึงวันบวช บรรดาชาวบ้านและเพื่อนๆ ของนาคจะเป็นผู้อาสายกลำคานขึ้นบ่า โดยให้นาคนั่งบนหลังม้า ระหว่างขบวนแห่นาคจะต้องมีสติและนั่งด้วยความระมัดรัง เนื่องจากผู้แบกหามลำคานจะมีการเต้น โผนโจนทะยานไปตามอาการและจังหวะของแตรวงศ์ ฤดูของการบวชจะมีมากในช่วงก่อนเข้าพรรษา

7.7.2 ประเพณีในรอบปี ในรอบหนึ่งปีชาวเขมรจังหวัดราชบุรีมีประเพณีที่สำคัญดังนี้ (พูลศรี จีบแก้ว, 2546, หน้า 94)

เดือนสามประเพณีเผาข้าวหลาม

เดือนสี่ ประเพณีตรุษไทย มีการละเล่นมอญซ่อนผ้า ไม่ตีหึ่ง

เดือนห้า ประเพณี สงกรานต์ ชาวบ้านกวนข้าวเหนียวแดงไปทำบุญที่วัดตอนเช้า ตอนบ่ายมีการสงน้ำพระ ต่อจากนั้นมีการละเล่นต่างๆ เช่น เล่นเพลงพวงมาลัย เพลงฉ่อย ชักเย่อ และยังมีการเซ่นผีบรรพบุรุษเนื่องในวันสงกรานต์

เดือนแปด เข้าพรรษา มีการทำบุญรักษาศีล ที่วัดทำบุญสลากภัต ทำของถวายพระสมัยก่อนมีการเล่นปี่พาทด้วย

เดือนสิบ สารทไทย มีการกวนกระยาสารทมาทำบุญที่วัด แล้วแบ่งกระยาสารทส่วนหนึ่งใส่กระทงใบตองสำหรับไหว้แม่โพสพ นำมายังที่นาของตนวางกระทงกระยาสารทบน “จอม” ที่ทำจากไม้ไผ่ปักตรงมุมแล้วทำพิธีจุดธูปเทียนเชิญให้มากินกระยาสารท อธิษฐานขอให้ข้างเจริญงอกงามได้ผลผลิตดี

เดือนสิบเอ็ด เทศกาลออกพรรษา มีการทำข้าวต้มมัด ข้าวต้มลูกโยน ขนมเทียน ไปทำบุญตักบาตร “ดาวดึงส์” รอบโบสถ์

เดือนสิบสอง งานเทศน์ประจำปี และลอยกระทง วันพฤหัสบดีที่ 2 ของเดือนสิบสองทุกปี ก่อนวันลอยกระทง ชาวไทยเขมรราชบุรี มีงานประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การทำบุญที่วัดเกาะศาลพระ อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุในตอนเช้า และมีพิธีสะเดาะเคราะห์ต่อดวงชะตาให้กับผู้มาร่วมในพิธี เครื่องสังเวยในพิธีที่สำคัญ คือ ขนมจีน อาหารคาวหวาน ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ผลไม้นานาชนิด ผู้ร่วมพิธีจะแบ่งส่วนหนึ่งไปใส่ใน “แพกระบาล” เพื่อทำพิธีเซ่นไหว้ผีทั้งหลาย แล้วนำแพกระบาล

8. ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง จากงานวิจัยของ วุฒิ บุญเลิศ และคณะ (2546) ได้กล่าวถึงกะเหรี่ยงในประเทศไทยว่า กะเหรี่ยงในประเทศไทยตั้งถิ่นฐาน นับแต่จังหวัดเหนือสุดคือ จังหวัดเชียงราย ตามหุบเขาในลุ่มน้ำแม่ปิง บริเวณเทือกเขาถนนธงชัยชายแดนไทยพม่า กระจายตัวลงมายังจุดเชื่อมต่อเทือกเขาตะนาวศรี ในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก และอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี จรดแนวชายแดนไทยพม่าถึงต้นแม่น้ำปราณบุรี อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวบแล้วนับได้ถึง 16 จังหวัด 68 อำเภอ กระจายอยู่ตามจังหวัด ในภาคเหนือ 6 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง และ ลำพูน ภาคตะวันตก ได้แก่ ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ภาคกลางได้แก่ สุโขทัย อุทัยธานี สุพรรณบุรี และ นครปฐม

กะเหรี่ยงราชบุรี อาศัยอยู่ใน 3 อำเภอ คือ อำเภอ สวนผึ้ง อำเภอปากท่อ และกิ่งอำเภอบ้านคา มีทั้งโผล่วอาศัยอยู่ในที่ราบริมน้ำ จกอร์อาศัยอยู่บริเวณต้นแม่น้ำแม่ประชี จกอร์และโผล่วเมืองราชบุรีเดิมมาจากเมืองทวาย ในอดีตบทบาทของกะเหรี่ยงสวนผึ้งมีหน้าที่คอยดูแลชายแดนไทยด้านตะวันตกของเมืองราชบุรี มีผู้นำเป็นนายกองด่านที่สวนผึ้ง คือ หลวงพิทักษ์คีรีมาตย์ และหลวงวิเศษศีรีรักษ์เป็นนายกองด่านที่บ้านยางหัก

ชาวกะเหรี่ยงสวนผึ้ง ตั้งอยู่ในชุมชนตามที่ราบเชิงเขาริมแม่น้ำแม่ภาชีและลำน้ำสาขา ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวละว้ามาก่อนทั้งนี้ได้วิเคราะห์มาจากชื่อหนองน้ำ ที่คนกะเหรี่ยงเรียกว่า “หนองละว้า” อยู่ในบริเวณด่านตำรวจตระเวนชายแดนอำเภอสวนผึ้ง และกล้องยาสูบดินเผา ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับกล้องยาสูบที่พบในเขตตะวันตกตั้งแต่อำเภอศรีสวัสดิ์ อำเภออุ้มผาง และครอบคลุมพื้นที่ทางภาคเหนือของไทยที่เคยเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวละว้า สาเหตุของการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของชาวกะเหรี่ยงมักมีหลายสาเหตุ เช่น หนีโรคระบาด โรคที่คนกะเหรี่ยงกลัวกันมากที่สุด คือ โรคฝีดาษ ไข้ทรพิษ โรคห่า และกาฬโรค ซึ่งชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผี เมื่อเกิดโรคระบาดชาวกะเหรี่ยงจะอพยพ หนีไปตั้งหมู่บ้านใหม่ ประกอบกับอุปนิสัยของชาวกะเหรี่ยงเป็นคนชอบความสงบ อยู่อย่างเรียบง่าย ไม่ชอบความขัดแย้งวุ่นวาย เมื่อมีคนต่างถิ่นต่างเชื้อชาติเข้ามาอยู่จำนวนมากขึ้น คนกะเหรี่ยงจึงย้ายไปอยู่ที่อื่น ดังคำกล่าวที่ว่า “คนเจ็กไล่ไทย คนไทยไล่ลาว คนลาวไล่กะเหรี่ยง คนกะเหรี่ยงหนีเข้าป่า” อีกทั้งนโยบายของรัฐในการจัดระเบียบชุมชนเพื่อความมั่นคงได้อพยพคนกะเหรี่ยงจกอร์บริเวณต้นน้ำภาชีลงมาอยู่บริเวณพื้นที่จัดสรร ที่บ้านห้วยน้ำหนัก และบ้านพุระกำ ล้วนเป็นสาเหตุของการอพยพย้ายถิ่นของชาวกะเหรี่ยงในอำเภอสวนผึ้ง

8.1 ลักษณะการตั้งบ้านเรือน บ้านเรือนของกะเหรี่ยงเดิมเป็นกระท่อมใต้ถุนสูงมุงด้วยหญ้าคาหรือใบกะพ้อ ฝาบ้านเป็นไม้ไผ่สับฝากตีเป็นแผ่น มีชายบ้านสำหรับตากข้าวเปลือก กะเหรี่ยงโผล่วเรียกชานบ้านว่า “บึงลังคู้” แปลว่าพื้นที่ตากข้าว มีห้องนอนสำหรับลูกสาวหนึ่งห้อง มีพื้นที่โล่งบนบ้านสำหรับแขก ปัจจุบันบ้านกะเหรี่ยงได้เปลี่ยนไป คนกะเหรี่ยงไม่ได้ทำไร่ข้าว ไม่มีข้าวเปลือกที่จะตาก“บึงลังคู้” ก็หายไป ไม้สำหรับสร้างบ้านหายาก ลักษณะบ้านของคนกะเหรี่ยงในปัจจุบันจึงมีลักษณะคล้ายบ้านคนไทย พื้นราบ ทีก่อด้วยอิฐและซีเมนต์

8.2 การแต่งกาย ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงจะนิยมแต่งกายชุดสมัยใหม่ คือ เสื้อยืด กางเกง ดังนั้นเป็นการยากที่จะเห็นชาวกะเหรี่ยง แต่งชุดประจำเผ่า จะเห็นได้ก็เฉพาะในเวลาที่มีงานสำคัญๆ ของทางจังหวัด ทางอำเภอ หรือมีงานประจำปี แล้วขอให้ชาวกะเหรี่ยง แต่งชุดประจำเผ่าเท่านั้น จึงจะเห็นชาวกะเหรี่ยงแต่งชุดประจำเผ่า การแต่งกายของชาวกะเหรี่ยง แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ (ดวงกมล, 2539, หน้า 38-41)

การแต่งกายของฝ่ายหญิงและการแต่งกายของฝ่ายชาย โดยการแต่งกายของฝ่ายหญิงนั้นจะเรียบง่าย แบ่งเป็น 2 ชนิดคือ ถ้าเป็นของเด็กจะเป็นผ้าดิบสีขาว ทอเป็นผืนยาว มีช่องสวมทางศีรษะ ยางคลุมเข่าตลอดแล้วปักกุ้นขอบแขน คือ ชายผ้าถุงด้วยด้ายสีแดง อาจใส่เม็ดเงินหรือลูกไม้ที่เรียกว่า “พ่งซ้า” ที่ชายถุง ส่วนชุดหญิงสาวที่อายุเกิน 15 ปี ก็คือชุดของผู้ใหญ่ จะมีเส้นด้ายยืนที่ทอด้วยสีน้ำเงินหรือสีแดง เป็นเส้นหลัก สวมใส่ได้ถึงวัยชรา จะมี 2 ชิ้น คือ ชิ้นที่เป็นผ้าถุงกับชิ้นที่เป็นเสื้อ ส่วนที่เป็นเสื้อจะสวมทางศีรษะ เหมือนชุดของเด็ก แต่จะแตกต่างกันที่มีการปักตัวเสื้อด้วยด้ายสีต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการเดินเส้น ส่วนผ้าถุงจะทอยกลางหลากหลาย มีเอกลักษณ์เฉพาะของ

ชาวกระเหรียงบริเวณเชิงถุงส่วนปลายถุงจะติดเม็ดเงิน ลูกปัดเป็นเมล็ดพืชชนิดหนึ่ง ภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า “พ่งซ้า” เป็นพืชล้มลุก มีดอกเหมือนฝางข้าว ทุกเมล็ดจะมีเกสรตรงกลาง ถ้าเกสรหลุดไปก็จะมีรูตรงกลาง นำมาร้อยรอบชายถุง หรือปักเลื่อมให้สวยงาม ส่วนทำความสะอาดไม่นิยมซัก เพราะเสื้อและผ้าถุงจะมีการตกแต่งด้วยลูกปัด ถ้าถูกับแปรงซักผ้าแล้ว อาจทำให้เครื่องประดับหลุดออกมาได้ ดังนั้นจึงไม่นิยมซักกัน ส่วนลักษณะของเสื้อชาวกะเหรี่ยงจะมีความหนาและค่อนข้างแข็งกระด้าง คอเสื้อจะลึก ด้านหน้าของคอเสื้อจะลึกจนเกือบถึงกลางหลัง และตัวเสื้อจะมีลวดลายซึ่งเกิดจากการปักด้วยด้ายสีต่างๆ เข้ามาช่วยในการเพิ่มลวดลาย ให้ดูสวยงามขึ้นลักษณะของแขนเสื้อจะเป็นลักษณะแขนกุด ตัวเสื้อจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าส่วนผ้าถุงจะมีลวดลายเนื้อผ้าคล้ายกับเสื้อ แต่จะแตกต่างกันตรงที่ผ้าถุงจะใช้ สี 2 สี คือ สีแดงและสีน้ำเงิน ส่วนด้านล่างจะใช้สีแดงเป็นสีตัด เพื่อเพิ่มลวดลายของชุด วิธีการนุ่งไม่เหมือนกับคนไทย แต่จะพับทั้งสองด้านคล้ายวิธีนุ่งผ้าถุงของชาวโซ่ง เด็กวัยรุ่นปัจจุบันนุ่งแบบกะเหรี่ยงไม่เป็นต้องให้ผู้ใหญ่นุ่งให้ ในการใช้งานจะนิยมแต่งกันในประเพณีสำคัญ คือ งานแต่งงานของชาวกะเหรี่ยง งานประจำเผ่า คือประเพณีเผ่า คือ งานประเพณีกินข้าวห่อ การต้อนรับแขกบ้านเมือง

การแต่งกายของฝ่ายชายนั้นยุ่งยากกว่าฝ่ายหญิง คือ จะต้องนุ่งเป็นโจงกระเบนเสื้อจะเป็นสีขาวแขนยาว ส่วนโจงกระเบนนั้นจะมีอยู่ไม่มากนัก เท่าที่พบเห็นเป็นสีน้ำเงิน สีน้ำตาล สีม่วง ซึ่งในปัจจุบันหาดูได้ยากกว่า ผ้าถุง และเสื้อของฝ่ายหญิงแต่ยังพอให้เห็นอยู่บ้างในงานแต่งงานซึ่งจะแต่งเต็มยศ คือ นุ่งโจงกระเบน เสื้อเชิ๊ตสีขาวแขนยาว และใช้ผ้าพันศีรษะมีลักษณะเป็นหงอนบนหน้าผาก (ทูไก่นุ) ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายหน่อแรดแต่จะทำด้วยผ้าสีต่างๆ ผ้าสีเหล่านี้เป็นผ้าที่ได้มาจากพิธีกรรมต่างๆ จึงเป็นผ้าสีที่เป็นมงคลแก่ผู้สวมใส่พันรอบศีรษะและทำเป็นหน่อแรก จะมีลักษณะสวยงามและดูดีมาก เสื้อผ้าของฝ่ายชายจะซักได้เพราะเป็นผ้าที่ไม่ค่อยมีลวดลายและเครื่องประดับอะไร

เครื่องประดับ ชาวกะเหรี่ยงมีเครื่องประดับที่ทำด้วยเงินแท้ เช่นเดี่ยวกับชาวเผ่าอื่นๆ ส่วนใหญ่จะสวมใส่กันทั้งชายและหญิง ลักษณะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย เครื่องประดับขายทีไม่ใช่เม็ดเงิน ได้แก่ การโพกศีรษะด้วยผ้า และผ้าสี โดยจะใช้ผ้าขาวม้าโพกศีรษะแล้วมัดส่วนหน้าบริเวณหน้าผากให้เป็นงวงคล้ายกับหน่อแรด (ทุไก่นุ) แล้วใช้ผ่าแพรสีหลากหลายพันรอบ ตามความเชื่อเดิมที่เล่าต่อกันมาว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสน้ำตกไทรโยค กาญจนบุรี โดยเสด็จทางเรือมาขึ้นบกที่มณฑลราชบุรีแล้วเดินทางบกผ่านด่านทับตะโกได้พระราชทานเหรียญและผ้าแพรสีแก่ชาวกะเหรี่ยง ชาวกะเหรี่ยงจึงได้พันผ้าสีไว้บนศีรษะเป็นต้นมา และใช้กรณีแต่งกายเฉพาะพิธีสำคัญหรืองานใหญ่ๆ กับชายหนุ่มเท่านั้น

ส่วนเครื่องประดับที่ทำด้วยเงินนั้นไม่มีผู้ใดทราบว่าใครเป็นผู้ผลิตหรือรับจ้างทำเครื่องประดับแบบดั้งเดิม ได้แต่รับมาจากบรรพบุรุษมาเป็นทอดๆ จนกระทั่งถึงยุคของเถ้าแก่อ่อนแซ่ตั้ง บิดาของเจษฎา ดรุณวิลาส เป็นช่างทองมาจากราชบุรี มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านทำเครื่องประดับเงินของชาวกะเหรี่ยงอยู่นานหลายปี คุณเจษฎาเล่าว่าเงินที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาให้พ่อทำนั้นจะเป็นเหรียญรัชกาลที่ 5 ทั้งหมดไม่พบการทำเงินอื่นๆ หรือเงินก้อนมาเป็นวัตถุดิบและคุณเจษฎายืนยัน เครื่องประดับทุกชิ้นคุณพ่อจะรับจ้างทำยกเว้นเข็มขัดของผู้ชายไม่เคยทำเลย เมื่อหมดคุณพ่อแล้วก็ไม่มีผู้ใดสืบทอดงานฝีมือเหล่านี้อีกและไม่มีช่างมาอาศัยในหมู่บ้าน งานฝีมือจึงยุติในช่วงเวลานั้น เครื่องประดับที่ทำด้วยเงินของชาวกะเหรี่ยง ได้แก่

1) สร้อย (จี่พรึ่บ) คือ เม็ดเงินที่ประดิษฐ์ขึ้นมีลักษณะคล้ายเงินพดด้วงโดยมีส่วนปลายยอดชิดติดกัน แต่ส่วนกลางเป็นรูปสำหรับร้อยด้วยหรือลูกปัด ตรงกลางจะมีดอกจันหรือดาวหลายแฉก ขนาดเม็ดเงินจะเล็กใหญ่แตกต่างกันประมาณเม็ดถั่วเขียวหรือใหญ่กว่าเล็กน้อย ขนาดความยาวของสร้อยแต่ละเส้นแล้วแต่ผู้ใส่ ถ้าเป็นเด็กขนาดจะสั้นลงและเล็กกว่า ถ้าของผู้ใหญ่ก็จะมีขนาดความยาวมากกว่า ส่วนสร้อยที่สวมจะไม่นิยมห้อยจี้ หรือพระเหมือนคนไทย แต่จะห้อยเหรียญรัชกาลที่ 5 (จี่บะ) ซึ่งเป็นเงินแท้ ปัจจุบันจะนำสร้อยชนิดนี้มาสวมเฉพาะวันพิธีสำคัญ

2) ตุ้มหู (กรก) ทำจากเงิน ภายในกรวง ลักษณะคล้ายแกนของหลอดด้ายหรือปากแตร ทั้งสองด้านความยาวประมาณ 2 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลางของปากแตรประมาณ 1 เซนติเมตร มีขนาดเล็กหรือใหญ่ขึ้นเมื่อรูหูกว้างขึ้น ส่วนใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่จะเคยใส่ตุ้มหูตั้งแต่เด็กๆ ทั้งชายและหญิง ปัจจุบันจะพบร่องรอยเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น เด็กๆ หรือหนุ่มสาวจะไม่พบแล้ว

3) กำไล (ไก้) ทำจากเงินแท้ หนัก ตันคล้ายตัวหนอนงอเข้าหากัน ปลายทั้งสองข้างจะค่อนข้างแหลมเปิดช่องห่างขนาดพอดีที่จะคล้องข้อมือได้ จะไม่ใช่วิธีสวมจากปลายมือมีหลายขนาดสมัยก่อนถ้าใครมีมากก็อาจสวมหลายวงได้ แต่ปัจจุบันจะมีกันคนละวง และจะสวมเฉพาะผู้หญิงเท่านั้น

4) เข็มขัด (คุค้ง) ลักษณะเป็นเส้นบางเล็กคล้ายริบบิ้น ทำจากหนังตีเป็นเส้นบางความกว้างประมาณครึ่งเซนติเมตร ยาวประมาณ 2 ฟุต ตรงกลางของเส้นคาดผมจะทำเป็นเงินคล้ายใบหอกติดไว้ สูงประมาณ 4 เซนติเมตร ใช้ได้ทั้งหญิงและชาย ถ้าเป็นหญิงให้ส่วนกลางที่มีลักษณะคล้ายใบหอกไว้ด้านหลังมวยผม ถ้าเป็นชายจะใช้ส่วนนี้อยู่บริเวณโคนของหน่อแรด (ผ้าพันศีรษะ) ด้านหน้า

5) กระดุม (ฉีเชียงซ้า) ลักษณะคล้ายผอบขนาดเล็ก ขนาดเท่าปลายนิ้ว ทำจากเม็ดเงินภายในโปร่งกรง มีลวดลายอย่างง่ายๆ ใช้ติดเสื้อผู้ชายเท่านั้น ปัจจุบันไม่ค่อยพบเห็น

ภาพที่ 4.7 แสดงการแต่งกายของชาวกะเหรี่ยงสวนผึ้ง

8.3 อาหารของชาวกะเหรี่ยง จากวิถีชีวิตที่อาศัยอยู่ตามป่าเขา ดังนั้นอาหารหลักของคนกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ได้แก่พืชผักที่หาได้จากธรรมชาติมาปรุงด้วยวิธีการต่างๆ นิยมบริโภคอาหารที่มีรสจัด เช่น น้ำพริก แกงเผ็ด แกงส้ม เป็นต้น น้ำพริกของคนกะเหรี่ยงมีปลาร้าเป็นเครื่องปรุงหลักตำน้ำพริก ปรุงรสด้วยเกลือ ปลาร้า หรือที่คนกะเหรี่ยง เรียกว่า กะปิปลามีวิธีการทำคือใช้ปลาเล็กปลาน้อยที่หาได้จากลำน้ำมาขอดเกล็ด ควักไส้ทิ้ง ล้างให้สะอาด นำไปผึ่งแดด จากนั้นโขลกรวมกับเกลือและรำข้าว อัดใส่กระบอกไม้ไผ่ ทิ้งไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ จึงนำมากินได้ส่วนแกงเผ็ด แกงส้มของคนกะเหรี่ยงมีวิธีการปรุงเครื่องปรุงเครื่องแกงโดยนำน้ำพริก ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด และปลาร้าที่สับละเอียดเผาจนหอม ตำให้เข้ากัน แกงส้มไม่นิยมใส่เนื้อสัตว์ แต่ใช้ผักที่มีรสเปรี้ยว ได้แก่ ใบกะเจี๊ยบป่า มะเขือส้ม เพื่อช่วยในการปรุงอาหาร

8.4 ความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง มีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญของตนเอง โดยชาวกะเหรี่ยงโผล่วเรียกขวัญว่า “หล่า” กะเหรี่ยงจกอร์เรียกขวัญว่า “เกอลา” เชื่อว่าทุกคนมีขวัญ กะเหรี่ยงที่บ้านแม่ขนาดหลอง ตำบลท่าอากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน มีความเชื่อว่าคนเรานั้นมีขวัญทั้งหมด 33 ขวัญ ส่วนกะเหรี่ยงที่อำเภอสวนผึ้งมีความเชื่อว่าคนเรานั้นมีขวัญประจำกาย 37 ขวัญ (วุฒิ, 2547) ขวัญนี้จะท่องเที่ยวไปตามที่ต่างๆ สาเหตุที่ขวัญของคนเราชอบท่องเที่ยวไม่อยู่กับเนื้อกับตัวนี้เองทำให้คนเราเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าเผอิญขวัญไปเจอกับสิ่งไม่ดีหรือภูตผีวิญญาณ ภูตผี วิญญาณนั้นอาจจะจับขวัญเอาไว้ทำให้เจ้าของเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ดังนั้นจึงคงต้องมีการเรียกขวัญคืนมา

ถ้าเด็กหรือผู้ป่วยไม่สบาย ญาติของผู้ป่วยจะต้องไปตามหมอผีหรือคนทรง มาเพื่อตรวจดูว่า อาการที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร หมอผีหรือคนทรงก็จะบกว่าสาเหตุที่ไม่สบายเนื่องจากขวัญของผู้ป่วยนั้นหายและบอกว่าจะทำพิธีเรียกขวัญ รุ่งขึ้นพ่อของผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยไปทำพิธีเรียกขวัญโดยนำข้าวสุกหนึ่งกำมือ ผ้าขาวม้าหรือผ้าผืนหนึ่ง กับไม้อีกอันหนึ่ง ไม้นี้สำหรับทำพิธีเรียกขวัญด้วย โดยไม้จะยาวประมาณ 1 เมตร เอามาผ่าเป็นสี่ส่วน แต่ละส่วนจะเจาะรู 3 รูสำหรับเรียกขวัญมาอาศัย เวลาเดินจากบ้านผู้ป่วยห้ามลากไม้นี้ไปตามแนวเพราะจะทำให้ขวัญของผู้เจ็บตกหาย ญาติผู้ป่วยจะนำเอาข้าวสุกมาคลุกเคล้ากับดินส่วนหนึ่ง แล้วยังเก็บเอาไว้อีกส่วนหนึ่งในห่อผ้า

ผู้เฒ่าแก่ชาวกะเหรี่ยงเล่ากันว่า สมัยก่อนมีหลายคนที่มีคาถาอาคม สามารถเสกเป่าให้คนที่เขาไม่พอใจ เจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีอันเป็นไปต่างๆ โดยเฉพาะที่เรียกว่าการเสกหนังวัวเข้าท้องให้มีอาการทุรณทุราย และเสียชีวิตดังกล่าว แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว ไม่มีใครจะจดจำหรือสืบทอดไหนเรื่องเหล่านี้อาจจะเป็นเพราะว่าเห็นเป็นสิ่งไม่ดีเป็นบาปกรรม ดีไม่ดีจะเข้ากับตัวเองเข้าบ้างวันใดวันหนึ่งก็ได้ เท่าที่สอบถามวิธีการกระทำจากผู้เฒ่าผู้แก่ดังกล่าว ได้ความว่า ในการกระทำดังกล่าว ต้องใช้ความพยายามสะกดรอยคนที่ต้องการจะทำว่าเดินทางไปทางไหน หรือไปยืนปัสสาวะ นั่งปัสสาวะไว้ตรงไหน เพื่อจะได้ไปบริกรรมเวทย์มนต์คาถา ตามพิธีกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมานั้น คือ ตรงรอยเท้าหรือร่องรอยปัสสาวะนั้น นับได้ว่าใช้ความพยายามมากที่เดียว

8.5 ความเชื่อเกี่ยวกับน้ำมันพราย การนับถือน้ำมันคล้ายๆ กับการนับถือพระพุทธรูปแต่แตกต่างที่มีพิธีกรรมที่มีความยุ่งยากพอสมควร ความเป็นมาของพระน้ำมันนั้น ได้มาจากผู้มีวิชาแล้วได้รับการสืบทอดมาต่อๆ กัน ที่รู้แน่นอนแล้วก็คือหลวงพ่อนวม วัดแจ้งเจริญ ท่านได้รับมาอีกจากผู้มีวิชาและทำการปลุกเสกน้ำมันไว้เพื่อผู้ที่นับถือมารับน้ำมันกับหลาวพ่อจะได้นำไปบูชาต่อมีการกล่าวว่าน้ำมันนั้นมีความเคร่งครัดมาก แม้ผู้นับถือทำผิดนิดหน่อยก็พลอยไม่สบายไปด้วยสาเหตุมากจากการลงโทษของพระน้ำมัน และเมื่อนับถือแล้วนับถือศาสนาอื่น แต่รวมพิธีกรรมศาสนาอื่นได้แต่อย่านำสัญลักษณ์นั้นมากราบไหว้ที่บ้าน

การนับถือพระน้ำมันก็คือ การนับถือพระน้ำมันที่ทำการปลุกเสกจากผู้มีวิชา การทำการปลุกเสกพระน้ำมัน คือกรนำน้ำมันมะพร้าวหรืออาจใช้น้ำมันจากพืชชนิดอื่นๆ ก็ได้ เช่น น้ำมันงา แต่ต้องมีส่วนผสมของน้ำมันมะพร้าวด้วย ห้ามใช้น้ำมันจากสัตว์ หลังจากได้น้ำมันจากพืชแล้ว ก็ทำการปลุกเสก โดยผู้มีวิชาอาคมจะทำการปลุกเสกในวันพระ ผู้นับถือน้ำมันนั้นจะมีพิธีการรับน้ำมันตามพิธีกรรม หลังจากได้แล้วนำกลับมาบ้านก็นำใส่ขวดขนาดเล็ก นำไปไว้บนหิ้ง สำหรับกราบไหว้ และจะมีการกราบไหว้ทุกวันพระ วันโกน และวันนั้นจะละจากการทำบาปทุกอย่าง และมีความเคร่งครัดมาก เช่น ห้ามนำสุราขึ้นมาบนบ้าน ถ้าปฏิบัติบูชาถูกต้องทุกอย่าง จะเกิดความศักดิ์สิทธิ์และสามารถนำมารักษาโรคต่างได้ เช่น ปวดหัว ตัวร้อน ก็สามารถนำน้ำมันมาถูทาตามตัวได้ ถ้านำกลับมาแล้วไม่ไว้บนหิ้งก็นำไปไว้บริเวณหน้าบ้านก็ได้ โดยการสร้างเป็นศาลาสำหรับเก็บน้ำมัน แต่การไว้ในลักษณะนี้ไม่เคร่งครัดมากนัก หากวันใดผู้นับถือทำผิดระเบียบ เช่น ฆ่าสัตว์ในวันพระวันโกนก็จะทำให้เกิดอาการป่วยทันที หลังจากกระทำบาปแล้วประมาณ 1 วัน เมื่อเกิดอาการป่วยก็ต้องไปหาหมอผีประจำหมู่บ้านให้เขาดูว่าเป็นอะไร ถ้าหมอดูว่าผิดน้ำมันที่เรานับถือแสดงว่าเราปฏิบัติผิดกฎเกณฑ์ การนับถือพระน้ำมัน หมอผีก็จะเสนอวิธีแก้ปัญหาโดยให้อธิษฐานขอขมาลาโทษกับพระน้ำมันที่นับถืออยู่มีวิธีการเตรียมเครื่องบูชา คือข้าวตอก 7 กระทง เทียน 7 เล่ม ดอกไม้ 7 ดอก หน่อต้นกล้วยอีก 1 ต้น จาน 1 ใบ เตรียมอุปกรณ์ให้เรียบร้อย

เมื่อได้เครื่องบูชาครบแล้ว นำมาตกแต่งโดยนำต้นกล้วยมาตั้งไว้บนจานแล้วเอาข้าวตอกมาโปรยรอบๆ โคนต้นกล้วย แล้วน้ำเทียนกับดอกไม้มาปักบริเวณลำต้นกล้วย เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วให้นำเครื่องบูชาที่เตรียมไว้ คือ ต้นกล้วย ประดับด้วยดอกไม้ เทียน มาขอขมาต่อหน้าพระน้ำมันที่เราบูชาแล้วอธิฐานว่าถ้าตัวผู้นับถือผิดอันใดโดยไม่ได้ตั้งใจขอให้อภัยให้ด้วย และให้หายป่วยไวๆ เมื่ออธิษฐานเสร็จแล้วเป็นอันเสร็จพิธี หลังจากทำพิธีเสร็จแล้ว 3–4 วัน ในปัจจุบันยังมีนับถืออยู่แต่มีไม่กี่หลังคาเรือนส่วนมาก จะหันมานับถือศาสนาพุทธกันหมด

8.6 ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือด้ายเหลืองหรือผ้าเหลืองพระ มีเรื่องเล่าอยู่ว่าในอดีตหลังจากพระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานไปแล้วหลายวัน เมืองผู้นำชาวกะเหรี่ยงได้ยินเรื่องราวก็รีบเดินทางไปทันที แต่เมื่อได้ไปถึงพระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่สวรรค์แล้ว จะทำการแบ่งอัฐิพระพุทธเจ้ากัน แต่ชาวกะเหรี่ยงไม่ได้เพียงแค่ได้ผ้าเหลืองของพระพุทธเจ้ามาบูชาเท่านั้น หลังจากได้ผ้าเหลืองแล้วก็นำกลับมาแจกจ่ายให้กับลูกบ้านทุกคน เพื่อนำไปบูชากราบไหว้แทน และเมื่อมีการแจกจ่ายไม่พอผู้นำหมู่บ้านก็ได้บอกกับลูกบ้านว่าให้เอาด้ายสีเหลืองมาแทนผ้าเหลือง โดยมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ส่วนความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือการระลึกถึงบุญคุณของบิดามารดาที่ล่วงลับไปแล้ว หรือยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเชื่อว่าการกระทำแบบนี้จะได้บุญมาก กุศลมาก เมื่อเกิดชาติหน้าจะได้ไปเกิดเป็นครอบครัวเดียวกัน การบูชาผ้าเหลืองมีธูป 1 ดอก ดอกไม้ 1 ดอก ยาสูบ 1 มวน หมากอีก 1 คำ แล้วนำสิ่งเหล่านี้มาใส่บนจานจุดธูปควบคู่กับสิ่งเหล่านี้ควบคู่กันไปด้วย แล้วอธิษฐานด้วยว่า

“ให้ครอบครัวมีแต่ความสุข ไม่เจ็บไข้ ทำสิ่งใดให้สมปรารถนา” พิธีการนี้จะกระทำทุกวันพระ ประเพณีการกราบไหว้น้ำมัน และการนับถือบูชาผ้าเหลืองของชาวกะเหรี่ยง สะท้อนถึงความศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของชาวกะเหรี่ยงเป็นอย่างดี และเป็นเครื่องยืนยันได้อีกทางหนึ่งว่า “พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนียวจิตใจของชาวกะเหรี่ยง”

8.7 ความเชื่อเกี่ยวกับการอาบน้ำมนต์ การอาบน้ำมนต์เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งคล้ายๆ กับพิธีกรรมของไทย การอาบน้ำมนต์นั้นชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าทำขึ้นเพื่อสะเดาะเคราะห์ในยามเจ็บป่วย ขับไล่สิ่งชั่วร้ายพ้นจากตัว ทำกิจกรรมอันใดประสบความสำเร็จโดยเฉพาะการทำสวน ไร่นา ให้มีความสมบูรณ์ตลอดไป เมื่อเดินทางไปแห่งใดจะมีแต่ความปลอดภัย หลุดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ส่วนพิธีนั้นเป็นหน้าที่ของหมอผี (พ่อหมอ) คือก่อนที่จะมีการอาบน้ำมนต์นั้นต้องบอกให้หมอผีทราบก่อนเมื่อถึงวันที่กำหนดก็เตรียมดอกไม้ ธูป เทียนมาด้วย คือ ธูป 5 ดอก บุหรี่ 1 ของค่าครูของหมอผีแต่ละคน (จำนวนเงินขึ้นอยู่กับหมอผีคนนั้นว่าค่าครูเท่าไหร่ส่วนใหญ่จะไม่เกิน 30 บาท) เมื่อนำของเหล่านี้มาแล้วก็จัดแจงใส่พานหรือจานก็ได้ แล้วส่งให้หมอผีในขณะที่ทำการจัดเตรียมของในพานบุคคลที่จะอาบน้ำก็จะเตรียมน้ำใส่ภาชนะ เช่น กระป๋อง ปี๊บ จะกำหนดน้ำคือ 1 กระป๋อง/คน เมื่อเสร็จแล้วก็นำน้ำที่ตักใส่ภาชนะไปให้หมอผีเสกน้ำให้มีความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อหมอผีทำพิธีกรรมเสร็จแล้ว ก็จะให้ผู้อาบน้ำมนต์นั่งยืดตรง พนมมือ หลับตาแล้วให้ระลึกถึงพระพุทธองค์ผู้มีพระคุณ สถานที่จะอาบที่ไหนก็ได้แต่ส่วนใหญ่จะอาบบริเวณหน้าบ้านหรือในบ้านไม่นิยมอาบหลังบ้าน เมื่อระลึกถึงความดีแล้วให้ทำจิตใจให้สงบ แล้วหมอผีจะตักน้ำในกระป๋องทำการปลุกเสกแล้วมา 1 ขัน ทำการเป่าคาถาเสร็จแล้วส่งให้ผู้อาบโดยให้กินน้ำ 3 อึก ล้างหน้า ลูบศีรษะ 3 ครั้ง เมื่อผู้อาบกระทำตามพิธีเสร็จแล้วหมอผีจะทำการเป่าถาคาไปเรื่อยๆ ขณะที่ตักน้ำราดผู้ป่วย โดยราดจากศีรษะไปทางปลายเท้าจนกว่าน้ำจะหมด เมื่อเสร็จจากการอาบน้ำแล้วหมอผีก็จะเดินขึ้นบ้าน หลังจากผู้อาบน้ำมนต์เปลี่ยนชุดแล้วก็จะขึ้นไปหาหมอผีแล้วหมอผีจะให้สายสิญจน์มาใส่คอ 1 เส้น สายสิญจน์นั้นทำมาจากด้ายดิบสีขาว ซึ่งเตรียมด้ายให้เป็นวงกลมขนาดสวมพันศีรษะได้แล้วมาปรุงน้ำหอมจากดอกไม้อีกครั้งเพื่อให้มีกลิ่นหอม หลังจากได้ด้ายสายสิญจน์แล้วก็จะลากลับบ้าน หรือจะอยู่ดูดวงต่อแล้วแต่ความประสงค์ของผู้อาบน้ำมนต์ จากความเชื่อตรงจุดนี้ เพื่อให้เกิดความสบายใจของชีวิตผู้อาบเองจะได้มีความปลอดภัย ทำสิ่งใดแล้วไม่เกิดความย่อท้อในอุปสรรคใดๆ ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์และสร้างความเชื่อถือได้มากสำหรับชาวกะเหรี่ยง แม้แต่คนไทยเองก็มีความเชื่อคล้ายๆ กัน เหตุคงเพราะนับถือศาสนาเดียวกัน และมีความเชื่อส่วนมากคล้ายกับคนไทยในอดีต แต่เป็นเพียงการสันนิษฐาน และความเชื่อเหล่านี้ก็ยังมิได้รับการพิสูจน์โดยขบวนการทางวิทยาศาสตร์ แม้เป็นความเชื่อแต่ก็สามารถทำให้ชนชาวกะเหรี่ยงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ แม้นในปัจจุบันจะเลือนรางลงไปทุกขณะ การบูชาต้นไม้ใหญ่ประจำหมู่บ้าน ชาวกะเหรี่ยงในอำเภอสวนผึ้ง ยังคงรักษาประเพณีความเชื่อในเรื่องเจ้าป่าเจ้าเขาไว้อย่างต่อเนื่องและมั่นคงถึงทุกวันนี้ ชาวกะเหรี่ยงทุกหมู่บ้านจะมีต้นไม้ใหญ่

ซึ่งเชื่อถือต่อๆ กันมาว่าเป็นที่สิ่งสถิตของเจ้าที่เจ้าทางรักษาความสงบสุขแก่หมู่บ้านและลูกบ้านทุกคน การบูชาต้นไม้ใหญ่ของชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านเป็นวัฒนธรรมในการรักษาต้นไม้ใหญ่ๆ ของหมู่บ้านให้คงอยู่ตลอดไป ต้นไม้ใหญ่ที่กล่าวนี้แต่ละหมู่บ้านจะเลือกบริเวณที่ตั้งหรือเลือกต้นไม้ไม่แตกต่างกัน จะเลือกต้นไม้หรือบริเวณที่อยู่ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านทุกหมู่บ้านและวิธีการเลือกต้นไม้ที่จะกราบไหว้แตกต่างกัน และบอกไม่ได้ว่าทำไมจึงเลือกต้นไม้ต้นนี้ได้แต่กราบไหว้ เซ่นไหว้ สืบต่อกันมา

วันที่ชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านจะนำข้าวของมาไหว้จะตรงกับเดือน 6 ทางจันทรคติขึ้น 6 ค่ำ หรืออาจเป็นวันอื่นๆ ก็ได้แต่ต้องอยู่ในช่วงเดือน 6 คนในหมู่บ้านจะนัดหมายนำอาหารคาวหวานพร้อมหมากพลูร่วมกันแล้วแต่จะหามาได้ ที่ขาดไม่ได้คือ ข้าวปากหม้อ ไก่ต้ม ไข่ต้ม เพราะเมื่อเสร็จพิธีจะได้นำกลับไปเป็นยา แบ่งให้คนในบ้านกินอาจหายจากโรคได้ นอกจากนั้นต้องมีเหล้า ดอกไม้ธูป เทียน เมื่อทุกบ้านมาถึง ณ ต้นไม้พร้อมกันเวลาสายก็จะมีผู้นำดำเนินการกล่าวไหว้ เพื่อเจ้าที่เจ้าทางว่าที่อาศัยอยู่บนต้นไม้ว่าได้เอาของกินมาถวายแล้วให้มารับด้วย จุดประสงค์จะเป็นการขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์รักษาคุ้มครองคนในหมู่บ้านมากกว่าที่จะรักษาต้นไม้ เพราะบางหมู่บ้านที่กล่าวมีต้นไม้ชนิดนั้นๆ ยืนอยู่เพียงต้นเดียว และบางบ้านก็ไม่สามารถมาพร้อมในพิธีได้ ก็ต้องฝากข้าวปลาอาหารมาร่วมไหว้เจ้าที่เจ้าทาง ณ ต้นไม้ใหญ่ด้วย หลังจากที่ทำพิธีแล้วเวลาผ่านไปพอสมควรที่จะทำให้เจ้าที่เจ้าทางมารับข้าวปลาอาหารแล้วก็ให้ผู้นำในพิธีเป็นผู้ลาไหว้ หลังจากนั้นก็จะนำอาหารแจกจ่ายกันกินบริเวณนั้นไม่ให้ใครนำกลับมายกเว้นข้าวปากหม้ออย่างเดียว อันแสดงถึงความมีน้ำใจ การแบ่งปันและความร่วมมือในหมู่บ้าน นั้นหมายถึงความสงบสุขของคนในหมู่บ้านนั้นเอง

8.8 ความเชื่อเรื่องเสาหงส์ บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้านกะเหรี่ยงทุกหมู่บ้านจะพบกองดินและเสาไม้ยอดแหลม สูงประมาณ 2-4 เมตร จำนวน 1-3 ต้น ทุกหมู่บ้านยกเว้นบางแห่งถูกรื้อถอนออกไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และบริเวณใกล้เคียงจะมีต้นลั่นทมเก่าแก่ปลูกอยู่บนกองดินโคนเสาต้นใดต้นหนึ่ง และจะอยู่ใกล้บ้านต้นโพธิ์ขนาดใหญ่จำนวน 1 ต้น เอกลักษณ์ทั้งสองสามสิ่งนี้ คือ เอกลักษณ์ของหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่มีมาช้านาน ปัจจุบันจะพบว่าหมู่บ้านที่มีเสาดังกล่าวมาพร้อมกับต้นลั่นทม และต้นโพธิ์พร้อมๆ หาได้ยากมาก บางหมู่บ้านจะเหลือเพียง 1 ชนิด เช่น บ้านบ่อคงเหลือแต่เพียงต้นโพธิ์ ประมาณปี 2522 ยังพบเสาและต้นลั่นทม ส่วนบ้านสวนผึ้งยังมีให้เห็นทั้ง 3 ชนิด หมู่บ้านทุกแฝกมีเพียงต้นโพธิ์ และเสา 3 ต้น ส่วนต้นลั่นทมขนาดใหญ่พึ่งจะถูกทำลายไปเมื่อไม่นานมานี้เอง

8.9 ประเพณี พิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยง

ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ตรงกับวันที่ 1 มกราคมของทุกปี ในวันนี้ตอนเช้าชาวบ้านจะตระเตรียมข้าวปลาอาหารไปทำบุญที่วัดเมื่อเสร็จแล้วสำหรับคนที่นับถือผีจะมีพิธีกินไก่ เพื่อเลี้ยงผีเรือนโดยนำไก่มาต้มจะกี่ตัวก็แล้วแต่ผู้ทำ และดอกไม้ธูปเทียนและเหล้าขาวไปตั้งกลางแจ้ง และทำพิธีขอขมาต่อเจ้าที่เจ้าทางหลังจากเสร็จแล้วก็นำมากิน

วันมาฆบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 การทำบุญในวันมาฆบูชา ชาวบ้านจะนิยมไปทำบุญตักบาตรที่วัด โดยจะจัดเตรียมดอกไม้ ธูปเทียน มาด้วยเพื่อทำพิธีพร้อมกันในพระอุโบสถ ต่อจากนั้นจะฟังพระธรรมเทศนา

วันสงกรานต์ จะทำเมื่อเริ่มระยะเข้าฤดูร้อน และเสร็จจากการเก็บเกี่ยวว่างจากการทำงาน ตรงกับธรรมเนียมของไทย คือ วันที่ 13–15 เมษายน ซึ่งในวันนี้ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรในตอนเช้า บางบ้านจะนำกระดูกของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วมาบังสุกุล หรือเอามาสรงน้ำ หรือนิมนต์พระมาทำพิธีเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ นอกจากนี้จะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือนให้เรียบร้อยโดยเฉพาะที่บูชาพระ แล้วสรงน้ำพระ อาจมีการปล่อยปลาบ้าง ส่วนงานรื่นเริงมีการจัดในหมู่บ้านบ้างเล็กน้อย มีการรดน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ และเล่นสาดน้ำกัน ตอนกลางวันมักจะเล่นทอยสะบ้า เป็นการละเล่นพื้นเมืองซึ่งจะเล่นกันในช่วงสงกรานต์ การงานต่างๆ พักเอาไว้ก่อน

การอาบน้ำมนต์ในวันสงกรานต์ เป็นอีกประเพณีหนึ่งที่ยังหลงเหลือมาถึงปัจจุบัน ชาวกะเหรี่ยงจะเชิญผู้นำหมู่บ้านมาทำน้ำมนต์ให้สมาชิกในครอบครัวทุกคนได้อาบน้ำ บางหมู่บ้านจะเชิญผู้ที่เป็นหมอมาทำพิธีการอาบน้ำมนต์จะคล้ายกับการอาบน้ำมนต์ยามเจ็บป่วย แต่มีจุดหมายเพื่อการสะเดาะเคราะห์ หรือสร้างสิริมงคลแก่ตนเอง และครอบครัว ก่อนเริ่มพิธีจะต้องมีค่าครูเหมือนกับพิธีการอาบน้ำ อุปกรณ์ที่นั่งอาบส่วนใหญ่จะใช้ชานบ้านหรือลานบ้าน เริ่มโดยสมาชิกในบ้านจะต้องมานั่งเรียงกันในแนวตามอาวุโส หมอหรือผู้ทำพิธีจะเริ่มพิธีว่าคาถา โดยใช้เทียนพิธีหยดลงถังน้ำ คาถามีเนื้อหาเกี่ยวกับการขอพรให้อยู่เย็นเป็นสุข ในปีใหม่ และทุกข์ต่างที่เกิดขึ้นในปีที่แล้วขอให้หมดไปพร้อมกับการอาบชำระร่างกายในครั้งนี้

ประเพณีการก่อพระทราย เป็นอีกประเพณีหนึ่งที่นิยมปฏิบัติเหมือนกับชาวมอญ ชาวกะเหรี่ยงจะร่วมกันขนทรายเข้าวัดในช่วงเดือน 11 ในวันออกพรรษา และวันสงกรานต์ของทุกปี เมื่อถึงวันกำหนดนัดหมายชาวบ้านจะออกมาช่วยกันขนทรายจากล้ำห้วย ขึ้นมาไว้หน้าวัดเพื่อก่อเป็นพระเจดีย์ มีการยกชั้นทรายให้สูงขึ้นโดยใช้เสือลำแพน และหาดอกไม้หลากหลายชนิดมาตกแต่งเพื่อความสวยงาม บางหมู่บ้านจะทำฉัตรสูงประมาณ 7 ชั้น หรือจะทำ 5 ชั้น 9 ชั้นก็ได้ โดยสร้างจากตอกล้วนๆ ชาวบ้านจะแบ่งงานกันทำ ในหมู่บ้านหนึ่งอาจมีหลายฉัตร เมื่อถึงกำหนดต่างๆ แห่ไปรวมกันที่วัดโดยกล่าวคำขอขมาแล้วปักที่กองทราย การประดับตกแต่งฉัตรจะใช้ดอกไม้มงคล เช่น ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ร้อยเป็นพวงยาวจากยอดฉัตรจนถึงชั้นล่างสุด ส่วนยอดสูงจะสานตัวนกเกาะกิ่งฉัตร เมื่อแห่ไปถึงวัดก็จะตั้งที่หน้าโบสถ์บ้างปักที่กองทรายบ้าง ถ้าเป็นช่วงสงกรานต์การก่อทรายจะทำเป็นกิจกรรมสุดท้าย การละเล่นอื่นๆ เช่น สาดน้ำ สรงน้ำพระ เล่นสะบ้า เป็นต้น

8.10 การเล่นสะบ้า ชาวกะเหรี่ยงเล่นสะบ้าคล้ายกับชาวมอญ อาจมีการรับและสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตเพราะชาวกะเหรี่ยงมีความผูกพันและอยู่ร่วมกับชาวมอญก่อนที่จะอพยพเข้าสู่เขตไทย และเมื่อเขามาอยู่ในเขตไทยก็มีพึ่งพาอาศัยและตั้งหลักแหล่งใกล้เคียงกัน อาทิ บริเวณอำเภอสังขละบุรี เป็นต้น การเล่นสะบ้า แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

8.10.1 สะบ้าลูกเล็ก โดยนำเมล็ดของผักสะบ้า เรียกว่าลูกสะบ้า กะเหรี่ยงเรียกเมเกซ้า มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 นิ้ว ลักษณะลูกสะบ้าจะกลม แบน แข็ง ผลของสะบ้าจะเป็นฝักแบนฝักหนึ่งจะมีเมล็ด 2-10 เมล็ด ลำต้นเป็นเถาชนิด Entada Phaseolides Merr ในวงศ์ Leguminosae จำนวนลูกสะบ้าที่ใช้ 20 ลูก จำนวนผู้เล่นประมาณ 2-10 คน โดยแบ่งออกเป็น 2 ทีม ทีมละ 1-5 คน วิธีการเล่นตั้งลูกสะบ้าในแนวดิ่ง ห่างจากผู้เล่นประมาณ 2 วา จำนวน 3 แถว แถวกลางจะตั้งลูกสะบ้า 10 ลูก ขนาบข้าง 2 แถว แถวละ 5 ลูก รวม 3 แถว ระยะห่างระหว่างลูกระหว่างแถวประมาณ 1 คืบ จะเอาสะบ้าที่เหลือจำนวน 10 ลูกแบ่งให้สมาชิกในทีมเท่าๆ กัน เพื่อใช้เป็นตัวทอย เมื่อเริ่มเล่นทีมแรกจะใช้ลูกสะบ้าที่เป็นตัวทอย ทอยสะบ้าที่ตั้งไว้แล้วครั้งละ 1 ลูก ให้ล้มลงทีละลูก จนครบหรือหมดสะบ้าในมือสมาชิก เมื่อผู้เล่นทอยถูกก็ให้จับสะบ้าลูกนั้นนอนลงในที่เดิม หรือถ้าลูกสะบ้ากระเด็นไปที่อื่นต้องจับมานอนเรียงไว้ในแถวเหมือนเดิม แต่ถ้าผู้เล่นทอยตั้งลูกอื่นๆ ที่เหลือไม่ถูกแต่กลับมาถูกตัวที่นอนจะฟาล์วเรียกว่า “จ่า” ต้องจับสะบ้าลูกนั้นตั้งใหม่ถือว่ายังไม่ถูกทอย แล้วนับจำนวนลูกสะบ้าที่เป็นตัวตั้งว่าเหลือกี่ลูก ทีมใดที่ลูกสะบ้าที่ตั้งไว้ เหลือมากกว่าจะเป็นผู้แพ้ ถ้าหลังแข่งขันทั้ง 2 ทีมมีคะแนนเท่ากันก็แข่งขันในเกมที่ 3 การเล่นสะบ้าชนิดนี้ส่วนใหญ่เด็กๆ จะนิยมเล่นกันโดยเฉพาะช่วงเดือน 4–5 เมื่อเข้าฤดูฝนก็จะหยุดเล่น

8.10.2 สะบ้าลูกใหญ่ ทำจากแผ่นไม้แบนหนาประมาณ 1 นิ้ว มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6-8 นิ้ว สำหรับเป็นลูกทอย และอีกส่วนหนึ่งทำจากไม้แบนเป็นครึ่งวงกลมสำหรับตั้งหรือเป็นเป้านิ่ง สะบ้าที่เป็นลูกทอยจะมี 2 ขนาด ถ้าเป็นของฝ่ายหญิงเล่นจะเล็กกว่าของฝ่ายชายเล็กน้อย ส่วนสถานที่จะใช้เล่นจะต้องสร้างโรงพิธีหรือปะรำจำนวน 2 หลัง โดยมีขนาดความกว้างของปะรำประมาณ 4x8 เมตร โดยหลังแรกเป็นพื้นที่สำหรับตั้งลูกสะบ้า และมีเสื่อลำแพนสำหรับใช้ชมนั่งชมการแข่งขัน การตั้งลูกสะบ้าก็จะใช้ไม้รวกตอกกับพื้นดินเพื่อเป็นหลักให้ลูกจากดินประมาณ 1-2 คืบ ด้านหลังของหลักที่ตอกไม้รวกเป็นแถวหน้ากระดานจะต้องติดตั้งไม้ผนังให้แข็งแรงเพื่อรองรับน้ำหนักลูกสะบ้าที่ใช้ทอยระหว่างการแข่งขันบ้านที่ใช้ผนังส่วนใหญ่จะใช้ไม้กระดาน

8.10.3 วิธีการเล่นสะบ้าลูกใหญ่ จะแบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ทีม ทีมหนึ่งจะมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ประมาณ 10-15 คน ถ้าแข่งขันกันระหว่างหมู่บ้านจะเรียกชื่อทีมตามหมู่บ้าน การแบ่งผู้เล่นเป็น 2 ทีม ก็เพื่อแบ่งเป็นฝ่ายรุกกับฝ่ายรับ โดยฝ่ายรุกจะมีหน้าที่ทอยสะบ้า ให้ล้มลง ส่วนฝ่ายรับมีหน้าที่ตั้งสะบ้า การตั้งสะบ้าจะตั้ง 2 ลักษณะ ในช่วงแรกจะตั้งเรียงเต็มหน้า ในรอบที่ 2 จะตั้งให้ลูกหันข้างให้กับผู้เล่นฝ่ายรุก ซึ่งจะทอยยากขึ้น การตั้งลูกสะบ้าจะเท่ากับจำนวนผู้เล่นของ

ฝ่ายรุกจะยืนเรียงหน้ากระดานตรงข้ามกับแถวสะบ้า ตัวตั้งที่ฝ่ายรับตั้งไว้ ให้เมื่อกรรมการให้สัญญาณ ฝ่ายรับจะทอดสะบ้าพร้อมกัน โดยมีเป้าหมายคือลูกสะบ้าที่ตั้งอยู่ตรงข้ามกับตน ถ้าสะบ้าลูกใดไม่ล้ม กรรมการจะเรียกเจ้าของให้ทอยใหม่ ถ้าไม่ล้มอีกจะให้สมาชิกคนต่อไปช่วยทอยให้ล้ม การสิ้นสุดเกมจะยุติเมื่อลูกทอยหมด หรือสมาชิกทอยลูกที่เหลือแต่กลับไปโดนลูกอื่นๆ ที่ทอยล้มแล้ว ที่เรียกว่า “จ่า” ถ้าสมาชิกทำ “จ่า” ถึง 3 ครั้ง ติดต่อกันก็จะแพปัจจุบันการเล่นสะบ้าของชาวกะเหรี่ยงจะมีในงานฟื้นฟูหรือเป็นการเล่นสาธิต ให้บุคคลอื่นๆ ได้ชม

8.11 ประเพณีงานบวช ในอดีตที่ผ่านมาในชุมชนกะเหรี่ยงนี้ไม่มีการบวช จนมาในปัจจุบันจึงได้มีประเพณีการบวชขึ้น โดยผู้มีความต้องการที่จะบวชก็จะไปขอบวชที่วัด ซึ่งจะบวชในโอกาสมีงานประจำปี และประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเช่นเดียวกับคนไทย

8.12 พิธีเกี่ยวกับผี ชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าผีเจ้าที่สำคัญ เพราะมีความสัมพันธ์กับพิธีเกี่ยวกับการเกษตรมีความเชื่อว่า การเกษตรของคนจะได้ผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับความช่วยเหลือของผี พิธีจะเริ่มจากการถากถางไร่จนถึงการเก็บเกี่ยว ทุกครัวเรือนจะจัดพิธีเกี่ยวกับเกษตรในไร่ของตนช่วงย่างเข้าเดือนที่ 6 แต่พิธีจะจัดไดต่อเมื่อหัวหน้าบ้านได้จัดพิธีในไร่ของเค้าแล้ว เมื่อเริ่มลงมือทำไร่จะทำพิธีบอกกล่าวผีต่างๆ ในป่าให้ทราบถึงเจตนาของเจ้าของบ้าน ผีเหล่านี้จะถูกขอร้องให้ออกไปเสียเพื่อที่จะได้ไม่เป็นอันตรายจากการถากและเผาไร่ ก่อนการเผาไร่จะมีการจัดพิธีเพื่อให้ไฟลุกดี เพราะชาวกะเหรี่ยงทราบว่า พืชผลของเขาต้องอาศัยปุ๋ยจากเถ้าที่เผาทิ้ง เมื่อถึงเวลาจะทำการเพาะปลูกก็จะจัดพิธีเล็กๆ ขึ้นอีกครั้งเพื่อเป็นการขอฝน

8.13 พิธีเกี่ยวกับการเกษตรนี้เรียกว่า “การเลี้ยงผีประจำไร่” จัดขึ้นเมื่อต้นข้าวสูงประมาณ 18 นิ้ว แต่ละบ้านจะจัดพิธีขึ้นประมาณครึ่งวัน ในระหว่างนั้นมีการฆ่าไก่ 6 ตัว หมู 1 ตัว เพื่อเซ่นผีต่างๆ ให้คุ้มครองต้นข้าว มีการจัดตั้งศาลหรือพระภูมิเจ้าที่ขึ้น เพื่อให้ช่วยขจัดมด ปลวก ให้หมดไปจากกอข้าวที่กำลังเจริญเติบโต เช่นไหว้ไฟไม่ให้ต้นข้าวเป็นสีเหลืองหรือตาย นอกจากนี้ยังเซ่นไหว้ผีอื่นๆ อีกที่เชื่อว่าอาจะเดินผ่านมาตามเส้นทาง หรือผ่านทะลุไร่ของตนไป

8.14 พิธีเลี้ยงผีประจำไร่ จะจัดซ้ำอีกครั้งในปีนั้น คือ เมื่อต้นข้าวเริ่มออกรวงในระยะอันใกล้นี้จะจัด “พิธีเรียกขวัญข้าว” ชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าข้าวก็เหมือนกับมนุษย์อาจได้รับความยากลำบาก ถ้าหากวิญญาณของเค้าเร่รอนไปหรือถูกคุกคามจากผีร้ายบางประเภท

วิธีการเก็บเกี่ยวและการนวดข้าว ได้รับการปฏิบัติย่างระมัดระวังและมีข้อห้ามหลายประการ คนอื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกในครอบครัวของเจ้าของไร่ ห้ามเดินผ่านเข้าไปในไร่ ยังมีพิธีที่จัดขึ้นเพื่อป้องกันผีต่างๆ ไม่ให้เข้ามาขโมยเมล็ดข้าวอีก เมื่อขนย้ายข้าวเข้าหมู่บ้านหมดแล้วก็จะมีพิธีครั้งสุดท้ายที่ยุ่งฉางของแต่ละครัวเรือน เพื่อป้องกันการขโมย ของผี คน และหนู

หมอผีเป็นผู้หญิงอาวุโสและผู้สืบสกุล หมอผีจะต้องเป็นเชื้อสายตระกูลเดียวกัน เมื่อขาดผู้สืบตระกูลจะต้องมีการประชุมเลือกตั้งใหม่ ถ้าหากหมดผีตายลง ทุกหลังคาเรือนพากันฆ่าไก่และหมูของตนหมดสิ้น เพื่อทำเป็นอาหารเซ่นวิญญาณของหมอผี แล้วก็เริ่มต้นเลี้ยงไก่และหมูกันใหม่

8.15 ประเพณีกินข้าวห่อ เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีการเรียกขวัญให้แก่สมาชิกภายในครับครัวทุกคน มีจุดประสงค์เพื่อเป็นการส่งเสริมความร่วมมือ และสามัคคีกันในหมู่บ้าน หรือระหว่างหมู่บ้าน

อุปกรณ์และวิธีการทำข้าวห่อ

1) ข้าวเหนียว
2) น้ำตาล เกลือ
3) มะพร้าว
4) วัสดุที่ใช้ห่อ ได้แก่ ใบตอง ตอก
5) ภาชนะและเชื้อเพลิงที่ใช้ต้มข้าว

ระยะเวลาที่จะจัดประเพณีกินข้าวห่อ จะอยู่ในช่วงเดือน 9 นับจากจันทรคติของทุกปีจะกำหนดเป็นวันใดก็ได้ แล้วแต่ผู้นำหมู่บ้าน ปัจจุบันมักเลือกวันเสาร์หรือวันอาทิตย์เพื่อลูกหลานที่ไปเรียน หรือที่ไปทำงานที่อื่นๆ ได้กลับมาร่วมพิธี

ขั้นตอนการเตรียมการ

วันแรกจะเป็นวันเตรียมวัสดุ ได้แก่ ข้าวเหนียว มะพร้าว น้ำตาล น้ำผึ้ง จัดดอกไม้ ไม้ไผ่ เพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องผูกห่อข้าวและทำน้ำจิ้ม การเตรียมจักตอกจะมีสองลักษณะคือ จัดตอกให้เส้นเดี่ยวๆ จะใช้มัดข้าวห่อ แยกเป็นห่อเดี่ยวๆ กับการจักตอกรวมกันเพื่อต้องการข้าวห่อเป็นพวงใช้ในพิธีสำหรับบ้านที่มีสมาชิกคนใดคนหนึ่งเกิดในเดือน 9 บ้านที่มีเด็กเล็กจะทำให้ลูกคนเล็กนอกจากนั้นยังต้องจัดหาเครื่องเซ่น ไหว้ที่กล่าวในพิธีเรียกขวัญแล้ว

วันที่สอง สมาชิกในบ้านจะช่วยกันห่อข้าว ลักษณะเป็นกรวยแหลมโดยใช้ใบตองม้วนให้แหลมขนาดประมาณ 3–5 นิ้ว แล้วปิดปากกรวยด้วยใบตองส่วนเดิม แล้วใช้ตอกมัดติดกันเพื่อป้องกันข้าวเหนียวร่วงหล่น เพราะข้าวจะเป็นข้าวสารธรรมดา ยังไม่ได้ผ่านกรรมวิธีใดๆ บ้านที่มีลูกสาวก็อาจจะแกล้งแขกด้วยการเอาพริกใส่ แล้วคอยยิ้มหัวเราะเมื่อพบว่าแขกคนใดคนหนึ่งเจอดีขึ้น ส่วนข้าวห่อที่ใช้ทำพิธีสำหรับผู้ที่เกิดเดือน 9 จะห่อเป็นพ่วงโดยใช้ตอกรวมห่อ ไปในทางเดียวกันจะเหมือนกับพวงขนมจ้างของชาวไทยเชื้อสายจีน แต่มีขนาดใหญ่กว่า เป็นพวงข้าวห่อที่ทำเฉพาะให้บุตรคนเล็กของบ้านหรือผู้ที่เกิดเดือน 9

จำนวนที่จะห่อข้าวในแต่ละปีไม่แน่นอน อาจขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจ หรือจำนวนแขกที่คาดคะเนว่าจะมาร่วมในปีนั้นๆ บางปีจึงมีเหลือเฟือแจกจ่ายแก่ผู้ที่เคารพนับถือ บางปีก็ไม่พอให้แขกจากต่างถิ่น บางครั้งจะห่อข้าวในเวลากลางคืนให้หนุ่มสาวได้พูดคุยสนุกสนานกันเริ่มห่อในวันเตรียมของ

วันที่สาม จะใช้เวลาต้มข้าว หลังจากที่แช่มา 1 คืน การต้มจะใช้หม้อขนาดใหญ่ ปี๊บ หรือกระทะแล้วแต่จะหาได้ ต้มตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น ขณะที่เฝ้าเตาก็จะขูดมะพร้าวเพื่อกวนกับน้ำตาลทำเป็นน้ำจิ้ม แต่เดิมใช้น้ำผึ้ง เป็นน้ำจิ้ม แต่ภายหลังน้ำผึ้ง หายาก จึงต้องกวนน้ำตาลกับมะพร้าวแทน น้ำจิ้มก็เป็นสิ่งยืนยันได้อีกทางหนึ่ง ว่า สาวบ้านใดกวนน้ำจิ้มได้อร่อยกว่ากัน

วันที่สี่ ก่อนสว่างชาวบ้านจะตีเกาะ เคาะไม้ ตีปี๊บ ยิงปืน (หรือจุดประทัดในปัจจุบัน) โดยผู้นำหมู่บ้านจะเริ่มให้สัญญาณก่อน บ้านอื่นๆ ก็เริ่มพิธีพร้อมกัน เสียงที่ทำให้ดังเหล่านั้นก็เพื่อเริ่มพิธีเรียกขวัญให้เข้าบ้าน โดยผู้เฒ่าของบ้าน ถ้าแยกเรือนไม่มีผู้เฒ่าก็ให้พ่อหรือแม่หรือผู้ทำพิธี ในอดีตหน้าที่ตรงนี้เป็นหน้าที่ของผู้หญิง สันนิษฐานว่าผู้หญิงมีอ่อนโยนกว่าผู้ชาย และเหมาะสมที่จะต้องรับขวัญขึ้นบ้าน จะเชิญขวัญขึ้นบ้านโดยใช้ไม้คนข้าวหรือทัพพีเคาะที่แม่บันไดที่ยาวขึ้นมาเหนือพื้นบ้านแล้วพูดเชิญชวนเป็นภาษากะเหรี่ยง ในการเชิญชวนจะต้องมีกะบุงใส่เครื่องเซ่นที่ประกอบด้วย ข้าวห่อที่ต้มแล้ว กล้วย อ้อย ยอดอ่อนต้น ดาวเรือง ด้ายสีแดง อาจจะประดับบนห้อง เพื่อผูกแขนด้วยด้ายสีแดงให้แก่สมาชิกในบ้านโดยผูกแขนทั้งสองข้าง พร้อมกล่าวให้ขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัว เริ่มจากผู้มีอายุมากถึงน้อยที่สุด ผู้เฒ่าหรือพ่อบ้านจะให้ใส่เครื่องประดับ เพราะถือว่าเป็นวันดี บางบ้านก็อาจจะนำชุดกะเหรี่ยงมาสวมใส่ให้ดูสวยงามกว่าวันธรรมดา แต่ปัจจุบันถูกมองว่า ยุ่งยาก สวมเสื้อผ้ากะเหรี่ยงร้อนบ้าง อายบ้าง ไม่อยากสวมบ้าง ยกเว้นได้รับการขอร้องจากแขกต่างถิ่นจึงยอมสวมให้ดู

8.16 พิธีเรียกขวัญ แฝงไปด้วยคติความเชื่อ จะทำให้บุคคลในครอบครัว เกิดสำนึกในหน้าที่ความดีที่ควรทำสิ่งใดไม่ดีที่ไม่เคยทำ ขวัญกระเจิงหนีไป บัดนี้ได้กลับมาอยู่กับตัวแล้ว จงรักษาความดีตั้งมั่นสติรักษาความดีต่อไป

เมื่อพิธีผูกแขนสมาชิกในบ้านเสร็จก็ได้เวลาสว่างพอดี ทุกคนก็ปฏิบัติภารกิจประจำวันจะออกเที่ยวกินข้าวห่อบ้านหลังอื่นๆ ทุกบ้านจะหยุดงานไม่ไปไร่ ขณะเดียวกันก็ต้องมีคนคอยรับแขกเพราะอาจมีแขกมากินข้าวห่อก็ต้องยกสำรับออกมา ได้แก่ ข้าวห่อพร้อม น้ำจิ้ม น้ำดื่ม น้ำล้างมือ และที่ใส่เปลือกใบตองหลังกินข้าวห่อแล้ว มีแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นภายหลังว่า เมื่อขึ้นบ้านใดเจ้าของบ้านยกสำรับมาแขกจะต้องกินข้าวห่อทุกบ้าน เพราะชาวกะเหรี่ยงถือว่าเป็นการให้เกียรติกัน ซึ่งในยามปกติก็ไม่มีอะไรจะเลี้ยงดูแขกผู้มาเยือน วันนี้สิ่งที่ดีที่สุดตามความเชื่อของเขาจึงต้องให้เกียรติ ถ้าไม่ยอมกินข้าวห่อชาวกะเหรี่ยงถือว่าไม่ให้เกียรติกัน ซึ่งก็จะเป็นเรื่องรำบากใจ (สำหรับคนไทย) ก็ยังไม่รู้รายละเอียดตรงนี้ขึ้นบ้านแรกๆ จึงรับประทานอาหารข้าวห่ออย่างเอร็ดอร่อย พอบ้านต่อๆ มาจึงนั่งตาลอยไม่ให้เกียรติเจ้าของบ้านจึงควรหาเหตุผลเอาเอง

ส่วนคนเฒ่าคนแก่ก็นั่งล้อมวงเป่าแคน (แคนกะเหรี่ยงจะมีเพียง 7 เต้า) ร้องเพลงเกี้ยวพาราสีกันเพื่อความสนุกสนานมากกว่าเพราะดูจากวันแล้วมิได้ตั้งเกี้ยวกัน เพียงแต่ระลึกถึงความหลังครั้งหนุ่มสาว คนเฒ่าคนแก่ก็ไม่สามารถร้องได้ทุกคน แต่ส่วนใหญ่จะฟังรู้เรื่อง การร้องจะร้องต่อกันเป็นวรรค เมื่อฝ่ายใดร้องจบ จะต่อเสริมกันด้วยปฏิภาณไหวพริบ ไม่มีคำกลอนตายตัว เช่น

ฝ่ายชายขึ้นต้นว่า “เดินทางมากลางป่าได้พบผู้คน หิวโหยจะหาข้าวกินที่ไหนได้”

ฝ่ายหญิงจะตอบว่า “ไร้ญาติหรืออย่างไร จึงเดินป่ามาเพียงคนเดียว ช่างน่าสงสาร”

ฝ่ายหญิงบางคนอาจเสริมว่า “ข้าวหุงแล้ว แต่ยังขาดเนื้อสัตว์มาทำกับข้าว ถ้ามีคนหาเนื้อมาให้ ก็จะมีข้าวกิน”

การร้องเพลงเกี้ยวพาราสีกันจะตอบโต้อย่างไรขึ้นอยู่กับปฏิภาณไหวพริบของผู้ร้อง การร้องจึงไม่มีการกำหนดการจบสิ้นสุดเมื่อใด ขึ้นอยู่กับสมาชิกจะเหนื่อยเพียงใดจะมีใครมาร้องแทน ส่วนผู้ที่เป่าแคนจะเป่าได้เฉพาะบุคคล บางหมู่บ้านไม่มีใครเป่าแคนได้เลย เมื่อต้องการเล่นเพลงก็ต้องชวนกันมาจากที่อื่น

การละเล่นเพลงเป็นของผู้อาวุโส เด็กๆ จึงไม่มีทางออกอื่นๆ จึงร่วมกันเล่น สะบ้า แข่งฟุตบอล ภายในหมู่บ้านบ้าง หรือระหว่างหมู่บ้านบ้าง สุดแต่จะนัดหมายกัน บางปีอาจจัดรวมแข่งขันครั้งเดียวเพื่อชิงถ้วยบุคคลสำคัญ

การกินข้าวห่อแต่ละหมู่บ้าน จะนัดหมายกันเองว่าจะกินวันใด และจะพยายามเลือกวันที่ไม่ตรงกับหมู่บ้านอื่น เพราะจะได้ไปเที่ยวเยี่ยมเยียน เป็นการไปมาหาสู่ ผูกความสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาว หรือผู้ใหญ่ทำให้เกิดความรักใคร่สามัคคีกัน ทั้งภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียงที่สืบเชื้อสายเดียวกัน ให้เป็นสายสัมพันธ์สืบไป

การเรียกขวัญ

การเรียกขวัญ (ชุหล่า) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การเรียกขวัญสำหรับเด็กแรกเกิดและการเรียกขวัญสำหรับประเพณีกินข้าวห่อ

จุดประสงค์การทำพิธีเรียกขวัญ

1) เพื่อทำให้เด็กแรกเกิดได้รับขวัญตามความเชื่อของชาวไทยตะนาวศรี (กะเหรี่ยง)

2) เพื่อทำให้เด็กแรกเกิดได้รับความคุ้มครอง ดูแล จากภูตผีปีศาจประจำชนเผ่า

3) เพื่อทำตามประเพณีกินข้าวห่อของชาวไทยตะนาวศรี เป็นการเยี่ยมเยียนกันระหว่างหมู่บ้าน

4) เพื่อทำขวัญของชาวไทยตะนาวศรีเพื่อให้ขวัญกลับเข้าบ้านเข้ามาอยู่กับเนื้อกับตัว

การเรียกขวัญสำหรับเด็กแรกเกิด

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม ประกอบด้วย

1) ด้ายสีขาว 2 เส้น

2) ยอดต้นดาวเรือง 7 ยอด

3) ข้าวเจ้าหุงสุก 1 ถ้วย

4) กล้วยน้ำว้า 7 หวี

5) อ้อย 7 ชิ้น

ระยะเวลาในการทำพิธีเรียกขวัญแก่เด็ก จะต้องให้ทารกมีอายุ 7 วัน เมื่อเด็กทารกอายุครบ 7 วัน ตามกำหนด บิดามารดาของเด็กจะนำกระด้งที่ลานเตรียมไว้ก่อน เมื่อเตรียมของครบแล้วจะแล้วนำไปมัดไว้ที่ข้อมือ เด็กพร้อมกับพูดภาษากะเหรี่ยงใจความว่า มาคุ้มครองดูแล มาปกป้องรักษา มาอยู่กับเนื้อกับตัว ดูแลรักษาเด็กน้อยนี้ตลอดไป เมื่อเสร็จข้างหนึ่งก็ผูกอีกข้างหนึ่ง ทำเช่นเดิมแล้วก็นำเศษด้ายพร้อมกับกล้วยน้ำว้า ข้าวสุก ยอดต้นดาวเรือง และอ้อยอย่างละนิดอย่างละหน่อย แล้วรวบมือของเด็กมาไว้ด้วยกันแล้วนำเศษด้ายพร้อมกับสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นลากจากปลายมือถึงบริเวณศีรษะของเด็กแล้ววางไว้ที่ศีรษะของเด็ก แล้วผู้ปกครองของเด็กก็จะนำสิ่งที่อยู่บนศีรษะของเด็กไปวางไว้บนหัวนอนของเด็กเป็นอันเป็นเสร็จพิธีข้างต้น แล้วผู้ปกครองของเด็กจะนำของที่อยู่ในกระด้งไปเก็บไว้ทั้งหมดและเมื่อครบ 3–5 วันจึงนำมากินได้

การเรียกขวัญในวันประเพณีกินข้าวห่อ

อุปกรณ์

1) ด้ายสีแดง 2–4 เส้น

2) ยอดต้นดาวเรือง 7 ยอด

3) ข้าวห่อที่ทำทั้งหมด

4) กล้วยน้ำว้าสุก 1 หวี

เวลาเดือน 9 ของทุกปี (นับจากจันทรคติ)

วิธีการ

จะกระทำเมื่อเดือน 9 มาถึง สำหรับพิธีสำคัญนี้จะกระทำได้ตลอดทั้งเดือน แต่ละหมู่บ้านจะไม่กระทำตรงกัน พิธีนี้จะใช้เวลาประมาณ 4 วัน ดังนี้

วันที่หนึ่ง จะเป็นวันเตรียมอุปกรณ์ ซึ่งประกอบด้วยฉีกใบตอง จักตอก ข้าวเหนียว น้ำตาลปี๊บ มะพร้าวแก่ ด้ายสีแดง อ้อย กล้วยน้ำว้าสุก ยอดต้นดาวเรือง

วันที่สอง จะทำข้าวห่อกันทั้งวัน แล้วเมื่อห่อเสร็จทั้งหมดก็จะต้องนำไปแช่น้ำ อาจจะต้องแช่ในโอ่ง เนื่องจากมีปริมาณมาก

วันที่สาม จะเป็นวันที่ต้มข้าว อาจจะต้องใช้เวลาต้มประมาณ 1 วันเต็ม เนื่องจากมีปริมาณมาก และวันนี้เองในเวลากลางคืนชาวกะเหรี่ยงทุกบ้านเรือนจะไม่ปิดประตูหรือหน้าต่างและคืนวันนี้อีกเช่นกัน ชาวกะเหรี่ยงจะเริ่มทำพิธีเรียกขวัญ เมื่อเวลาประมาณ 1–2 ทุ่ม โดยหัวหน้าหมู่บ้านจะยิงปืนขึ้นฟ้า แล้วจากนั้นชาวบ้านทั้งหมดก็จะเริ่มจุดประทัดและจากนั้นก็จะนำไม้คนข้าวหรือทัพพีมาเคาะที่หัวบันไดซึ่งยาวพาดเหนือพื้นบ้าน พร้อมกับพูดภาษากะเหรี่ยงความว่า ขวัญเอ๋ยขวัญมา มาอยู่กับเนื้อกับตัว ไม่ว่าจะอยู่ไกลหรือใกล้เพียงใด ไม่ว่าจะไปเพลิดเพลินอยู่ที่ใด เมื่อได้ยินเสียงเรียกนี้ให้มา มาอยู่กับเนื้อกับตัว จะนำข้าวห่อใส่ตะกร้าพร้อมกับกล้วยน้ำว้า ยอดต้นดาวเรืองอ้อยพร้อมกับด้าวสีแดง เท่ากับจำนวนคนในบ้าน

วันที่สี่ วันนี้เป็นวันสุดท้ายในพิธีก่อนดวงอาทิตย์ขึ้น จะทำพิธีเรียกขวัญอีกครั้งและจะเป็นวันที่ผูกข้อมือ โดยผู้ที่มีอายุมากที่สุดในบ้านจะเป็นผู้ผูกข้อมือให้ โดยทำการผูกข้อมือด้ายสีแดงแล้วก็นำข้าวห่อ กล้วย ยอดต้นดาวเรือง อ้อย พร้อมกับเศษด้ายมาลากจากปลายมือไปไว้บริเวณศีรษะของผู้นั้น แล้วก็นำสิ่งต่างๆ ไปไว้ที่บนหัว นอนแล้วจึงกินข้าวห่อได้ ส่วนชาวกะเหรี่ยงที่เกิดจากเดือน 9 จะมีพวงข้าวห่อ (หมิถ่องชอก) โดยข้าวห่อจะอยู่ในตอกที่รวมกันจักสานมาจากไม้ไผ่รวมกันส่วนบนจะเป็นไม้ไผ่ชิ้นเดียวกันส่วนล่างจะเป็นตอกรวมหลายๆ เส้น ปัจจุบันแม้ไม่มีผู้ใดเกิดเดือน 9 แต่จะนิยมทำให้แก่ลูกคนเล็ก และจะต้องผูกด้ายสีแดงที่ข้อเท้าด้วยเป็นเสร็จพิธี

พิธีเรียกขวัญ ประเพณีกินข้าวห่อ เรียกขวัญที่บันได

พิธีเรียกขวัญ ประเพณีกินข้าวห่อ เรียกขวัญที่ห้อง

ข้าวห่อ

การกินข้าวห่อของบ้านทุ่งแฝก 19 สิงหาคม 2548

การเป่าแคนในงานประเพณีกินข้าวห่อ

การแสดงในการประเพณี ข้าวห่อ

8.17 ประเพณีการเกิด ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะไปคลอดที่โรงพยาบาล หรือสถานอนามัยประจำหมู่บ้าน มีบางรายที่จะให้หมอตำแยประจำหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละบ้านจะมีหมอตำแยอยู่บ้านละ 2-3 คน เป็นผู้ทำคลอดให้ การตั้งชื่อบุตรที่เกิดพ่อแม่จะเป็นผู้ตั้งให้ ในอดีตจะให้หมอตำแยเป็นผู้ทำคลอด โดยหมอตำแยจะใช้ไม้ไผ่ตัดสายสะดือ ใส่ในกระบอกไม้ไผ่ นำไปผูกหรือฝังไว้กับต้นไม้ การตั้งชื่อบุตรจะให้คนแก่ที่มีอายุยืนมีร่างกายแข็งแรงไม่เจ็บป่วยบ่อยเป็นผู้ตั้งชื่อให้

ประเพณีการเกี้ยวสาว ปกติการเกี้ยวพาราสีมักจะเกิดเป็นทางการในงานศพจะมีชายหนุ่มและหญิงสาวจากหลายหมู่บ้านมาร้องเพลงรอบๆ ศพ หรือมิฉะนั้นหนุ่มสาวอาจคุ้นเคยกันระหว่างที่ฝ่ายชายมาเยี่ยมบ้านฝ่ายหญิง คนหนุ่มจะมาท่องเที่ยวเพื่อเสาะแสวงหาหญิงสาว ความงาม

ทางรูปกายเป็นหลักในการเลือกคู่ครอง วัยที่สมควรแต่งงานประมาณ 25 ปี ชายและหญิงมักมีอายุต่างกันไม่กี่ปี

ชายหนุ่มและหญิงสาวมีสิทธิในการเลือกคู่ครอง เวลากลางคืนหลังจากอาหารมื้อเย็น หญิงสาวจะเป็นฝ่ายอยู่บนบ้าน บิดามารดาจะเปิดโอกาสให้ชายหนุ่มหญิงสาวสนทนาเกี้ยวพาราสีกันอย่างเต็มที่บางครั้งชายหนุ่มจะเกี้ยวหญิงสาวด้วยบทเพลง และหญิงสาวก็จะร้องเพลงตอบ

8.18 ประเพณีการย่องสาว แต่ก่อนนั้นในเวลากลางคืนหนุ่มกะเหรี่ยงจะพากันไปเที่ยวสาว เวลาไปจะเป่าแคน ตีฉิ่ง ตีฉาบไปด้วย บ้านไหนมีสาวก็จะขึ้นไปคุย โดยพ่อแม่ฝ่ายสาวจะไม่ยุ่งด้วย หนุ่มๆ จะคุยกับสาวอยู่พักหนึ่งก็จะไปเที่ยวบ้านอื่นต่อ ถ้าหนุ่มสาวคู่ใดชอบกันแล้วตอนดึกฝ่ายหนุ่มจะขึ้นไปย่องโดยหาทางเข้าไปบ้านหาสาวให้ได้ ฝ่ายสาวจะคอยฟังเสียงว่าเป็นชายหนุ่มที่ตัวเองชอบหรือเปล่า ถ้าไม่ใช่จะจุดตะเกียง ฝ่ายหนุ่มก็จะกลับไป ถ้าใช่หนุ่มที่ชอบจะคุยกันมืดๆ ต่อจากนั้นพ่อแม่ทั้งสองฝ่ายจะตกลงกันเอง และกำหนดแต่งงานกัน ผู้ชายจะหาเครื่องประดับที่ทำจากเงินไปให้ผู้หญิงก่อน ในวันแต่งงานฝ่ายชายจะยกขบวนไปบ้านฝ่ายหญิง เมื่อไปบ้านฝ่ายหญิง และเมื่อถึงบ้านจะช่วยกันเหยียบไม้กระบอกที่บ้านฝ่ายหญิงเตรียมไว้ให้แตกก่อนขึ้นบ้าน หลังจากนั้นเพื่อนๆ ฝ่ายชายจะต้องไปรื้อหลังคาบ้านออกแถบหนึ่งก่อน ต่อไปจะเป็นการผูกข้อมือด้วยกัน รับประทานอาหารร่วมกันแล้ว หลังจากรับประทานอาหารจะร้องรำสนุกสนานกัน เมื่อเสร็จงานเลี้ยงแล้ว ผู้ชายจะขึ้นไปซ่อมหลังคา ปัจจุบันประเพณีนี้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแล้ว

เมื่อพบคู่ที่ถูกใจชายหนุ่มจะบอกขอแต่งงานกับหญิงสาว แต่ไม่เป็นเรื่องแปลกที่ฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายบอกขอแต่งงานกับฝ่ายชาย หรือบางที่ก็กระทำโดยผ่านทางเฒ่าแก่ที่เป็นผู้สู่ขอให้ แต่ส่วนใหญ่ชอบการติดต่อกับคู่ของตนเองโดยตรง ฝ่ายชายจะมอบกล้องยาเส้นทำด้วยโลหะเงินแก่หญิงสาว 1 อัน แล้วรีบจัดผู้ใหญ่ให้ไปหมั้นและกำหนดวันแต่งงาน วันหมั้นจะต้องไม่ตรงกับวันเกิดของคนทั้งสองส่วนสินสอดทองหมั้นนอกจากเงินพดด้วง ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญขาดเสียไม่ได้ เจ้าสาวจะฆ่าหมูตัวใหญ่ที่สุด ซึ่งเลี้ยงเตรียมไว้เพื่อการแต่งงาน โดยตัดเอาส่วนหลังส่งไปให้เจ้าบ่าว ฝ่ายเจ้าบ่าวฆ่าหมูตัดเอาท่อนหน้าสงไปให้เจ้าสาวเป็นทำนองว่า “หญิงให้ก้น ชายให้หัว”

การหมั้นอาจได้รับการคัดค้านหรือขัดขวางได้ นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามการแต่งงานระหว่างผู้สืบสายฝ่ายมารดาเดียวกันด้วย ตามธรรมดาครอบครัวที่มีบุตรสาวหลายคนพี่สาวคนโตต้องแต่งงานก่อน ถ้าหากน้องสาวเกิดแต่งงานก่อนพี่สาว น้องสาวจะต้องฆ่าหมูมาเลี้ยงพี่สาวของตนเป็นค่าทำขวัญ ตัวผู้ชายจะต้องมารับใช้พ่อตาแม่ยายอย่างน้อย 1 ปี จึงจะไปสร้างบ้านเรือนของตนเองได้ แต่ถ้าครอบครัวนั้นมีลูกสาวสืบสกุลเพียงคนเดียวผู้ชายจะแยกไปอยู่ต่างหากไม่ได้ จำเป็นต้องอยู่กับพ่อตาแม่ยายตลอดชีวิต ไม่เคยปรากฏว่าคู่บ่าวสาวไปอาศัยอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายชาย บ้านที่คู่สมรสสร้างขึ้นเป็นบ้านหลังแรกค่อนข้างเล็ก ภายหลังมีบุตรคนที่หนึ่งหรือสองแล้ว จึงสมควรที่จะสร้างบ้านให้ใหญ่ขึ้นมาได้

พิธีแต่งงานจะจัดเป็นงานฉลองซึ่งใช้เวลา 2 วัน และมีคนมาร่วมงานทั้งหมู่บ้านในพิธีจะมีการแห่เจ้าบ่าวไปบ้านเจ้าสาว พอถึงบ้านเจ้าสาวจะเอาน้ำล้างเท้าเจ้าบ่าว และสวมเสื้อชุดใหม่ให้เจ้าบ่าว ต่อจากนั้นก็ผลัดเปลี่ยนรินเหล้าป้อนอาหารให้แก่กันและกัน ผู้เฒ่าฝ่ายชาย 1 คน และผู้เฒ่าฝ่ายหญิง 1 คน ร้องเพลงอวยพรให้คู่บ่าวสาว และมีการผูกข้อมือเรียกขวัญ

พิธีสำคัญของการแต่งงานคือการให้ของขวัญของญาติๆ ที่ใกล้ชิดทั้งสองฝ่ายพิธีการให้ของขวัญเป็นพิธีการที่สนุกสนาน เพราะผู้แทนฝ่ายเจ้าบ่าว และฝ่ายเจ้าสาวแสร้งกล่าวไม่พอใจของขวัญออกมาดังๆ ผู้ได้รับเลือกทำพิธีนี้ต้องเป็นคนพูดเก่ง เพื่อทำให้ผู้ที่มาในงานหัวเราะและขบขัน ในตอนเย็นวันแรกของการแต่งงาน เจ้าสาวจะต้องประกาศสละความเป็นโสดของเธออย่างเป็นทางการ โดยการเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย ของหญิงโสดไปสวมเสื้อผ้าแบบหญิงที่แต่งงานแล้ว

บ้านถูกถือกันว่าเป็นสถานที่ทางวิญญาณของฝ่ายภรรยา การกระทำพิธี “เดอะมิงเขี้ย” จะมีขึ้นภายหลังที่เธอและสามีได้เข้าไปอยู่ในบ้านหลังใหม่เรียบร้อยแล้ว ความมุ่งหมายของพิธีนั้นก็เพื่อแจ้งแก่ฝ่ายมารดาให้ทราบถึงการแต่งงาน หลังจากนั้นภรรยาก็มีอำนาจในการตกลงใจว่าจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ใครอาศัยอยู่ในบ้าน คนอื่นๆ ที่อาศัยรวมอยู่ในครัวเรือนเดียวกันที่พบมากที่สุด ได้แก่ บิดามารดาที่เป็นหม้าย และพี่น้องชายหญิงของฝ่ายภรรยา ถือกันว่าเป็นการไม่สมควรที่ญาติผู้หญิงของฝ่ายชาย จะอาศัยอยู่ในบ้านของคู่แต่งงาน เพราะบ้านเป็นอาณาจักรของภรรยา ผู้หญิงที่คลอดบุตรแล้วเสียชีวิต ถือกันว่ามีสาเหตุมาจากที่มารดาของสามีของหญิงคนนั้นไปกินอยู่ในบ้านของเธอที่ชราภาพมากแล้ว และไม่มีบุตรสาวจะไปอาศัยอยู่ด้วย ก็จะให้หญิงชราผู้นั้นไปอาศัยอยู่บ้านหลังเล็ก ใกล้กับบุตรชายของตน จะกินอยู่ในบ้านหลังนั้นจนกว่าจะถึงอายุขัย

8.19 ประเพณีงานศพ ศพคนตายมักจะถูกห่อด้วยเสื่อลำแพน ในอดีตที่ผ่านมาจะนำศพวางไว้บนร้านกลางลานบ้าน พวกผู้เฒ่ามาร้องเพลงและแนะทางไปสวรรค์ ให้ผู้ตายในตอนกลางวัน พอเวลากลางคืน จะเป็นหน้าที่ของหนุ่มสาวจะมาร้องเพลงรำพันถึงผู้ตาย เพลงนี้เรียกว่า “ม่าทา” หนุ่มสาวจะจับมือกันไปรอบๆ ศพ และโปรยเมล็ดพืชต่างๆ ลงไป ชาวกะเหรี่ยงจะชอบการฝังศพแต่ไม่ชอบเผาและนำไก่ 1 ตัวไปฆ่าเซ่นวิญญาณผู้ตาย ณ หลุมฝังศพด้วย

ถ้าเป็นศพของผู้มีอายุจะเอาไว้ 1–3 คืน แล้วจึงนำไปฝัง แต่ถ้าเป็นศพเด็กๆ จะฝังทันที หลังจากนั้น 1–3 ปี จึงจะขุดขึ้นมาเผา สำหรับสาเหตุที่ยังไม่รีบฝังศพผู้มีอายุ ก็เพื่อต้องการให้ผู้ที่รู้ข่าวคราวเดินทางมาเยี่ยวมาเคารพศพ แต่เดิมไม่มีการสวดพระอภิธรรม การสวดพระอภิธรรมเกิดพร้อมกับวัดผู้ที่มาร่วมงานจึงเล่นเพลง เพลงหรือร้องเพลงจะเป็นทำนองเพลงเศร้าไม่เหมือนเพลงที่ร้องในงานกินข้าวห่อสงกรานต์ เนื้อหาของเพลงจะเน้นถึงอดีตที่เคยร่วมทุกข์ ร่วมสุขกันมา บรรยากาศจะเศร้าสร้อย ความเชื่อที่ผู้ตายต้องไปเกิดก็มีเช่นกัน อาจจะมาพร้อมกับการนับถือพุทธศาสนา ดังนั้นศพของชาวกะเหรี่ยงที่ฝังจะขุดมาเผาทุกคน

การเผาศพของชาวกะเหรี่ยงจะทำบริเวณป่าช้า กระเหรี่ยงจะไม่นำศพไปฝังไว้ที่วัด สันนิษฐานว่าการฝังศพที่วัดจะเกิดภายหลังจากฝังศพที่ป่าช้า บริเวณป่าช้าของชาวกะเหรี่ยงจึงเป็นทั้งบริเวณที่เผาศพ และฝังศพพร้อมกัน แต่ละหมู่บ้านจึงมีพื้นที่ที่ใช้เป็นป่าช้าเป็นที่สาธารณะของหมู่บ้าน บริเวณนี้ต้นไม้จะหนาแน่น ไม่มีคนเข้ามาตัดไม้ในบริเวณนี้ จึงเกิดเป็นป่าไม้ที่หลงเหลืออยู่

ตารางที่ 4.1 สรุปประเพณีพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยงในรอบ 1 ปี

วันเวลา	พิธีกรรม
1 มกราคม	วันขึ้นปีใหม่ พิธีกินไก่
ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3	วันมาฆบูชา
13–15 เมษายน	วันสงกรานต์ การอาบน้ำมนต์ ประเพณีการก่อพระทราย การเล่นสะบ้า
ขึ้น 15 ค่ำเดือน 5	ประเพณีการบวช
ขึ้น 15 ค่ำเดือน 3	วันวิสาขบูชา
ช่วง 6 เดือน	พิธีเกี่ยวกับการไหว้ผี
ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8	วันอาสาฬหบูชา
แรม 1 ค่ำ เดือน 8	วันเข้าพรรษา
ช่วงเดือน 9	ประเพณีกินข้าวห่อ
ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11	วันออกพรรษา ทอดผ้าป่า และทอดกฐิน

ที่มา : บทบาทผู้นำและการผสมผสานทางวัฒนธรรมกรณีชุมชนกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี, 2539, หน้า 91

จากข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรีผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการเข้าสู่พื้นที่เก็บข้อมูลและสัมภาษณ์หน่วยของข้อมูล ตลอดจนใช้เพื่อการวิเคราะห์ความคงอยู่ของวัฒนธรรม 8 ชาติพันธุ์จังหวัดราชบุรี ซึ่งจะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ในลำดับต่อไป